

DENG

AYLIK SİYASAL VE KÜLTÜREL DERGİ

Süreç İnşaat Turizm Yayıncılık
Ticaret Limited Şirketi Adına Sahibi
Hikmet ÇETİN

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Kamil ERMİŞ

HUKUK MÜŞAVİRLERİ
Ercan KANAR - Eren KESKİN - Kamber SOYPAK

YAZIŞMA ADRESİ
Atatürk Bulvarı Emlak Bankası Apt.
B Blok No: 146 Kat: 7 Daire: 28
Aksaray - İSTANBUL
Tel: 513 23 56 Tel-Fax: 513 87 36

DIYARBAKIR İRTİBAT BÜROSU
Mazhar KARA
İnönü Cad. Kahraman İşhanı Kat: 2 No: 13
Tel-Fax: 136 63 DIYARBAKIR

ANKARA İRTİBAT BÜROSU
Ziya KÖSEOĞLU
Necatibey Cad. Top İşhanı No: 40/17
Tel-Fax: 229 93 54 Sıhhiye - ANKARA

VAN İRTİBAT BÜROSU
Seyfettin KIZILYILDIZ
Kazım Karabekir Cad.
Zafer Matbaası Üstü No: 28 VAN

İZMİR İRTİBAT BÜROSU
Nasır SÖYLEMEZ
859. Sk. Saray İşhanı B Blok No: 3-102
Tel: 19 58 07 Konak - İZMİR

MERSİN İRTİBAT BÜROSU
Hasan ASLAN
İstiklal Cad. 29. Sk. Bulvar İşhanı
Kat: 2 No: 44 Tel-Fax: 13 73 63 MERSİN

AĞRI İRTİBAT BÜROSU
İzzet KIZILDAĞ
Vali Konağı Cad. Şahin Sk. No: 25 AĞRI

AVRUPA TEMSİLCİSİ
N. KESEN
Postfach 1541 5040 Brühl 1 F. ALMANYA

GENEL DAĞITIM
Birleşik Basın Dağıtım

BANKA HESAP NO
Hikmet ÇETİN adına T. İş Bankası Aksaray Şb.
Yurtiçi: 938304 Nolu cari hesap
Yurtdışı: 30100-7464 Nolu döviz tevdiat hesabı

ABONE KOŞULLARI
Yıllık: 50.000 TL Altı Aylık: 25.000 TL
Avrupa: 60 DM ABD: 40 Dolar
Avustralya: 45 Avustralya Doları

İLAN TARİFESİ
Arka Kapak: 600.000 TL İç Kapak: 450.000 TL
İç Sayfalar: 300.000 TL
Yarım Sayfa: 150.000 TL 1/4 Sayfa: 75.000 TL
Baskı: Baran Ofset

İÇİNDEKİLER

DENG'den SUNU	1
OLAYLAR ve GÖRÜŞLER	
Seçim Sonuçları Üzerine	
A. CİHAN	2-6
Özgürlük Uğruna 40 Yıl Mücadele	
Dr. Abdurrahman KASIMLO	7-17
Ortadoğu Barış Konferansı ve Kürt Sorunu	
E. HAVİN	18-20
Bonn Konferansı Belgelerinden	21-22
ARAŞTIRMA - İNCELEME - BELGE	
Said'i Kurdi'ye Çifte Sansür	
MALMİSANIY	23-32
RÖPORTAJ	
Celal TALABANI ile Röportaj	
H. GÜZEL / D. KISA	33-38
GÜNCEL GELİŞMELER - HABER - YORUM	
Kürt Halkı Seçim Meydanlarında Kimliğini Haykırdı	
Ağrı, Diyarbakır, Tatvan DENG Temsilcilikleri	39-45
"Ölüm Hücreleri" Faaliyette	
Kemal DEMİR	46-48
İnsan Hakları Kurultayı	
N. ARARAT	49
KÜLTÜR - SANAT / ÇAND Ü HUNER	
Dersên Zmanê Kurdi	
Baran	50-52
50 Saliya Xorteki Nvîskar: Eskerê Boyik	
A. KOÇER	53-54
Bî Nasir REZAZî Ra Hevpeyvîn	55-58
Helbest (Şiir)	59-60
Pêkenî (Fıkra)	61
Tîştênok (Bilmece)	62
Nîfîr (Beddua)	63
Musîq (Müzik)	64

DENG'den SUNU

Merhaba,

Yoğun ve hareketli geçen bir seçim süreci sonunda, siz değerli okurlarımızla birlikte olmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Değerli okurlarımız,

Bugün Türkiye'nin gündeminde bir hükümet oluşturma çalışmaları var. Ancak bu hükümet oluşturma çalışmaları sırasında sürekli ön plana çıkan ve kendini Türkiye, Kürdistan ve Dünya kamuoyuna dayatan bir Kürt sorununun olduğunu resmi çevreler bile kabul etmek zorunda kalıyorlar.

DYP ve SHP arasında yapılan hükümet oluşturma çalışmaları boyunca taraflar arasında ağırlıklı olarak görüşülen konu "Kürt sorunu"du."

Elbette ki, bizim bu görüşmeler sonucunda Kürt halkı açısından çok önemli ilerlemeler olabileceği gibi bir beklentimiz yoktu. Bu konuda daha seçimler öncesinde böylesi beklentiler içine girip SHP ile seçim "ittifakı" oluşturan HEP'lilerin de hayal kırıklığına uğramış olmaları gerekir.

Her zaman olduğu gibi Kürtler söz konusu olunca tüm devlet partileri hemen mutabakata varıyorlar. Yine aynı durumla karşı karşıyayız. SHP, TC'nin çıkarları bakımından Kürt sorununa yaklaşımını DYP'ye de kabul ettirdi. Oysa biz Kürtler açısından SHP'nin çözüm önerileri ve programı statükonun korunması demektir.

Günlerdir yapılan görüşmeler sonucunda Kürt sorunuyla ilgili çözüm önerileri yine çözümsüzlük dayatıyor. DYP ve SHP'nin Kürt sorunuyla ilgili protokolü bakın neleri dayatıyor ve korunmasını istiyor.

Yapılan görüşmeler sonucunda 4 temel ilke benimsendi. Bu dört temel ilke şunlardır.

- 1- Türkiye üniter bir devlettir.
- 2- Resmi dil Türkçedir.
- 3- Milli sınırlar tartışılmaz.
- 4- Ülkenin bayrağı tektir.

Baylarımız, Cumhuriyetin oluşumundan bugüne resmi ideolojinin omurgasını oluşturan bu ilkeleri sonsuza kadar koruyamayacaklarının farkında olacaklar ki, kendilerine nefes aldırması anlamında bakın biz Kürtlere ne iyilikler düşünüyorlar.

"- KÜRT KİMLİĞİ: İki parti Güneydoğu'da yaşayan vatandaşların etnik kimliklerini serbestçe beyan etmelerini sağlayacak bir serbestiyetin getirilmesi konusunda anlaştılar."

Anlaşılan konuya bakın. Sizler bunca yıldır Kürt kimliğini inkar etmekle başınızı kuma gömmüştünüz. Artık bu yalanları dünya aleme yurtturamayacağınızın farkındasınız. Ancak, çözüm önerileriniz sizin iyi niyetli olmayışınızın açık göstergesidir.

"- KÜRTÇE GAZETE: Bölgedeki vatandaşlar, Kürtçeyi serbestçe konuşabilecek. Bu yeni politika ile bölgede Kürtçe gazete çıkarılması, kitap yayınlanması, kaset ve plak yapılması serbest bırakılacak; ancak Kürtçe yayın yapan radyo ve televizyona izin verilmeyecek."

İşte egemenlerin tıkanan politikalarına nefes aldırma ve rahatlama manevralarına yeni bir örnek. Baylarımız Kürtçe konuşmayı bunca baskıcı uygulama ve yasalara rağmen önleyemeyeceklerinin nihayet farkına varmışlar. Sözde Kürt halkına yeni haklar veriyorlar. Biz Kürtçe gazete ve dergi çıkarmayı, sizin yasa ve sömürgeci uygulamalarınıza rağmen zaten yıllardır başarıyla sürdürüyoruz.

"- KORUCULUĞA SON: Köy Koruculuğu Sistemi yeniden gözden geçirilecek, belli bir süre içinde bundan vazgeçilecek. Ancak bunun yerine bölgede Kır Polisi adı altında yeni bir güvenlik birimi oluşturulacak."

Yukarıdaki paragraftan da anlaşılacağı gibi devlet, üzerimize daha sert önlemlerle gelmenin hazırlığı içinde. Tam ECEVİT'in önerdiği gibi bir güvenlik sistemi.

Bu tür yenilikler, gözboyamadan ve kamuoyunu oyalamadan öte olmayan şeylerdir. Egemenler 4 temel ilkelere ile Kürt halkını baskı ve sömürü kısıncında tutmakta kararlıdır.

Ancak şurası iyi bilinmelidir ki, Kürt halkı yıllardır sürdürdüğü haklı mücadelesine kararlı bir şekilde devam edecek ve artık dünya kamuoyu tarafından kabul edilen meşru haklarına ve özgürlüğüne kavuşacaktır.

Değerli DENG okurları;

Bildiğiniz gibi Dergimizin dağıtımını 1. sayıdan beri kendi olanaklarımızla gerçekleştirdik. Yani Bürolarımız ve siz fedakar okurlarımız aracılığıyla kitlelere ulaştık. Böylesi bir yöntemi elbette ki biz istemedik. Koşullar bizi zorladı. Egemen güçler DENG'i kitlelere ulaştırmaktan alıkoymak için her türlü yöntemi denediler. Ancak, DENG'in kitleler içerisinde yer edinmesini ve muşrutiyet kazanmasını engelleyemediler.

Bu sayımızdan itibaren Dergimizin dağıtımını "Birleşik Basın Dağıtım" şirketi aracılığıyla gerçekleştireceğiz. Bundan böyle DENG Dergisi'ni tüm bayilerde bulabilirsiniz. Dağıtım şirketinizin koşullarını ve periyodik çıkışı dikkate alarak, 17. sayımızdan itibaren her ayın 1'inde sizlerle birlikte olmayı planladık. Bu çabalarımıza katkılarınızı bekliyoruz.

Halkımızla bütünleşme ve kitlelerle kucaklaşma politikamız gün geçtikçe boyutlanıyor. Bu çabalarımız, yeni Bürolarımızın açılmasıyla daha da hızlanıyor. Diyarbakır, Ankara, İzmir, Van ve Mersin Bürolarımızdan sonra Ağrı Büromuz da açıldı.

Hazırlığını yaptığımız yeni bürolarla birlikte, 1 Ocak 1992'de 17. sayımızda buluşmak dileğiyle saygılar, sevgiler.

SEÇİM SONUÇLARI ÜZERİNE

A. CİHAN

20 Ekim 1991 Erken Genel Seçimleri, Türkiye ve Kürdistan halkları ve demokrasi açısından birçok yönüyle önemli dersler çıkarılması gereken bir dönemin ifadesi olarak değerlendirilmelidir.

12 Eylül Faşist Cuntası Türkiye ve Kürdistan halklarına baskı, zulüm ve işkence reva gördü. Yaptırdığı 1982 Anayasası, halkların haklı istemlerini baskı altına aldı. Cunta ve yerine bıraktığı ANAP'lı hükümetler, onun sivil bir uzantısı olarak siyaset sahnesinde 8 yıllık bir baskı dönemine imzalarını attılar.

ANAP hükümetleri, devrimci, demokrat, ilerici, yurtsever insanlara baskı yapmakla yetinmedi; enflasyonist politikalarla tüm emekçi yığınları canından bezdirdi. Emekçilerin satın alma güçleri, % 70'lere varan enflasyon karşısında giderek eridi, ekmek aslanın ağzından midesine indi. Açlık, yoksulluk, ahlak yozlaşması kitleleri bir veba gibi sardı.

Cuntanın başlattığı Kürt halkına yönelik baskı, işkence, kırım politikaları gün geçtikçe hızlandırıldı. Cuntanın faşizan yasaları, Anayasası da rafa kaldırılarak Olağanüstü Hal Yönetimleri Kürdistan'da devreye sokuldu. Dağ yasalarının bile uygarca kaldığı

bir dönem Kürdistan'da dörtlüla devam ettirildi. Terör ve bölücülük gerekçe gösterilerek Kürt halkı bir bütün olarak ve tüm parçalarıyla potansiyel suçlu ilan edildi. Saldırganlık politikaları Kürdistan'ın diğer parçalarına dek uzatılarak halkımız katliamlardan geçirildi. Devletin, Kürdistan'da boyutlandığı bu devlet terörünün yanısıra Koruculuk Sistemi-Teritorial Savunma Yöntemi- ile Kürdü Kürde kırıma operasyonları hızla sürdürüldü.

Tüm faşizan uygulamalar, dünyanın gözleri önünde ve sözümona demokrasi adına uygulanıyordu. Doksan bin korucu ise "Kürt halkının devlet politikalarını benimsediği" yolunda kanıt olarak gösteriliyordu.

Oysa gerçek hiç de devletin savladığı gibi değildi. Uygulanan baskı politikaları, Kürdistan'ın tüm parçalarında boyutlanan özgürlük ve demokrasi mücadelesi, uluslararası diplomasi alanında başlatılan ulusal hak arama çabaları, Kürt halkının düzenden soğumasına, ondan kopuş sürecine girmesine neden olmuştu. Halkın Emek Partisi'nin, çok ciddi bir çalışma yapmadığı halde kısa sürede Kürt halkı tarafından benimsenmesi, bu kopuşu ifade

etmenin somut göstergelerinden biri oldu. Kürdistan'da tüm düzen partilerinin tabanından kopuş olurken, HEP'e ciddi bir yönelim olduğunu kamuoyu yakından gözliyordu. Düzen partileri, tabanlarındaki erimeyi farkettiler için HEP'i elbirliğiyle seçime sokmadılar, onu SHP'ye entegre etmenin yolunu, HEP Merkez Yürütmesi aracılığıyla buldular.

Seçime, HEP entegrasyonunun Türkiye demokrasi güçlerini ve Kürdistan halkını şaşkına çevirdiği bir ortamda girdi.

HEP'in kimi duyarlı üyeleri bu entegrasyona karşı çıktı, bağımsız adaylarla seçime katılmayı savundular. Dergimizin de savunduğu bu doğru tavrı benimseyen HEP'li üyeler seçime bağımsız aday olarak katıldılar. HEP'in bir kesimi de SHP entegrasyonunu bir seçim ittifakı olarak değerlendirip SHP şemsiyesi altında seçime girdiler. Temel iddiaları, 21 Ekim'de grup kurmuş olarak HEP'e dönmektir. HEP tabanından oy isterlerken, Kürt halkından, demokrasi güçlerinden destek beklerlerken bu iddiaları ısrarla savunuyor, HEP'li bağımsız adayların bölücülük yaptıklarını söylüyorlardı.

Seçim süreci, Türkiye ve Kür-

distan tarihinde eşi görülmemiş bir ilgiyle karşılandı. Kamuoyu, bağımsız adayların bu baskı ortamında çeşitli güçlüklerle, engellerle karşılaşp seçim kampanyalarını yarıda bırakarak adaylıktan çekileceklerini düşünüyordu. Çünkü, seçim öncesi, özellikle "korkuyu hep birlikte yeneceğiz" diyen HEP'li kimi milletvekili adayları ve SHP entegrasyonunu alkışlarla karşılayanlar tarafından korku üretilmişti. Nitekim seçimin ilk günlerinde kampanyalar korkunun amansız baskısı altında sürdü. Bağımsız adaylar polis, Mit ve kimi tehdit odaklarınca baskı altına alınmak istendi. Ancak gözdağları, tehditler, karakollara çekilmeler para etmedi. Halkımız, bu yürekli çıkışa fizik olarak katıldı. Üstündeki ölü toprağını atıp, Kürdistanî politikaları kitlelerin önüne getiren bağımsız adayların çevresinde bir sevgi çemberi oluşturdu. Onların miting ve toplantılarına yüksek bir ilgi gösterdi. Ağrı, Diyarbakır, vb. illerde bağımsız adayların mitingleri birer kitle gösterisine, birer politik şölene dönüştü. Halk üstündeki korkuyu attı. Seçimin anlamını daha iyi kavradı.

Düzene karşıymış gibi görünen kimi güçler de tercihlerini düzenden, düzen partilerinden, uzlaşmadan yana kullandılar. Devletçi SHP'nin desteklenmesi için her tür güçlerini seferber ettiler.

Bağımsız, Kürdistanî politikalar onlarca yıl baskı altında tutuldu, yasaklandı. 20 Ekim Erken Genel Seçimleri, bu politikaların halka götürülmesinin önüne de set çekmek amacını güdüyordu. HEP'i seçime sokmamak, uluslararası boyutta tartışılan Kürt sorununun seçim meydanlarına götürülmesini, kitlelerin önünde tartışılmasını engellemenin bir yoluydu. Ne var ki, bu engeller, bağımsız adayların Kürt sorununu, Kürt halkının önünde, Kürt diliyle tartışmasına, yüksek sesle ifade etmesine engel olamadı. ECEVİT'e, YILMAZ'a, İNÖNÜ'ye, DEMİREL'e ve TÜRKEŞ'e rağmen ve yasal engellere inat Kürt sorunu meydan meydan, kahvehane kahvehane, ev ev tartışıldı.

Bağımsız adayların gözettiği bu birinci hedefe ulaşılmış, bu anlamda zafer kazanılmıştır.

Birçok okurumuz, bağımsız politikalar ve bunun somut ifadesi olan bağımsız adaylarla seçime girmenin asıl hedefinin, bu politikaların halka götürülmesi olduğunu düşünmeden, milletvekili seçilmiş olmaya bakıyorlar. Elbette milletvekili seçilmek de önemlidir. Bunun önemini kimse yadsıyamaz. Ne var ki, doğru politikaların her zaman verimli sonuçlar alması mümkün olmayabilir. Doğru politikayla verimli sonuçlar almak biraz da somut sosyal koşullara bağlıdır. Bu koşullar, sonuç almayı güçleştirecek nitelikteyse, sonuç almak zorlaşacaktır. 20 Ekim Erken Genel Seçimleri'nin somut koşulları, seçim sürecinde buna eklenen yeni koşullar da düşünülürse, bağımsız adayların seçilmesinin güçlükleri anlaşılabilecektir.

12 Eylül'ü izleyen 11 yılda Kürdistan'da önemli siyasal değişimler oldu.

Küçük burjuva radikalizmi belli bir süre kitlelerin, siyasal grupların sempatisini topladı.

Sağlıklı bir dünya görüşü çevresinde örgütlenememiş grupçuklar ya tümüyle çözümlenip dağıldı, ya da etki alanını yitirdi.

ÖZAL Hükümetleri, mecliste ki çoğunluklarını sürekli kılmak için barajlar sistemini koydu. Küçük bir yüzdelik farkıyla bir parti mecliste çoğunluğu alabilirken, diğer partilerin grup kurmaları da güçleşebilir. Türkiye barajı olan % 10, seçilebilmek için zorunludur. Ancak tüm seçim çevrelerinde bu yüzdeliğin iki katını dahi tutursanız, her bölgede % 19,9 oy almanız mümkün olmayabilir.

Bu durum bağımsız adaylar için daha da çetindir. Onlar, aday oldukları bölgenin % 20, 25 gibi yüksek barajlarıyla karşı karşıyadırlar. Birçok yerde, bağımsız seçilebilmek için 50.000'e varan oy almak gerekiyor. Hatta, bölgelere göre bu rakamın aşılması da gerekebilir.

Böylesi yüksek bir oy oranı, seçimde belirgin bir yargıyı peşinen geliştiriyor: "Bağımsız milletvekili seçilemez." Bu kaygıdandır ki, bağımsız milletvekili adaylarına verilebilecek oylar, boşa gitme kaygısıyla düzen partilerine kolayca dönebiliyor.

Salt barajlar değil engel olan. Bağımsız adayların birleşik oy pusulasına alınmaması başlıbaşına bir sorun oluşturuyor. Düzen, kendi partilerine alternatif olabilecek adaylara bu tuzağı da öngörmüş. Bu tuzağı aşabilmek başlıbaşına bir sorun. Radyo, televizyon gibi iletişim araçları oy kullanma konusunu açıklarken, bağımsız adaylara nasıl oy kullanılabileceğini açıklamıyor. Kürdistan gibi okur yazar oranının çok düşük olduğu bir yerde bağımsız adaylara geçerli oy kullanılabilmek bir eğitim sorunu-na dönüşüyor. 20 günlük seçim süresi, kitleyi bu anlamda eğitmeye yetmiyor. Oy kullanma bilinçsizliğinin somut ifadelerinden biri de, bağımsız aday oylarındaki iptal oranlarının görülmemiş derece de yüksekliğidir. Bakınız, ilginçtir, kimi sandıklarda "evet" mührü basılmadığı için bağımsız aday oyu iptal ediliyor, kimi yerde mühür kullanıldığı için. Kimi yerde sandık başkanlığının onaylamadığı pusulalar iptal edilirken, kimi yerlerde sandık mührüyle onaylanan bağımsız aday oy pusulaları iptal ediliyor. Oylar kimi yerde çalınıyor, kimi yerde değiştiriliyor. Birleşik oy pusulasıyla birlikte zarfa atılanı iptal ediyor vb.

Anlayacağınız, düzen partilerinin onayladığı seçim yasası, onlara alternatif olabilecek bağımsız adayların seçilmemesi için gerekli engel ve tuzakları da kurmuştur. Bunları aşmak için, uzun süreli bir çalışmaya, seçmen eğitimine gerek olduğu ortadadır.

Bağımsız adaylara, sadece yasal kılıflarla engeller konulmuş değildir. Devletin güvenlik güçle-

ri, diğer yöneticiler, sandık görevlileri de engeller oluşturmakta. Bağımsız adaya oy çıkmaması için seçmenlere baskı yapılıyor, gözdağı veriliyor. Onların düzenden kopuşu bu yolla engellenmek isteniyor.

Düzene karşıymış gibi görünen kimi güçler de tercihlerini düzenden, düzen partilerinden, uzlaşmadan yana kullandılar. Devletçi SHP'nin desteklenmesi için, her tür güçlerini seferber ettiler. Hedefleri, düzen partilerinden kopuşu hızlandırmak değildi. Tersine, düzenden kopma aşamasına gelen kitlelerin, tekrar düzen partilerine oy verme-ri için çalıştılar. Devletin öngördüğü "vatanın bölünmez bütünlüğüne" hizmet etmekte geri kalmadılar. Böylece düzen partilerinden kopmakta olan kitlelere hedef olarak düzen partilerini gösterdiler.

*Dost da düşman da
şunu gördü ki,
Kürdistan'da güçlü bir
bilimsel sosyalist politika
ve buna dayalı bir güç vardır,
ulusal kurtuluş
bu güçle mümkündür.*

Son on yıllık süreçte başlayan düzenden kopuş, bu kez tersine döndü. Kitleler, koptukları devletçi partilere geri döndürüldü. Tam da bu noktada devletin istediği, tamı tamına yerine getirilmiş oldu.

Kitleleri alışkanlıklarından gerici eğilimlerden koparmak oldukça güçtür. Ama, eğilimlerini gözden geçirmekte olan kitlele-

ri, eski eğilimlerine döndürmek oldukça kolaydır. Hele bu dönüş hizmet edenler, onları bir zamanlar düzenden koparmak isteyenlerse...

Seçimin gösterdiği önemli bir gösterge Kürdistan'da yapay olarak oluşturulan dengelerin, statükonun korunması olgusudur. 12 Eylül'ü izleyen 11 yılda Kürdistan'da önemli siyasal değişimler oldu. Küçük burjuva radikalizmi belli bir süre kitlelerin, siyasal grupların sempatisini topladı. Sağlıklı bir dünya görüşü çevresinde örgütlenememiş grupçuklar ya tümüyle çözülüp dağıldı, ya da etki alanını yitirdi. Böylesi yapılanmaların tabanı, küçük burjuva radikal mücadele yöntemine kaydı. Bu kesimler, oluşan statükonun korunması doğrultusunda eğilim gösterdiler. Bilimsel sosyalist eğilimlerin giderek güçlendiğini görmek bunları tedirgin etti.

Öte yandan Kürt halkı, ulusal güçler arasındaki ayrılıklara hoşgörülle bakmadığını gösterdi. SHP şemsiyesi altında seçime girenlerin "bağımsız adaylar hal-kımızın birliğini bozuyor" türünden iddiaları tuttu. Oysa oluşan birlik ulusal güçlerin birliği değildi, ulusal güçlerin devlet partilerine kanalizasyonuydu. Halkımız bu gerçeği iyi göremedi. Düzen içinde sağlanan uzlaşmaları onayladı. Bu, bir bakıma sert mücadele biçimlerinin sürüp gitmesinden duyulan endişeyi ifade etmenin başka bir biçimiydi.

Tüm bunlara karşın seçim dönemi, Kürdistan'da uzlaşmacılığın tek alternatif olmadığını gösterdi. Kürt halkı, ilerici, yurtsever ve demokratlar, güçlü bir alternatiflerinin bulunduğunu gördü-

ler. Düne kadar oluşturulan tabuları tartışmaya başladılar. Tabuların üstüne varmanın, yanlışlığıyla egemenlik kurmuş düşüncelerin tartışılabilirliğinin zor olmadığını gördüler. Yıllarca suskun kalmanın yarattığı kişilik zaafını kırmanın doğru politikalarla mümkün olduğunu anladılar. Dost da düşman da şunu gördü ki, Kürdistan'da güçlü bir bilimsel sosyalist politika ve buna dayalı bir güç vardır, ulusal kurtuluş bu güçle mümkündür.

HEP tabanına ve seçmenine verilen söz, seçimin üzerinden bir ay geçmesine rağmen gerçekleşmiş değil. Öyle anlaşıyor ki, bu baylardan birilerine bakanlık koltuğu önerilirse, bunların HEP'e dönüşleri kıyamete kalacak. SHP bunu da yapabilecek yetenekte bir devlet partisidir. Haklarını DEMİREL bile teslim ediyor. Yemin töreni olaylarının ardından bir gazeteye verdiği demecin şu cümlesi, Kürt ve Türk halklarının birlikteliğini sağladık-

kampanyalarında ne büyük bir tehlike atlattığını ortaya koymaktadır." belirlemesini yaptıktan sonra, HEP kökenli bir iki bakanın bulunmasının yararlarını vurguluyor. Yazar diğer bir belirlemesiyle de bir başka acı gerçeğe parmak basıyor: "3- İNÖNÜ, ustaca manevralarla, partisi içindeki HEP kanadını kendi içinde bölmeyi başarmıştır. Bu gelişmelerden sonra TBMM bünyesinde ayrı bir "Kürt Grubu" riski asgariye inmiş, hareketin içindeki radikal isimlerin ise 6-7'yi geçmediği ispatlanmıştır."

Öteden beri top, tüfek, işkence ve sürgün olarak geri gelen Kürt oyları bu kez de aynı sonucu verecektir.

Bunun sorumlusu da SHP'ye oy isteyenler olacaktır.

Onlar tarih önünde sorumlu olmaktan kurtulamayacaklardır.

Sayısı ne olursa olsun kazanılan milletvekillikleri halkımıza yönelecek saldırıların karşılığı olamayacaktır.

Düzen partisi SHP'ye oy isteyenler, 22 milletvekili ile bu partiye güç kattılar. Kendi hesaplarına mecliste grup sahibi oldular. Ama, o milletvekilleri halen HEP'e dönmediler. Kimileri şov yaptı. Sonradan da SHP liderinin önünde el-pençe durdular. Onlar, hala SHP milletvekilidirler, arkadaşları ile seçmenlerine verdikleri sözü de tutarlı bir şekilde yerine getiremediler. Kürt halkı karşısında sözlerini yerine getirmemenin yarattığı sıkıntıyı gidermenin bir yolu olarak şov yaptılar. Oysa kitleler, onlardan böylesi bir şovu beklemiyorlardı. Onlar, seçildikleri beş yıllık süre için parlamento kürsülerini Kürt halkı lehine kullanmak zorundaydılar. Bu nedenle böylesi bir çıkışla şimdiden önlerini tıkamaları yanlıştı. Kaldı ki, sözlerini geri almaları yaptıkları yanlışla yanlışlar eklemiştir.

larını iddia eden baylarımıza birşey ifade etmiyor mu? "SHP, kökü Cumhuriyete kadar uzanan devletçi bir partidir. İNÖNÜ'yü bu konuda sıkıştırmayalım. O, ne yapılması gerektiğini biliyor."

Devrimciler somut koşulları değerlendirirken usta olmak zorundadırlar. Hiç olmazsa basını iyi izlemelidirler. Örneğin 8.11.1991 tarihli Günaydın'da çıkan "Babadan Gelen Devlet Geleneği SHP Liderini Zora Sokuyor" başlıklı, Arda ZENTÜRK'ün yazısından bir alıntı yapalım: "1- İNÖNÜ, HEP isimli etnik politika yapan bir partinin tek başına seçime girip ülkede bir Türk-Kürt ayrılığına dayanan politikaların, seçim kampanyalarına kadar yansımaları büyük bir başarıyla önlemiştir. (...) Nitekim yemin törenindeki olaylar, Türkiye'nin bu seçim

Bağımsız adaylar bu durumu seçim öncesi görmüş, HEP tabanını uyarmışlardı. Seçim sonrası gelişmeler, onların ne denli haklı olduklarını ortaya koyuyor. IŞIKLAR, usta bir Bizans oyuncusudur. Oyunları HEP tabanında geçici olarak tuttu. Ancak kısa bir süre sonra oyunları anlaşıldı. Giderek daha da iyi anlaşılacaktır. Belki de bir müsibet bin nasihat-ten yeğ olacaktır.

Seçimler sağ militan güçlerin ciddi bir biçimde örgütlendiğini, Kürt düşmanlığının yaygınlaştırıldığını da gösterdi. Özellikle yemin töreni olayından sonra kopartılan fırtınalar şovenizmin verdiği boyutu açıkça gösterdi. Türk şovenizminin salt gerici kesimleri değil, halkın önemli bir bölümünü sardığını ortaya koydu. HEP'i SHP'ye entegre etmeye çalışanlar, SHP'nin tavrından şaşkına dönmüş gibiler. Oysa bunda şaşılacak bir şey yok. SHP, Türk şovenizminin en eski ve köklü kalesidir. Onun kimi HEP'lilere yer vermesinin ardındaki neden de Kürdistan politikaları seçim meydanlarından uzak tutmaktır.

Seçim, sağ güçlerin zaferiyle sonuçlandı. DEMİREL, SHP ile koalisyon kurma çalışmaları başlattı. Kurulacak hükümetin önüne koyduğu ilk hedef "anarşi ve terör." Bu sözcüklerin ne anlamı getirildiği herkesçe biliniyor. SHP'nin ve belki de HEP'ten birilerinin ortak olacağı yeni hükümet, Kürdistan'da gelişen ulusal demokratik muhalefeti bastırmayı ilk hedef seçmiştir. Yemin töreni olayı da malzeme edilerek şovenizm şahlandırılıyor, Kürdistan seferine kılıf hazırlanıyor. Daha şimdiden yeni bir ulusal kurtuluş savaşı başlatmaktan söz ediliyor oldu. Öteden beri top, tüfek, işkence ve sürgün olarak geri gelen Kürt oyları bu kez de aynı sonucu verecektir. Bunun sorumlusu da SHP'ye oy isteyenler olacaktır. Onlar tarih önünde sorumlu olmaktan kurtulamayacaklardır. Sayısı ne olursa olsun karılan milletvekillikleri halkımıza önünecek saldırıların karşılığı olmayacaktır.

Bağımsız aday olan yedi HEP'li, geçtiğimiz günlerde yaptıkları başvurularının kabul edilmesi ile partilerine geri döndüler. Kamuyu, SHP listelerinden seçilen HEP üyelerinin ne zaman partilerine döneceklerini merak ediyor. HEP üyeleri, onların biran önce partilerine dönmelerini bekliyor ve istiyor. Biz de bu yazımızda bir kez daha seslenelim: Ey HEP'in eski üyesi milletvekilleri, siz partilerinizin oylarıyla seçildiniz. Zaman yitirmeden partinize dönünüz. Bu, sizin partiye olan borcunuzdur, bu seçmene verdiğiniz sözdür. Sözünüze sahip çıkınız!

Seçimler legal, demokratik bir kitle partisinin önemini açıkça ortaya koydu. Halk kitlelerinin parti olgusuna bakışı ve partinin yarattığı örgütlülüğe duyduğu görece güven, düne kadar, legal partiler içinde çalışmaya

soğuk bakanların bu düşüncelerini kökünden sarstı. Özellikle televizyon ve radyo gibi kitle iletişim araçlarından yararlanma olanağı, bunun halk kitleleri üzerinde yarattığı etki iyice kavrandı. (SP'nin televizyon ve radyoyu kullanmasının olumlu sonuçları herkesçe anlaşıldı.) Legal partilerin önemi bir kez daha ortaya çıktı. Bu nedenledir ki, bu mücadele yöntemine sırt çeviren birçok kesim, şimdi bir legal parti

de yer almış demokrat, ilerici, yurtsever unsurların partilerine dönmesi, onu güçlendirmesi gerektiği ortadadır. HEP Merkez Yönetimi ise partinin genişletilmesi, zenginleştirilip güçlendirilmesi için demokrasi güçlerine açılmayı görev bilmelidir. Bugüne kadar sürdürdükleri anti-demokratikliği sürdürmeleri, partiyi daha da küçültecek, işlevsiz kılacaktır. Unutulmamalıdır ki, tabanın söz ve karar sahibi olmadığı

Seçimler legal, demokratik bir kitle partisinin önemini açıkça ortaya koydu. Halk kitlelerinin parti olgusuna bakışı ve partinin yarattığı örgütlülüğe duyduğu görece güven, düne kadar, legal partiler içinde çalışmaya soğuk bakanların bu düşüncelerini kökünden sarstı.

kurma gereğinden söz ediyor ve parti kurma girişimlerinde bulunuyorlar. Biz dergimizin daha ikinci sayısında legal, demokratik bir kitle partisinin önemini ve gerekliliğini vurgulamış ve onun çerçevesini çizmiştik. O gün, bu düşüncelerimize soğuk bakanların bugün gerçeği görmeleri elbette bizi sevindiriyor. Ancak bir parti kurmanın güçlükleri -hele kitlelerle bağ kurma ve yasal örgütlülüğünü tamamlama yönleri de gözönünde tutulursa- daha iyi anlaşılacaktır. Bu nedenle yeni bir parti kurmak yerine -ki bunu yadsımıyoruz- kurulmuş, yasal örgütlülüğünü tamamlamış, kitleler nezdinde tanınmış bir parti çatısı altında birleşmek de yabana atılmamalıdır. HEP bu birleşime aday ve uygun bir partidir.

HEP, 1. Genel Kurultayı sonrasında belli bir aşınmaya uğradı. Tabanı daraldı. Türkiye demokrasi güçlerince yalnızlığa itildi. HEP'in marjinalleşmesi devletin istemidir. Geçmişte HEP için

bir partinin güçlenmesi, yaşaması mümkün değildir.

HEP'in demokrasi güçlerine açılması, onlarla zenginleşip güçlenmesi kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bu zorunluluğu yaşama geçirmenin fırsatı elden kaçırılmış değildir. HEP'in yakında yapılacak olağanüstü kurultayı bu talebi gerçekleştirme yönünde karar almalı ve bu kararı hızla yaşama geçirmelidir. Aksi halde HEP'in kitleleşmesi, demokrasi mücadelesinde ciddi bir güç haline gelmesi mümkün olmayacaktır.

Yeni partiler kurmak, ortak düşman karşısında dost güçleri zayıflatmaktan başka bir anlam taşımaz. Güçlerin birleştirilip, ortak hedefe tek yumruk halinde yöneltilmesi, Türkiye halklarının yararına. Demokrasi güçlerinin bunu başaracağını umuyor ve güçlü bir demokratik kitle partisinin önemini birkez daha vurguluyoruz. HEP'in genişletilip yaşatılması bu bağlamda düşünülmeli ve HEP yaşatılmalıdır. Bu tarihi görev hepimizindir.

ÖZGÜRLÜK UĞRUNDA 40 YIL MÜCADELE

İran Kürdistanı Demokrat Partisi Tarihinden Kısa Bir Özet

Dr. Abdurahman Kasımlı

Şehit Dr. Kasımlı tarafından "Özgürlük Uğrunda 40 Yıl Mücadele" adı altında kaleme alınan İran-KDP'nin tarihinin 1. cildini aşağıda yayınlıyoruz.

Eser, Kürtçenin Sorani lehçesinden C. Rênas tarafından Türkçeleştirildi.

Kürdistanlı örgütler içinde en uzun geçmişe sahip olan İran-KDP'nin tarihini, Arap alfabesiyle basılan eseri okuyamayan Türkiye ve Türkiye Kürdistanlı kitlenin sözkonusu parti hakkında bilgi sahibi olması amacıyla yayınlıyoruz.

İran devriminden sonra adından sıkça bahsedilen bir Parti olan İran-KDP geçmişi hakkında yabancıların kaleme aldıkları kitaplarda bölük pörçük bilgiler yer alıyor. Çevirisini sunduğumuz bu eser ise, sözkonusu parti hakkında en derli toplu bilgileri içermektedir. Kitabın yazarı, yaklaşık 40 yıl Partinin değişik kademelerinde görev almış ve şehit edildiği Temmuz 1989 yılına kadar, toplam 16 yıl Parti Genel Sekreterliği görevini üstlenmiştir.

Kitabın 2. cildinin el yazmaları yazar tarafından tamamlanmış ve baskıya hazır hale getirilmiştir. Şayet İ-KDP bu cildi basıp dağıtırsa, biz de bu cildin çevirisini yapıp okuyucuya iletmeyi düşünüyoruz.

Bazı konuların daha iyi anlaşılması için çevirmen "C. Rênas" işaretiyle birkaç dipnot eklenmiştir.

DENG

BİRİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

İran Kürdistanı Demokrat Partisi (KDP) tarihinin bir özetini içeren çalışmanın, 1. cildini değerli okuyuculara sunuyoruz. 1. cildin ilk bölümü, Parti'nin kuruluşundan önceki ortamı, olayları incelemekte, 1945 yılındaki şartlarda devrimci ve demokrat bir partinin kurulmasının tarihsel zorunluğunu ortaya koymaktadır. 2. bölüm, Kürdistan tarihine altın harflerle geçen bir döneme; kısa yaşamı boyunca birçok zorluklarla yüzyüze gelen, Kürdistan Otonom Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ve 1945-1946 arasındaki yaşamına ayrılmıştır.

Bu çalışmanın 2. cildi 4 bölümden oluşacaktır. KDP'nin Mahabat Cumhuriyeti'nin yıkılmasından sonra geri çekilmesini, 32 yıl süren illegal çalışma dönemini inceleyecektir. Söz konusu dönem, İran halklarının 1979 devrimiyle sona ermektedir.

3. ve son cilt, 3 bölümden oluşacaktır. 1979 Şubatından başlayıp, Parti'nin 40. Kuruluş yıldönümü olan Ağustos 1985'e kadar olan dönemi inceleyecektir. Partimiz tarihinde bu dönem, bir kaç aylık legal mücadeleyi saymazsak, bugün de devam eden zorlu bir silahlı mücadeleyi içermektedir.

Partinin 40. kuruluş yıldönümünde 2. ve 3. ciltlerin de basılıp okuyucuların eline ulaşmasını umud ederim.

"Y" işareti ile verilen dipnotlardaki görüşler elinizdeki kitabın yazarına aittir. Ne yazık ki kaynakların el altında olmamasından dolayı, her yerde yazarların adlarını, sayfa numaralarını ve baskı tarihlerini vermek mümkün olmadı.

1. cildin hazırlanmasında birçok kişiden yardım aldım. El yazmalarımı okuyan ve bana faydalı tavsiyelerde bulunan arkadaşlarıma teşekkür ederim. El yazmalarının hazırlanmasında bana yardımcı olan baci ve kardeşlerime çok teşekkürler... Kitabın basılmasında emeği geçen "KDP Basın ve Propaganda" bölümünde çalışanlara çok teşekkür ederim. Bahsedilen kişilerin yardımları olmasaydı, elinizdeki kitabın bu zor şartlarda ve kısa bir dönem içinde basılıp dağıtılması mümkün değildi.

Kitapta yer alan görüş ve değerlendirmelerden sadece yazar sorumludur.

Okuyuculardan, kitap hakkındaki görüşlerini, eleştiri ve önerilerini "KDP Basın ve Propaganda" bölümüne, veya doğrudan yazara iletmelerini diliyorum. Şimdiden teşekkürler...

Yazar, Ağustos 1985

GİRİŞ

40 yıl, siyasi bir parti tarihinde kısa bir dönem değildir. Özellikle; eğer bu parti 40 yıl boyunca genel hattından ayrılmamışsa, önüne çıkan birçok engeli aşabilmişse, her geçen gün etkisini artırıyor ve daha örgütlü bir hale geliyorsa, sürekli ileriye doğru yürüyor ve genel hedeflerine yaklaşıyorsa...

İran KDP'nin tarihini tanımak ve tanıtmak, mücadeleimizin bugünkü şartlarında çok gereklidir. Tüm toplumsal fenomenler gibi, KDP'nin de bir başlangıcı, oluşmasının özel şartları vardır ve Partimiz bugüne kadar uzun bir yol kat etmiştir. Parti tarihini bilmek, her şeyden önce Partimizin ve halkımızın mücadelesinden dersler çıkarmak içindir. Parti tarihinden dersler çıkarmak iki açıdan önemlidir:

1- Partiye çok pahalıya malolan tecrübelerden, sadece parti tarihini açıklamak için değil, aynı zamanda gelecekteki mücadelemize yol gösterecek bir biçimde yararlanmak için,

2- Kendimizi gelecekte, Partimizin geçmişte düştüğü yanlışlıklardan, yaptığı hatalardan korumak için.

Bu 40 yıl zarfında Kürdistan'da 2 yeni nesil yetişti. Bu iki nesilden önceki nesil, partinin kurucusu olan nesildir. Ne yazık ki bu nesilden olup da Partinin kurucuları arasında yer alanlardan, bir-iki kişi hariç, kimse hayatta kalmamıştır. Söz konusu neslin şu andaki Parti çalışmalarında herhangi bir rolleri yoktur. Çünkü bunların bir kısmı şehid oldu, büyük bir kısmı ise Kürdistan Cumhuriyeti'nin yıkılmasından sonra siyasi mücadeleden el çektiler. Bu neslin görevi sadece partiyi oluşturmaktır. Parti kurucusu nesil, partiyi bir sonraki nesle devretti.

2. nesil 1946 yılındaki geri çekilmeden bugüne kadar İran KDP örgütlerinin omurgasını oluşturan, temel gücü olan ve 1979 yılına kadar partinin çalışmalarını yürüten ve yöneten nesildir. Her ne kadar özellikle de, 1979 devriminden sonra bir hayli yeni üye ve kadro parti saflarına katıldılarsa ve hatta bunlardan bazıları Parti yöneticisi oldularsa da, şimdi bile Parti çalışmalarında ve yönetiminde asıl rolü 2. nesil oynuyor. Kurucu neslin, Partinin kurulduğu dönemdeki şartları bilmesine karşın, 2. neslin, özellikle 1979 devriminden sonra Parti saflarına katılanların Partinin geçmişi hakkındaki bilgileri azdır. Yaşları 20 civarında olan ve Partimiz saflarında sade üye veya pëşmerge olarak görev yapanların parti tarihi hakkındaki bilgileri hemen hemen yok gibidir. Bu nedenle bu 40 yıllık geçmiş kısa da olsa 2. neslin (2. ve yeni nesil), parti üye ve sempatizanlarının, Kürt halkı ve öteki İran halklarının gözleri önüne sermek, büyük bir zorunluluktur.

İran KDP'nin 40. Kuruluş Yıldönümü kutlamaları, Kürt

halkının övünç kaynağı olan bu tarihi incelemek, birçok iniş ve çıkışlarla dolu olan kanlı geçmişi özet olarak gözler önüne sermek için iyi bir fırsattır. Partinin tüm tarihi gelecekte, daha iyi şartlarda yazılmalıdır. Bu kısa bir özetdir. Kısa özeti amacı, geçmişteki olayları açığa çıkarmak değil, daha ziyade geçmişin tahlilidir. Tarih, olayların hikaye edilmesi değildir. Olayların kronolojik sıralanması, tarih değildir. Tarih, olaylar arasındaki bağlantıyı açığa çıkarmak, birbirlerini nasıl etkilediklerini göstermek, nasıl değişip geliştiklerini açığa çıkarmaktır. Tarih durmuyor ve durmaz, onun kendine özgü bir dinamizmi, itici güçleri vardır.

İran KDP'nin tarihini özet olarak yazmamdaki amaç, partimizin yaşadığı olayları ve geçen 40 yıldaki durumu incelemektir. Parti tarihinin eksiksiz yazılması için birçok materyale, belgeye ihtiyaç vardır. Ki, şu anda, silahlı mücadele şartlarında bu belgeler elimizin altında bulunmamaktadır. Ayrıca bir partinin tüm tarihi bir tek kişi tarafından yazılmaz. KDP gibi geçmişe sahip olan bir partinin tarihi eğer devrim şartlarında yazılırsa, 2 büyük sorunla yüzyüze gelinir:

1- Devrim şartlarında tüm zamanını ve olanaklarını bu işe ayırabilecek kişilerin sayısı çok azdır.

2- Normal şartlarda kolayca bulunan kaynaklar, devrim şartlarında özellikle Kürdistan'ın dağlarında el altında değildirler. Bundan dolayı, sunduğumuz kısa özet İran KDP'nin tekmil tarihi değildir. Ve gelecekte eksiksiz bir parti tarihi yazacak olanlara, yararlanabilecekleri bir kaynak olabilir. Burada okuyucuya sunduğumuz, daha ziyade KDP tarihi konusunda tutulan notlara benzemektedir.

Tarih yazarken, yazılacak şeylerin üzerinden belli bir zamanın geçmesi halinde, olayların öneminin daha da açığa çıkacağını gözönünde tutmak gerekir. Sürecin içinde olduğumuz hallerde, olayların üstünden belirli bir zaman geçmemesi durumunda, olayların değerini tamamiyle bilemeyiz. Örneğin 1945-1946 Kürdistan Cumhuriyeti, bizler için tarihi bir öneme sahiptir. Ama Kürdistan Cumhuriyeti döneminde yaşayanların, Cumhuriyetin organlarında görev alanların çok azı, Mahabat Cumhuriyeti'nin önemini, bizim anladığımız gibi anlamışlardır.

Sürecin üstünden zamanın geçmesinin zararları da vardır. Şimdi, 40 yıl sonra KDP ve Kürdistan Cumhuriyeti'nin tarihini yazmaya başladığımızda, çok şey unutulmuş, birçok belge yok olmuş, sürecin içinde olanların çok azı hayatta kalmıştır. Özellikle İran Kürdistanı'nda polislin birçok kereler parti üyelerine saldırması sonucu, bir hayli belge ya yakılmış ya da polislin eline geçmiştir. Gelecekte KDP'nin tekmil tarihi yazıldığında eski Savak ve Askeri İstihbarat arşivleri, bu iş için iyi birer kaynak olacaklardır. (*)

Yabancılar, Kürdistan tarihi ve Kürt hareketleri konu-

(*) KDP ve Kürdistan Cumhuriyeti'nin kurulmasına şahit oldum. Birkaç özel olayı da hatırlıyorum. Yeri geldiğinde bunlardan bahsedeceğim. 1953 yılından itibaren Parti çalışmalarına katıldım ve Parti organlarında sorumluluk üstlendim. Geçen 32 yıl içindeki tüm gelişmelerden haberdarım. Bu durumun Partinin kısa tarihini yazmamda olumlu bir şey olmasını, Partinin geçmişini eleştireci bir gözle ele alınmasının önünde engel teşkil etmemesini umud ederim. (Y)

larında birçok eserler yazmışlardır. Bu eserlerin bazıları çok yararlıdır; ama dil bilmemenin ve Kürdistan'ı iyi tanımamanın getirdiği bazı yanlışlıkları ve dikkatsizlikleri de barındırmaktadırlar. Bundan dolayı, partili aydınlar ve parti yöneticileri, kendi parti tarihlerini herkesten önce, kendileri yazmalıdırlar. Bu iş birçok yanlışlığı ve dikkatsizliği, İran Kürdistanı halk hareketi ve partimiz hakkında yanlış tahlillerin yapılmasını önleyebilir. Buna karşın, bir Kürt, özellikle de parti üyesi bir Kürt, KDP tarihini yazıyorsa, kuşkusuz olayları ele alırken tamamiyle tarafsız davranmama tehlikesi ortaya çıkabilir. Olayları ve etkenlerini olduğu gibi açığa çıkarmak, bilime karşı duyulan saygının bir gereğidir. Olaylar değiştirilmemeli, objektif ve tarafsız davranılmalıdır. Çünkü, eğer objektif davranılmazsa, ya da yazar olayları kendi isteğine göre değiştirirse, yazılan tarih bilimsel olmaktan çıkar. Ama tarih yazan Kürt ve parti üyesi ise, Kürt halkının özgürlük ve ulusal hakları için yürütülen mücadelede tarafsız olamaz. Bu nedenle tarihi gerçekleri ortaya çıkarmadaki tarafsızlık, bu haklı mücadelede taraf tutmayla çelişmez.

Tarih masal değildir. Bu nedenle yazılar bazan okuyucuya sert ve kuru gelebilir. Tarih bir bilimdir, toplumsal bir bilimdir. Eğer tarihi bilimsel özünü koruyarak yazmak istiyorsak, yazılarımız her zaman sade ve akıcı bir biçimde olmaz. Bu nedenle KDP'nin kısa tarihini sade ve akıcı bir biçimde yazmak için çaba gösterdik. Ama ba-

zan sadelik ve akıcılık bilimselliğe feda edildi.

İran KDP'nin tarihi, birkaç yönetici kadro ve üyenin tarihi değildir. Yüzbinlerce üyenin, binlerce şehidin tarihidir. KDP Kürt halkından, Kürt halkı KDP'den ayrı değildir. Bu nedenle KDP'nin tarihi aslında Kürt halkının tarihidir. Bunun da ötesinde, partinin tarihi, İran tarihinin önemli bir parçasıdır. Tarihin kendine has bir dinamizmi, itici güçleri olduğunu söyledik. Tarihin motoru halk yığınlarıdır. Bu nedenle KDP'nin tarihi, Kürt halkının özgürlük ve meşru hakları için yürüttüğü mücadelenin tarihidir.

Bu tarihin kahramanları bir haylidir: Canlarını halkın özgürlüğü uğruna feda eden binlerce şehid, parti çalışmalarını yürütmek için her türlü fedakarlığı yapan, aylarca, yıllarca Kürdistan'da yerleşim birimlerini ve dağlarını dolaşan yüzlerce kadro, onlarca yıl Şahlık rejimi ve Humeyni rejimi zindanlarında baskı ve işkence altında kalan binlerce yılmaz insan... Bunların hepsi partimizin ve halkımızın kahramanlarıdır. Ama bu 40 yıllık mücadelenin bir tek kahramanı vardır. O da; başlangıcından bugüne kadar mücadele alanlarını terk etmeyen, birçok iniş ve çıkışlarla yüzyüze gelen, acı çeken, yenilen ama umutsuzluğa düşmeyen, başarılarıyla mağrur olmayan, ilerleyen, geri çekilen ama, her zaman kesintisiz ve yılmadan mücadele eden, bu tarihin kahramanlarının kahramanı İran Kürdistanı Demokrat Partisi'dir.

BİRİNCİ BÖLÜM: KDP'NİN KURULMASI VE GELİŞMESİ

1- İran Kürdistanı'ndaki Genel Duruma Bir Bakış

İran Kürdistanı, İran'ın 4 Batı eyaletini kapsamaktadır. Bunlar, Batı Azerbaycan, Kürdistan, Kirmanşah ve Elam'dır. İran devleti, merkezi Sine (Senendec) olan "Kürdistan eyaletini" resmen Kürdistan olarak adlandırmıştır. İran Kürdistanı'nın yüzölçümü 125 bin km karedir ve İran nüfusunun yüzde 17'sini oluşturan Kürdistan'ın nüfusu 7 milyondur. Bu nüfusun 3 milyonu şehirlerde yaşıyor.

Kürdistan Cumhuriyeti'nin kurulduğu dönemde, Kürdistan'ın nüfusu 3 milyondur ve bu 3 milyon kişiden 300 bin kişi şehirlerde yaşamaktaydı. Geçen 40 yıl zarfında şehirlerde yaşayanların sayısı on kat arttı ve Kürdistan'da bazı büyük şehirler oluştu. Bugün Kirmanşah şehri 1 milyondan fazla bir nüfusu barındırmaktadır. Kürdistan'da km kareye düşen insan sayısı, İran'daki genel ortalama-dan fazladır. Kürdistan'da bu rakam 1945 yılında 24 iken bugün 56'ya yükselmiştir ki, bu sayı tüm İran'da 25'tir.

İran Kürdistanı'nda kuru iklim hüküm sürmektedir. Çünkü Kürdistan, denizlerden uzaktır. İran'ın öteki bölgelerine oranla Kürdistan'da su boldur. Kürdistan'ın suyu ve havası sağlığa elverişlidir. İran Kürdistanı dağlık bir bölgedir. Ararat'dan başlayan Zağroz dağ zinciri Pıstko'ya kadar uzanır. İran-Irak sınırındaki dağların büyük bölümü ormanlarla kaplıdır. Tarih boyunca bu ormanlar

kimse tarafından korunmadı. Yakacak başka birşeyi olmayan halk, bu ormanlardan istifade etmektedir. Böylece ülkemizin bu çok değerli zenginliği yok olmakla karşı karşıyadır.

1945 yılında Kürdistan halkının yüzde 95'i okuma yazmayı bilmiyordu. Bu rakam kadınlar arasında yüzde yüz idi. Şimdi, 40 yıl sonra bu rakamlar; yüzde 65 ve kadınlar arasında yüzde 75'tir. Şimdi bile köyde yaşayan kadınların yüzde 95'i okuma-yazma bilmemektedir.

20 yıl önceki istatistiklere göre Kürdistan'da her 50 bin kişiye bir doktor düşmekteydi. Şu anda durum bundan iyi değildir. Çünkü doktorların bir bölümü Kürdistan'dan ayrılarak ülke dışına gittiler. Şimdi bile Kürt köylerinin büyük çoğunluğu 40 yıl öncesi gibi doktorsuzdur, sağlık hizmetlerinden yoksundurlar.

Kürdistan ekonomisinin temel unsuru tarımdır. Modern sanayi Kürdistan'da çok az bir gelişme göstermiştir. Kürdistan'da gelirin yüzde 80'i tarımsal gelirlerdir ki, hayvancılıktan elde edilen gelirin bunda göze çarpan bir payı vardır. Kürdistan'da, tüm toprakların yüzde 40'ını oluşturan ve işlenmeye müsait olan 5 milyon hektar toprak vardır. Ama işlenmeye müsait olan toprakların sadece yüzde 24'ü yani tüm toprakların yüzde 10'unu oluşturan 1 milyon 200 bin hektar toprak işlenmektedir. KDP'nin kurulmasından önceki dönemde, toprakların yüzde 78'i büyük toprak sahiplerinin elinde idi. Buna karşılık köylü-

ler toprakların sadece yüzde 8'ine sahiptiler. Köylü ailelerinin yüzde 60'ının bir karış bile toprağı yoktu, yüzde 3'ü ise bir hektardan daha az toprağı sahiptiler. Ama aynı zamanda toprakların yüzde 56'sı köylü ailelerinin yüzde 1'ini oluşturan büyük toprak sahiplerinin elinde idi. Tüm bunlardan, o dönemde tüm toprakların yaklaşık yüzde 40'ının tüm köylü nüfusunun 2 binde birini oluşturan, büyük toprak sahiplerinin elinde bulunduğu sonucu çıkar. Bazı toprak sahiplerinin elinde 1-100 arasında köy vardı.

İran Kürdistanı şu anda da, geri kalmış bir ülkenin geri kalmış bir bölgesidir. Kürdistan'da ülkenin gelişmesinin imkanları çoktur, yeraltı kaynaklarının çok azı işleilmekte ve devletin bu konuda herhangi bir çabası yoktur. Bununla birlikte Kürdistan, Belucistan gibi İran'ın öteki 1-2 bölgesinden daha gelişmiş bir durumdur. Kürdistan, gelişme aşaması ve toplumsal yapı itibarıyla feodal dönemi geride bırakmıştır. Şu anda feodal döneme özgü bazı izler ve adetlere Kürdistan'da rastlamak mümkündür.

Kürdistan ekonomisi, İran ekonomisi gibi kapitalist aşamaya ulaşmıştır. Kapitalizm Kürdistan'da kendini ticaret burjuvazisi ve küçük burjuvada göstermektedir. Çünkü sanayi, özellikle modern sanayi, Kürdistan'da gelişmemiş ve buna bağlı olarak sanayi burjuvazisi ve sanayi proletaryası gelişme göstermemiştir. Bundan dolayı bu iki sınıfın ekonomik ve siyasi alanlarda rolleri çok azdır. Kürdistan halkının büyük çoğunluğunu köy ve kent emekçileri oluşturmaktadır. Şehirlerde, orta sınıf ve tabakalar yani, küçük burjuvazi çoğunluktadır.

Kürt halkının özgürlük ve ulusal haklarını elde etmek için yürüttüğü mücadeleye, bugünkü aşamada tüm bu sınıf ve katmanlar katılmaktadır. Aslında bugün İran Kürdistanı'nda mücadeleye karşı çıkan güçlü bir sınıf bulunmamaktadır. Şurda, burda, herhangi bir sınıfa bağlı olan bazıları, Kürdistan ulusal kurtuluş hareketine karşı olabilirler. Ama toplumsal bir güç olarak, bir sınıf olarak böylesi bir olgu Kürdistan'da göze çarpmamaktadır. Bu nedenle otonomi ve demokrasi talepleri tüm halk tarafından destek görmektedir. Gerici merkezi devlet, Kürdistan'da tek başına ve yalnız kalmıştır. Kürt halkı her ne biçimde olursa olsun rejime yardım etmek istemektedir.

2- Ulusal ve Uluslararası Durum

Çaldıran Savaşı Kürdistan tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. 23 Ağustos 1514 tarihinde, Osmanlı Padişahı Sultan Selim'in ordularıyla, Şah İsmail Safevi'nin orduları arasında çıkan bu savaşta Kürtler, Sultan Selim'e yardım ettiler. Sonuçta Şah İsmail yenildi ve bu yenilgi

Kürdistan'ın, İran ve Osmanlı İmparatorlukları arasında bölünmesinin başlangıcı oldu. (*)

Çaldıran Savaşı'ndan sonra her iki taraf da, yavaş yavaş güçlü merkezi devletler olmaya başladılar. Bu da merkezi bir otoriteyi kolayca kabul etmeyen Kürtlerin ayaklanmasına neden oldu. 1608 yılında Bradostlu Hani Çeng-zêrin'in Dımdım Kalesin'deki ayaklanması Kürt tarihinde fedakarlığın ve kahramanlığın sembolü olmuştur. Bu ayaklanma Şah Abbas Safevi tarafından bastırıldı ve Kızılbaz orduları Urmiye'nin Batısı'nda oturan Kürtleri kıltan geçirdiler.

1639 yılında Şah Abbas ile Osmanlı padişahı Sultan Murat arasında bir anlaşma imzalandı. (**) Bu anlaşmayla Kürdistan'ın bölünmesi resmîyet kazandı. Sınırın bu tarafındaki parça, İran Devleti çerçevesinde kaldı ve o tarihten bu güne kadar geçen 350 yıl zarfında önemli hiçbir değişikliğe uğramadı. (***) Çaldıran Savaşı'ndan bugüne kadar geçen 470 yıl süresince Kürtler İran'da, başkentteki —ki, önce İsfahan idi, sonradan Tahran başkent oldu— iktidarlara karşı her zaman direndiler, 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar özerkliklerini koruyabildiler. İran'daki son Kürt hükümeti, başkenti Sine olan Erdelan Beyliği, 1865 yılına kadar, yani bundan 120 yıl öncesine kadar varlığını korumuştur.

En büyük Kürt hareketlerinden biri olan ve "Şeyh Ubeydullah Nehri" ayaklanması olarak bilinen hareket, 19. yüzyılın sonlarına doğru, 1880 yılında başladı. Şeyh Ubeydullah siyasi etkinliği de olan dini bir liderdi. Şeyh Ubeydullah, Van ve Urmiye Gölü arasındaki bölgeyi kurtardı. Bu hareket bağımsız bir Kürdistan kurmayı amaçlayan ilk Kürt hareketi idi. İran ve Osmanlı devletlerinin işbirliği ile bastırılan bu hareket, ulusal duyguları kamçıladı ve ulusal birliğin oluşmasında, gözle görülür bir etkide bulundu.

I. Dünya Savaşı sırasında Kürdistan, bu savaşa katılan tarafların, özellikle de Osmanlı ve Rus ordularının, savaşta bir alan oldu. Türkler, Kürt ulusal duyguları zayıflatmak için onların dini duygularını istismar ettiler. Kürtleri, Ermeni ve Rus gibi müslüman olmayan halklara karşı kışkırttılar. Böylece bir kısım Kürt aşiretlerini Ermeni katliamında maşa olarak kullandılar.

İran Kürdistanı halkı birçok kereler, Osmanlı ve Rus ordularının talanına uğradı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra geriye, yıkılmış, harabe hale getirilmiş bir Kürdistan ve perişan, fakir ve yorgun olan, salgın hastalıklara duçar bir halk kaldı.

I. Dünya Savaşı sonrasında, Osmanlı İmparatorluğu dağıldı ve bu da; Türkiye Kürtleri için varlıklarını kabul ettirme ve özgürlüğü elde edebilmeleri için bir fırsatın doğmasına neden oldu. 1920 yılında imzalanan "Sevr

(*) Büyük çoğunluğu Suni mezhebinden olan Kürtlerin, genelde Sultan Selim'e yardım etmelerinin yanı sıra, bazı İran Kürtleri Safevi orduları saflarında Osmanlılara karşı savaşmışlar. Bunlardan, Bani bir avcı olan Saru Bire çok ünlüdür. Şah İsmail, Saru Bire'yi kendisiyle birlikte Çaldıran'a götürmüştür. Saru Bire, Çaldıran Savaşı'nda kahramanca savaştı ve öldü. (Y)

(**) Söz konusu anlaşma Kasrı Şirin anlaşmasıdır (C. Rénas)

(***) Dünya savaşından sonra Osmanlı İmparatorluğu dağıldı. Osmanlı devleti sınırları içinde olan Kürtler, Irak, Suriye ve Türkiye devletleri arasında bölüşüldü. Bir kısım Kürtler ise Sovyetler Birliği'nde kaldılar. (Y)

Anlaşması" Kürtlerin varlığını resmen tanıdı, özerklik ve hatta bağımsızlık haklarını kabul etti. Irak'ta ise Şeyh Mahmud Hafid (*) önderliğinde geniş bir ulusal ayaklanma başgösterdi.

Bu gelişmeler İran Kürdistanı'nı da etkiledi ve 1920-1922 yıllarında, Şıvak Aşireti Reisi Sımko'nun (İsmail Ağa) İran Kürdistanı'nın kuzey kesimlerini ele geçirip, bağımsızlığını ilan etmesinin nedenlerinden biri oldu. Kürt halk hareketinin istemlerini formüle eden, Kürtçe bir program Urmiye'de yayınlandı. Sımko, Kürt ulusunun birliğini sağlama konusunu Şeyh Mahmud'la görüşmek için, 1923 yılında Süleymaniye'ye gitti ve iki parçadaki mücadelenin bir hedefte birleştirilmesi için çaba sarfetti.

1921 yılı başlarında, İngiltere'nin yardımlarıyla gerçekleşen bir askeri darbeden sonra, Rıza Han işbaşına geldi. Rıza Han 1925 yılında Tahran'da, kendini Şah ve Pehlevi Sülalesinin kurucusu olarak tanıttı. İran'da güçlü ve merkezi bir otorite kurmak isteyen Rıza Han'ın önündeki engellerden biri de 1930 yılına kadar süren Sımko hareketiydi. Bundan dolayı önceden hazırlanan bir plan uyarınca, bir albay tarafından görüşmek için Şino'ya çağrılan Sımko, 21 Haziran 1930 tarihinde kalleşçe öldürüldü. (**)

1931 yılında Kürdistan'ın Güneyinde Cafer Sultan önderliğinde bir başka ayaklanma başgösterdi. Merkezi devleti çok korkutan bu hareket, Rıza Şah'ın bölgeye büyük askeri bir güç göndermesiyle, kanlı bir biçimde bastırıldı.

1924-1930 yılları arasında Baneli Heme Reşit Han, Bane bölgesinde, İran ordusuyla birkaç kez savaşa girdi. Bu hareket Cafer Sultan hareketi gibi aşiretçi bir yapıya sahipti ve daha ziyade, merkezi devletin gelişmesine karşı bir niteliği vardı. 1930 yılında Heme Reşit Han yenildi, Irak'a sığındı.

Şahenshahi rejimi giderek, Tahran'da güçlü bir hakimiyet kurmayı ve Kürdistan'daki hareketleri bastırmaçan başka, Belüciistan'da, Loristan'da, Huzistan'da, Azerbaycan ve Türkmenistan'da ezilen halkların mücadelesini ortadan kaldırmayı başardı. Ve İran'ı, İngiliz emperyalistlerinin Ortadoğu'ya yönelik planlarını uygulamak için kullandıkları bir üs haline getirdi.

Rıza Şah'ın 20 yıllık diktatörlüğü döneminde ulusal baskı en üst noktasına ulaştı. Şovenizm, Pehlevi rejiminin resmi politikası haline geldi. Farslar hariç tüm İran halkları amansız bir ulusal baskı altına alındılar. Fars olmayan halkları asimile etmek, bu halkların ulusal tarih ve kültürlerini ortadan kaldırmak için hazırlanan, uzun vadeli bir program uygulanmaya konuldu. İran'da bir tek ulusun, Fars ulusunun yaşadığını "ispat" etmek için, eski

ve yeni tarih alt üst edildi; köy ve şehirlerin adları değiştirildi, birçok ulusal örf ve adetler, hatta milli kıyafetlerin giyilmesi yasaklandı. Ünlü Şair Baba Tahir'in eski Lori lehçesiyle yazdığı şiirler "edebiyatçılar" tarafından gözden geçirilip Farsça yazıldı. Reşit Yasemi, Kültür Bakanlığı'nın emri ile "Kürt ve Peyvesteği Nijadı ve Tarihi" (***) adlı bir kitap yazarak, Kürtlerin ayrı bir ulus olmayıp Fars olduklarını "ispat!!!" etti. Okullardaki tüm dershanelere, tüm devlet dairelerine "Farsça Konuş" yazılı tabelalar asıldı. Ama Kürdistan'da ulusal duygular o kadar güçlüydü ki, Rıza Şah'ın Kürtleri asimile etmek için yürüttüğü bu politika, Mustafa Kemal'in politikası gibi iflas etti. (****)

Tüm bu zorbalık ve baskılara karşı, İran Kürdistanı'nın bazı bölgelerinde aşiret ayaklanmaları başgösterdi.

1926 yılında Kani Senanlı Mahmud Han önderliğinde Merivan bölgesinde bir ayaklanma oldu. Hiçbir siyasi içeriği olmayan bu hareket çok çabuk yenildi ve Mahmud Han Irak'a sığındı. 1928-1929 yılları arasında Mangur Aşireti Mela Halil yönetiminde, Mahabat bölgesinde devletin baskılarına, özellikle Kürt kıyafetinin yasaklanmasına karşı ayaklandı. Mela Halil ve silahlı güçleri İran ordusuyla birkaç kez çatıştılar. Ama bu hareket 1929 Haziranında bastırıldı. Serdeşt mıntıkasında Muhtar Ömer (Ömer Paşa) yönetiminde bir başka hareket başgösterdi. Bu ayaklanma da İran ordusu tarafından bastırıldı.

1930 yılında İhsan Nuri Paşa yönetimindeki Ağrı isyanıyla ilişkili olarak, Celali aşiretleri Biro ve Ferzende önderliğinde ayaklandılar. Bu ayaklanma 1931 yılına kadar devam etti. Ağrı İsyanı'nın yenilgisinden sonra, İran ve Türkiye'nin işbirliği sonucu bu harekette bastırıldı. Ağrı ayaklanmasında şehid olan Biro için yakılan bir ağıt şöyle başlıyordu:

"De rabe Biro de rabe, Ararat bo çı hêşt xerabe"
(Haydi kalk Biro haydi kalk, niçin Ararat'ı vıran ettin)

Kürdistan köylüleri o dönemde "emniye" denilen jandarmaların zulmünden, baskısından bıkip usanmışlardı. Emniler, gizlice köylülerin evine fişek ve kaçak mal bırakıyorlar, daha sonra yaptıkları aramalarda kendi koyduklarını buluyorlardı. Kaçak mal bulundurma bahanesiyle rüşvet alıyorlar ve köylüleri cezalara çaptırıyorlardı.

Rıza Şah döneminde jandarmalar, Kürt köylerinin mutlak hakimiyet idiler. Kendilerini, halkın canı, malı ve namusunun sahibi olarak görüyorlardı. Jandarmaların söyledikleri her şey kanun idi.

Kürt gençleri zorla askere alınıyordu. Kürdistan halkı askerlik hizmetini haklı olarak "zorla askerlik" diye ad-

(*) Şeyh Mahmud Berzenci, (C. Rênas)

(**) Sımko, mücadelesi esnasında birçok büyük hatalar yaptı. Bunlardan biri Urmiye çevresindeki Asurilerin lideri Mar Şamur'un 1918 Şubatı'nda öldürülmesi idi. Böylece Sımko, Asurileri kendine düşman etti. (Y)

(***) Türkçesi: "Kürtler ve Tarihi, Irki İlişkiler", (C. Rênas)

(****) "Kürt tarihinin bize öğrettiği objektif gerçek: bu halkı asimile etmek ihtimalinin olmadığıdır", Colonel W.G. Elpinston: *The Kurdish Question*, International Affairs, Jan. 1946

landırmış ve bu konuda bir hayli türküler yazmıştı. Askerlikteki eziyeti ve perişanlığı gözler önüne seren ünlü türkülerden birinde şöyle deniyor:

Mange hewt qıran () rojê çuar şayi (*)
Çı bîdem be qend çı bîdem be çaye*

(Ayda yedi kıran, günde dört şayi)
(Çaya mı vereyim, şekere mi)

Daha sonra türkûde, Pehlevi rejimine olan kin ve nefret şöyle dile getiriliyor:

*Kurım gewre kird be qendi şari (**)
Reza Şa birdi le bo içbari
Ya xwe Reza Şa textût wergerê
İçbari Kurdi deba bo şeri*

Şehir şekeri ile bir evlat büyüttüm
Onu da Rıza Şah zorla askere aldı
Tacın devrilsin Rıza Şah
Kürtleri zorla şavaşa götürüyor

Birçok kereler sade halktan insanlar, zulme ve baskıya tahammül edemiyor, jandarma, devlet memuru öldürerek ya da askerden kaçarak dağa çıkıyor, "kaçak" oluyordu.

Binlerce insan sürgüne gönderildi, birçokları ünlü "Qasr-i Qecar" zindanına atıldılar. Pehlevi rejiminden bizar olan halk, tepkisini 25 Ağustos 1941 tarihinde birkaç gün içinde, binlerce jandarmayı silahsızlandırarak açığa vurdu. Böylece halk, Kürdistan'ın büyük bölümünde, özellikle köylerde, merkezi devletin hakimiyetine son verdi.

II. Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra, Rıza Şah yavaş yavaş Nazi Almanyasıyla yakınlaştı. İran, Hitler Almanyasının etkilediği bir ülke, Alman ajanlarının cirit attığı bir alan haline geldi. 1941 yazında Almanların Sovyetler Birliği'ne saldırmasıyla pratikte Mihver ülkelerine (Almanya, İtalya ve Japonya) karşı SSCB, Amerika ve İngiltere'nin ortak cephesi oluştu. Üç büyük devlet birçok görüşmeden sonra, hem İran'daki Alman nüfuzu kırmak, hem de İran üzerinden Sovyetler Birliği'ne yardım, özellikle silah ve mühimmat göndermek için, bu ülkeye asker gönderme kararına vardılar. Bu karar üzerine 25 Ağustos 1941 tarihinde Kızılordu kuzeyden, İngiliz ve Amerikan orduları ise güneyden İran'a girdiler. İttifak devletleri ordularına karşı en küçük bir direniş dahi gösteremeyen Rıza Şah diktatörlüğü yıkıldı ve ülkenin Kuzeyi Sovyetler Birliği'nin, Güneyi ise Amerika ve İngil-

tere'nin kontrolü altına girdi. Diktatörlüğün yıkılmasıyla bazı demokratik haklar kullanılmaya başlandı, siyasi örgüt ve kuruluşlar canlandılar, gelişme gösterdiler. 20 yıllık bir diktatörlükten sonra İran özgürlükle tanıştı.

İran Kürdistanı'nın güneyi Amerikan ve İngiliz orduları tarafından işgal edilmiş, kuzeyde Kızılordu Urmiye'ye kadar olan bölgeye yerleşmişti.

Mahabat bölgesi bu durumun dışında idi. Yani, hem batı devletleri orduları hem de Kızılordu, bu bölgeye yerleşmemişti. Mahabat bölgesinde özel bir durum oluşmuştu. Ayrıca, Mahabat çevresinde, Kürt ulusal hareketinin uzun bir geçmişi vardı.

İlk güçlü ve siyasi Kürt örgütü "Komelayê J. K." (Komelayê Jiyaneyê Kurd) Mahabat ve çevresinde kuruldu. Komela'nın 11 Kurucusu 16 Ağustos 1942 tarihinde, Mahabat'ta bir araya gelerek Kürt ulusunun kurtuluşunu amaçlayan söz konusu örgütü kurdular. (***)

İllegal bir örgüt olan Komela'nın kurulmasında Iraklı Kürtlerin de yer aldığı görülüyor. Irak Ordusunda subay olan Mirhaç Ahmed, Iraklı Kürtler ve Hiva Partisi'nin temsilcisi olarak, Komela'nın ilk toplantısına katıldı. Hiva Partisi 1939 yılında, Refik Hilmi ve Mahmut Cevdet önderliğinde, Süleymaniyeli birkaç aydın tarafından kurulmuştu. Komela'nın kurulması, İran Kürdistanı halkının mücadele tarihinde yeni bir olgu idi. Çünkü Komela sade halk tarafından kurulan ilk siyasi örgüttü. Komela'nın kurucuları, küçük burjuvazi diyebileceğimiz, orta sınıf ve tabakalara mensup idiler. Onlar Komela'yı kurmakla eski bir geleneği yıktılar, bu sefer hareketin yönetimini, liderliğini şeyh ve ağaların eline bırakmadılar.

Komela'ya üye olan herkes, Kürt ulusuna ihanet etmeyeceğine, Kürt halkının kurtuluşu için mücadele edeceğine, örgütün sırlarını dışarıya vermeyeceğine dair yemin etmek zorunda idi. Kadınıyla, erkeğiyle tüm Kürtleri kardeşi olarak görmeliydi. Komela'nın kararı olmadan, herhangi bir üyenin bir başka parti ve örgüte üye olma hakkı yoktu. Komela'nın mücadelesi, örgütsel yapısı, programı (düzenli bir programı yoktu, önüne bazı hedefler koymuştu) ve örgütlenme biçimi, Komela'nın bir yandan milliyetçi, öte yandan, sekte ve içine kapanık bir örgüt olduğunu ortaya koyuyor. Bundan dolayı Komela, geniş halk yığınlarını etrafında toplayamadı, birkaç yüz kişiyi barındıran illegal bir örgüt olarak kaldı.

1943 Nisanında Hudaperest Dağı'nda (****) yapılan ve yüze yakın kişinin katıldığı bir toplantıda (bu toplantı daha ziyade Komela'nın kongresini andırıyordu), örgütün görüşlerini yayacak bir derginin çıkarılması kararı alındı. Bu karar üzerine "Nîştîman" adlı bir dergi çıktı, dağıtımına başlandı. Bu dergide yayınlanan yazılara baktığımızda, Komela'yı kuran ve yönetenlerin

(*) Kıran ve şayi: İran para birimlerindendirler. 10 kıran 1 tümen, 1 kıran ise 20 şayidir. (C. Rênas)

(**) Söz konusu dönemde özellikle köylerde şeker bulunmuyordu. Şehirlerde de ise çok az ve çok pahalı idi. "Şehir şekeri" ile büyüttüm demekle, Kürtlerin en değerli varlıklarının elinden alındığı söylenmek isteniyor. (C. Rênas)

(***) Komela'nın kurucuları şunlardır: Hüseyin Fıruher, Abdurrahman Zebîhi, Abdurrahman İmami, Abdulkadir Medurrisi, Necmettin Tevhîdi, Muhammed Nanavazade, Ali Mahmudi, Muhammed Eshabi, Abdurrahman Keyani, Sıddık Haydari, Kasım Kadri. (Y)

(****) Hudaperest Dağı, Mahabat bölgesindedir. (C. Rênas)

uluslararası durumu, devletler arasındaki politikayı ve hatta halkların ulusal kurtuluş mücadelesini iyi anlamadıklarını görürüz.

Nıştım dergisinde İngiltere devleti, Kürt halkının dostu ve tüm halkların —bu arada Kürt halkının da— özgürlük bayraktarı olarak değerlendiriliyor. Kürt halkının kurtuluşunu isteyen siyasi bir önderliğin, bu istemini, en büyük sömürgeci devletin yardımıyla gerçekleştirmek istemesi, en azından bu önderliğin kafasının bulanık olduğunu gösterir. Herkesin bildiği ve tarihin gösterdiği gibi, (özellikle 20. yüzyılın başlangıcından I. Dünya Savaşı, Komela'nın kuruluşuna kadar olan dönemde) Kürt halkının ezilen ulus olarak kalmasında, baskı görmesinde en büyük sorumluluk Büyük Britanya devletindir. Hatta, Kürtlerin birçok uluslararası toplantılarda resmen tanınmasına, Sevr Anlaşması'nın Kürtlere bağımsızlık hakkı vermesine rağmen Kürt ulusunun haklarına kavuşmamasında en büyük suçlu İngiltere devletidir. Bu dönemde İngiltere'nin, Sovyetler Birliği ve Amerika ile birlikte anti-faşist cephede yer alması hiçbir biçimde, Kürt ulusunu baskı ve zulümden kurtarmak isteyen bir örgütün, halkının baskı altında tutulmasında önemli rol oynayan bir devletten özgürlük istemesine neden olamaz. Bunlarla birlikte Komela, halk arasında ulusal duyguların yayılmasında etkili oldu. Komela örgütü Mahabat ve öteki bazı bölgelerde kök saldı. İran Kürdistanı'ndaki ilk güçlü ve siyasi örgüt olan Komela, KDP'nin kurulmasında bir başlangıç, bir temeldi.

Komela'nın kurulduğu ve mücadeleye başladığı dönem tüm dünyada faşizme karşı büyük bir savaşın yürütüldüğü dönemdir. II. Dünya Savaşı Avrupa, Asya ve Afrika'da devam ediyordu. Her ne kadar Hitler Almanyası, Musollini İtalyası ve Hiro Hito Japonyası bu savaşta başarı kazanmış görünüyorlardıysa da, müttefik devletler, mihver devletlerine karşı büyük bir askeri güç oluşturmuşlardı ve Asya, Avrupa ve Afrika halklarının anti-faşist mücadeleleri günden güne gelişme gösteriyordu. Bir yandan Rıza Han diktatörlüğünün yıkılması, öte yandan dünya halklarının gelişen anti-faşist mücadeleleri, İran Kürdistanı'nda Kürt halkına geniş bir mücadele alanı yaratmıştı.

Komela J. K'nın milliyetçi ve içine kapanık olması, onu geniş halk yığınlarına yönetmekten alıkoymuyordu. Komela söz konusu yapıyla Kürdistan'da oluşan yeni şartlara cevap verecek bir durumda değildi. İran'daki genel mücadele ile organik bağı olan ve görülmemiş bir biçimde gelişen İran Kürdistanı hareketinin, birleşik, demokratik, halk yığınlarına açık ve düzenli bir programa sahip olan siyasi bir örgüte ihtiyacı vardı. Bu nedenle Komela 1943 yılında Nıştım dergisi vasıtasıyla görüş ve düşüncelerini yaymaya başladı. Ama 1945 yılına kadar Komela'nın günden güne gelişen Kürt halk hareketini yönetebilecek bir örgüt olmadığı gerçeği giderek açığa çıktı. Hatta 1943 Nisanında Komela yönetimine seçilenlerin yapısı, Kürdistan hareketini İran halklarının mücadelesine bağlayacak geniş bir bakış açısına sahip olmalarına ve örgüt-

te bir program hazırlamalarına, bir strateji saptamalarına müsait değildi.

Bir yandan tüm bunlar, bir yandan İran'da demokratik hak ve özgürlüklerin yerleşmesi ve demokrasi mücadelesinin gelişmesi, öte yandan da Hitler Almanyasının savaşta yenik düşmesi ve dünya halklarının faşizme karşı zafer kazanması, yeni şartlara cevap verebilecek öncü siyasi bir partinin kurulmasının şartlarını oluştuyordu. Böylesi bir partinin kurulması hem tarihsel bir zorunluluktu hem de, oluşmasının şartları vardı.

3- Kürdistan Demokrat Partisi'nin Kurulması

Kürdistan Demokrat Partisi, 16 Ağustos 1945 tarihinde Mahabat'da kuruldu ve programı açıklandı.

KDP'nin kurulması Kürt halkının tarihinde bir dönüm noktası, çağdaş ve ilerici siyasi örgüt ve partilerin kurulmasında bir başlangıçtı. Çünkü Kürdistan tarihinde, KDP'den önce böylesine ilerici ve açık bir programa sahip olan bir parti kurulmamıştı. Bu nedenle KDP daha ilk günlerinde Kürdistan'daki tüm sınıf ve tabakaların desteğini kazanabildi. O dönemde KDP'nin önünde yerine getirmesi gerekli olan 3 temel görev duruyordu:

1. Kürt halkını örgütlemek, kendi bayrağı altında ve programı etrafında toplamak.

2. İran Kürdistanı halk hareketini, İran genelindeki anti-faşist ve demokratik harekete bağlamak. KDP kurulduğu dönemde, İran'ın öteki bölgelerinde çoktandır onlarca parti ve örgüt kurulmuş ve gelişme göstermişlerdi. Komela, yürüttüğü mücadeleyi, İran genelindeki mücadeleye bağlamamış ya da bağlayamamıştı. Aslında Komela'nın ideolojik çerçevesi, onun Kürt olmayan örgütlerle, ilerici güçlerle dostluk ilişkileri kurmasına elvermiyordu.

3. İran Kürdistanı halk hareketine ve Kürt halkının meşru hakları için verdiği mücadeleye, dünyadaki anti-faşist ve özgürlükçü güçlerin desteğini kazanmak. Bu görev, tüm dünya halklarının özellikle de Avrupa halklarının, faşizme karşı zor bir mücadele yürüttükleri bir dönemde, daha bir önem kazanıyordu. Kürt halkının KDP önderliğinde, anti-faşist mücadeleye katılması, bir yandan Kürt halk hareketinin ilk defa dünya özgürlük güçleriyle aynı cephede yer almasını sağlarken, öte yandan dünya özgürlükçü güçlerinin, Kürt halk hareketini desteklemelerinin olanaklarını yaratıyordu. Özellikle Kızıldordu'nun İran'da bulunması, Sovyetler Birliği'nin aktif olarak anti-faşist mücadelede yer alması, o dönemde Kürt halkına gösterdiği dostluk, KDP'ne ve Kürdistan Ulusal Kurtuluş hareketine yaptığı yardımlar, Kürt halkının mücadelesinin tarihte ilk defa, dünya ölçüsünde yürütülen anti-faşist ve anti-emperyalist mücadeleyle kaynaşmasını kolaylaştırıyordu. KDP'nin bu önemli görevi yerine getirmesi için net ve düzenli siyasi bir programa sahip olması gerekiyordu, ki, bu program 8 madde halinde aşağıdaki gibi

yayınlandı. (*)

"Bismillahirrahmanirrahim
Kürdistan Demokrat Partisi'nin duyurusu
Vatandaşlar, kardeşler,

Özgürlük ve demokrasi düşmanlarınca çıkartılan dünya savaşının ateşi, büyük dostlarımız olan özgürlük savaşçılarının güçlü elleriyle söndürülmüştür. Tüm dünya halklarını ve uluslarını birkaç zalim diktatörün esiri yapmaya çalışan faşizm yenildi, dağıldı. Demokrasi cephesi kazandı. Ayrıca beklendiği gibi, ulusların ve halkların özgür olmasının şartları oluştu. Bu gün büyük, küçük tüm dünya halkları bu ortamdan yararlanmak, ünlü "Atlantik Anlaşması"nın verdiği sözlerden faydalanmak, kendi işlerini kendi ellerine almak ve kaderlerini kendi arzularına göre tayin etmek istiyorlar.

İran'da yaşayan biz Kürtler, ulusal ve bölgesel iktidar için yıllarca ve hatta birkaç yüzyıllar boyu mücadele ettik. Bu uğurda kurbanlar verdik. Ama ne yazık ki, İran'ın diktatör yöneticileri, bizim haklı taleplerimizi herhangi bir biçimde kabule yanaşmadılar. Hatta İran Anayasasında yer alan il ve eyaletlere tanınan haklardan yararlanmamızı engellediler. Taleplerimizin cevabı kurşun, bomba, top, zindan ve sürgünler oldu. Özellikle Rıza Han'ın 20 yıllık iktidarı döneminde, elbise giyme konusunda bile özgür değildik. Süngü gücüyle hain, hırsız ve talancı suçbular tarafından mallarımız darmadağın edildi, namusumuzu, şerefimize el uzatıldı. Neslimizi ortadan kaldırmak, bizi kökünden kurutmak için hiçbir vahşice uygulamadan kaçınmadılar. Biz de insanız, bizim de tarihimiz, sediğimiz dilimiz, örf ve adetlerimiz var. Niçin haklarımız ayaklar altına alınsın? Niçin kendi evimizde özgür olmayalım, kendi kendimizi yönetmeyelim? Niçin çocuklarımızı kendi dilimizle okutmamıza engel olunuyor? Niçin Kürdistan'ın özerk olmasını Anayasada belirtildiği gibi Kürdistan şehirlerinin il encümenleri tarafından yönetilmesini engelliyorlar?

Sayın Vatandaşlar, bilmelisiniz ki hak verilmez alınır. Biz bölgesel ve ulusal iktidar hakkımızı ele geçirmek için mücadele etmeliyiz. Bu mücadelede birlik ve beraberlik, örgüt ve liderlik gereklidir. Bu kutsal amaçlar için KDP kurulmuş ve faaliyetlerine başlamıştır. Siz sevgili vatandaşlar, gözlerinizi açıp ulusal Partinizin etrafında toplanmalı, haklarımızı elde etmek için fedakarlık yapmalısınız. KDP sizin önderiniz ve yol göstericinizdir. Kürt halkı yalnız onun bayrağı altında dağılıp yok olma tehlikesinden kurtulabilir, ulusal varlığını, namus ve şerefini koruyabilir, İran devleti sınırları içinde otonomiye elde edebilir.

Vatandaşlar, biz insani haklarımızın dışında hiç bir şey istemiyoruz. Sloganlarımız aşağıda maddeler halinde özetlenmiştir. okuyunuz, fert, fert tüm Kürt halkına anlatınız. Sloganlarımız şunlardır:

1. Kürt ulusu İran'da kendi bölgesindeki işleri yönetmek için özgür ve bağımsız olmalı, İran devleti sınırları

içinde özerkliğini elde etmelidir.

2. Anadili ile okuma hakkı olmalı, devlet dairelerinde ki tüm işlerde Kürtçe kullanılmalıdır.

3. Anayasa temelinde Kürdistan Vilayeti Encümeni hemen seçilmeli, tüm devlet ve toplumsal işleri yönetmeli, kontrol etmelidir.

4. Devlet yöneticileri tartışmasız bölge halkından olmalıdır.

5. Genel bir kanun temelinde, köylüler ve büyük toprak sahipleri arasında bir anlaşmaya varılmalı, her iki kesimin de geleceği güvence altına alınmalıdır.

6. KDP, Azeri ulusu ve Azerbaycan'da yaşayan Ermeni, Asuri ve öteki azınlıklarla, mücadelede birlik ve kardeşlik oluşturmak için çaba sarfeder.

7. KDP, tarımı, ticareti ilerletme, kültürü ve sağlık hizmetlerini geliştirme, halkın maddi ve manevi yaşamını iyileştirme amacıyla Kürdistan'ın tabii zenginliklerinden yararlanır, bu doğrultuda çaba sarfeder.

8. Biz, tüm İran halklarına, ülkelerini geliştirmek için özgür çalışma ve mücadele etme fırsatının verilmesini istiyoruz."

* * *

Bu programın kısa ve 8 madde halinde formüle edilmiş olmasıyla birlikte, program Kürt halkının esas istemlerinin hepsini kapsamaktadır. 1. madde, İran devleti çerçevesinde Kürdistan'a otonomi talebinde bulunmaktır. Bu istem, İran KDP'nin bugün de uğruna mücadele ettiği bir istemdir. Çünkü; KDP kuruluşundan itibaren kendi kaderini tayin etme hakkının, İran Kürdistanı'nda otonomi biçiminde gerçekleşebileceği görüşündedir. Öyle ise bu talebin içeriği, kendi kaderini tayin etme hakkı, biçimi ise otonomidir. Programın 8. maddesinde KDP, ülkenin gelişmesi, ilerlemesi için tüm İran'da demokrasinin yerleşmesini talep etmektedir. Bu da daha kurulduğu andan itibaren KDP'nin "Kürdistan'a otonomi" istemini, "İran'a demokrasi" isteminden ayrı düşünmediğini gösterir.

Programın 2. maddesi Kürtçenin resmi dil olarak tanınmasını talep ediyor; 3 ve 4. maddeler otonom bölge ile merkezi devlet arasındaki ilişkileri belirlemektedir. Böylece otonomi talebinin 2. önemli unsuru aydınlatılmış olmaktadır:

1. Dil tüm ulusların kültürünün en önemli ögesidir. Kürt dilinin resmi dil olarak tanınmasıyla, Kürt halkının bu hakkını kullanmasının, Kürt çocuklarının anadilleriyle eğitim görmesinin ve Kürt kültürünün gelişmesinin yolu açılmış olur.

2. Merkezi devlet ile Otonom Kürdistan arasındaki ilişkileri, özellikle otonomiye yönetmedeki yetkileri belirlemek çok önemlidir. Bu konuda KDP İran anayasasında yeralan vilayet ve eyalet encümenleri ile ilgili bölümden ustaca yararlanmıştır. Ama Meşrutiyet döneminden bugüne kadar söz konusu encümenler, Kürdistan ve İran'ın öteki bölgelerinde oluşturulmadı. Kürdistan'daki tüm dev-

(*) Program, Kürtçesi elimize geçmediğinden, Farsçadan olduğu gibi çevrildi. (Y)

let yöneticilerinin Kürt olması istemi haklı bir istemdir. Besbelli "Kürdistan'da çalışan, memur olan herkesin Kürt olması gerekir" denilmemiştir. Ama Kürdistan'daki devlet yöneticilerinin Kürt olması gerekir. Çünkü, genel olarak Kürt ulusu, özel olarak İran Kürdistanı halkı, tarihi tecrübelerinden merkezi devletlerin Kürtlerin, kendi ülkelerinde yönetici olmalarına izin vermediğini; her dönemde önemli sorumluların, genel yöneticilerin Kürdistan'a merkezi devlet tarafından yollandığını, merkezi devletin Kürdistan'daki hakimiyetini bunlar vasıtasıyla kurduğunu biliyor. "Yöneticiler Kürt olmalıdır" demek halkın kaderi kendi elinde olmalı, demenin bir başka biçimidir. Kürtlerin kendi ülkelerinde kendilerini "yabancı" hissetmemesi aksine, ülkesinin hakimi olması demektir.

Programın 6. maddesinde KDP'nin enternasyonalizm anlayışı göze çarpıyor. KDP meşru haklarını talep ediyor ama bu talep, Asuri, Azeri, Ermeni vb. halkların meşru haklarını ayaklar altına alma anlamında değildir. Aksine KDP, Kürdistan'a otonomi talep etmekle beraber, Kürt halkının öteki halklarla birlikte dostça, kardeşçe yaşamasını da istiyor. Bu KDP'ni Komela J-K'dan ayıran önemli noktalardan biridir. Çünkü KDP daha başlangıçta enternasyonalist ilkeler üzerine kurulmuştur.

Fakirliği ortadan kaldırmayı, ekonomiyi, kültürü ve sağlık hizmetlerini geliştirmeyi, halkın yaşamını iyileştirmeyi de amaçlamayan bir otonomi talebi, içeriği olmayan bir istemdir. Bundan dolayı KDP, programının 6. maddesinde, ekonomiyi, kültürü ve sağlık hizmetlerini geliştirmek için, ülkenin zenginlik kaynaklarından yararlanılacağını belirtiyor. KDP'nin tarım ve ticaretten bahsedip sanayiden bahsetmemesinin nedeni, o dönemde Kürdistan'da sanayinin bulunmamasıdır.

İran KDP'nin bugünkü programına, yani Partinin kuruluşundan 38 yıl sonra, Ocak 1983 tarihinde toplanan 6. Kongresince onaylanan programına bir göz atacak olursak; şu andaki temel taleplerin çoğunun, sözkonusu 8 madde içinde yer aldığı görürüz. KDP'nin genel siyasi doğrultusunda tutarlı olması, onun halk tarafından sevilip sayılmasının, başarılı olmasının nedenlerinden biridir. Çünkü Partinin; kurulmasıyla başlayan mücadelesi bugün de devam etmekte, bugünkü temel hedefleri ve genel sloganları, 40 yıl önce hazırlanan 1. Programda dile getirilenlerdir. Kürdistan'ın tarihinde ilk defa ortaya konulan ilerici ve devrimci bir programdır. Gene o dönemin geri şartlarını göz önünde tutarak, bu programın tüm maddelerinin bilimsel bir biçimde formüle edilmesini, programın tüm Kürt halkının, tüm sınıf ve tabakaların demokratik taleplerini dile getirmesini beklememek gerekir.

İşlenebilir toprakların hemen hemen hepsinin büyük toprak sahiplerinin elinde bulunduğu dönemde, köylüler üzerindeki baskılar en üst noktasına ulaşmıştı. Programın 5. maddesinde toprakların köylülere dağıtılması veya köylülere daha fazla hak verilmesi istemi yer almıyor. Sadece, köylüler ve büyük toprak sahipleri için genel bir

kanunun yapılmasından bahsediliyor. Bu, bugünkü şartlarda gerici bir slogandır. Ama büyük toprak sahiplerinin hiçbir kanuna aldırmaıyıp köylülere sömürdükleri, hiçbir kanunu tanımadıkları, kanun ve bazı sınırlamaları ayaklar altına aldıkları bir dönemde, otonom Kürdistan hükümetinin bu konuda genel bir kanun çıkarma çabaları, ileriye doğru atılan adımlardır. Ama bununla birlikte, Programın 5. maddesinin devrimci ve radikal bir talebi değil reformist bir talebi içerdiğini söylemeliyiz. 5. maddenin amacı, Kürt toplumundaki alt yapıyı değiştirmek değil, bazı reformlarla bu eski yapı ve düzeni korumaktır. KDP yönetiminin yapısı, Komela'nın düşünceleri temelinde yetişen kadroların varlığı, köy emekçileri yararına olan devrimci ve radikal bir talebin Parti Programında yer almasına engeldiler. Elde varolan bilgilere göre, Merkez Komitesi üyeleri ve öteki parti yöneticilerinin yarısından çoğu mülk sahibi —ki aralarında büyük toprak sahipleri de vardı— geri kalanlar ise memur ve aydın idiler. Bir başka deyişle şehir küçük burjuvazisinden diler. Besbelli ki toprak sahiplerinden, köy emekçileri yararına devrimci bir program yapmalarını beklemek boşunadır. Toprakların köylülere dağıtılması talebinden bahsetmiyoruz. Çünkü o dönemde böylesi bir talep gerçekçilikten uzak bir tutum olur.

O dönemdeki Kürt toplumunun sınıfsal yapısı, kendini KDP'sinde, Partinin tüm çalışmalarında ve programında ortaya koyuyordu. İran'da gericiğin geriletildiği, demokrat güçlerin ilerlemeler kaydettiği, sosyalist Sovyetler Birliği ile dostça ilişkilerin kurulduğu bir ortam İran Kürdistanı'ndaki halk hareketini, kuşkusuz etkiliyordu. Tüm bunlar KDP'ni, bileşiminin elverdiği oranda, birkaç adım ileri gitmeye teşvik ediyordu.

KDP'nin 8 maddelik ilk programı, özellikle bugünkü Programı ile karşılaştırıldığında birçok eksiklikleri barındırıyordu. Bu eksiklikler sadece bugünkü ortamla, kırk yıl önceki ortam arasındaki farklardan kaynaklanmıyor. Bugünkü programda yeralan taleplerinin hepsinin, 40 yıl önceki programda da yeralmasını beklemek, haklı bir tutum olmaz. Ama örneğin, programın yazılması biçimindeki eksiklik. Program o dönemde de daha iyi bir biçimde yazılabilirdi. Program çok genel bir biçimde yazılmış, birçok mesele yorumlanmamıştır. Program birçok konuda; örneğin, emniyet güçleri, jandarma, polis, ordu ve peşmerge gibi konularda görüşlerini açık bir biçimde ortaya koymamıştır. Bunlardan başka programda diğer bazı eksiklikler daha vardır.

Program otonomi talep ediyor. O dönemde Mahabat Batı Azerbaycan eyaletinin bir bölümü idi. "Kürdistan" kelimesi otonominin sadece Mahabad bölgesi için talep edilmediğini, tersine tüm İran Kürdistanı için istendiğini gösteriyor. Ama programda Kürdistan'ın sınırları belli değil. Bu, KDP'nin 40 yıllık mücadele deneyimiyle önemi ortaya çıkan bir meseledir. Çünkü daha o dönemde, Kürdistan Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, Kürdistan'ın sınırları belirtilmediği için, bu sorun Azerbaycan Milli Hükümeti ile Kürdistan Cumhuriyeti arasında tartışma-

lara neden oldu.

Tüm bunlara rağmen o dönemdeki KDP programı ileri bir programdır. İlk programda yer alan temel talepler şu anda da Partinin temel talepleridir. Siyasi bir partinin 40 yıl önceki programını genelde doğru bulması ve bu programda yer alan amaçlar için mücadele etmesi, bu ilk programın ileri ve doğru olduğunu kanıtlayan en iyi belgedir. Burada bir başka gerçeğe de değinmek gerekiyor. Bu programın Kadı Muhammed tarafından kaleme alındığı belli oluyor. Kadı Muhammed, Komela'nın son dönemlerinde bu örgüte üye oldu ve çok kısa bir zaman içinde, Komela'nın ileri gelenlerinden biri olduğu açığa çıktı. Her ne kadar diğerlerinden daha geç Komela saflarına katıldıysa da, Kadı Muhammed kısa bir dönemde, pratikte bu örgütün yöneticisi oldu. KDP'nin kuruluşuyla; Kadı Muhammed'in, Komela'nın varolan yapısıyla, amaçları ve örgütlenme biçimiyle, Kürt halkının mücadelesine cevap veremeyeceğini, herkesten önce anladığı açığa çıktı. Bundan dolayı KDP'nin kurulmasında Kadı Muhammed'in herkesten daha fazla payı vardır. Partiye böylesi bir programın hazırlanmasında onun etkisi herkesten çoktur. Bu nedenle Kadı Muhammed KDP'nin kurucusu olarak tanınır. O dönemdeki parti yöneticileri içinde eşsiz bir şahsiyet olduğunu söyleyebiliriz. Bilgisi, tecrübesi ve yetenekleri ötekilerden çoktu. Eğer birkaç aydını dışarda tutarsak Kadı Muhammed gerçekten de tek ve yalnızdı. Biz, Kadı Muhammed'in büyük sorumluluklar taşıdığını, çok zahmet çektiğini ve yılmadan, sürekli mücadele ettiğini şimdi çok daha iyi anlıyoruz.

4- 160 Günlük Mücadelenin Sonucu

KDP, kurulup programını yayınladıktan sonra, Partiyi çok önemli sorunlar bekliyordu. Gelecek birkaç ay içinde İran'da önemli olayların olacağını ve bu olayların Kürdistan ve Azerbaycan'dan başlayacağını bilmek için, alim olmak gerekiyordu. KDP beklenen olaylara karşı hazırlıklı olması için tüm gücünü ve yeteneğini kullanmak zorundaydı. Zaman çok azdı.

KDP, görüşlerinin ve programının propagandasını yapmaya başladı. Henüz daha başlangıçta, Kürt halkının temel taleplerini içeren bu program, kısa bir dönemde Kürt halkının, özellikle daha sonra Cumhuriyetin kurulacağı bölgede yaşayanların, çoğunluğunu kendi etrafında topladı. KDP, halk içinde ulusal bilincin oluşmasında, demokratik düşüncelerin yayılmasında başarılı olmuştur.

Rıza Han döneminde, Kürt ulusal benliğinin tüm göstergelerinin baskı altına alındığı, ezildiği bir gerçektir. Ama bu baskı politikasının kendisi, Kürdistan halk yığınları arasında ulusal duyguların güçlenmesine neden oldu. Halk yığınlarını uyandırmak, bilinçlendirmek, halk yığınlarında ulusal bilinci oluşturmak, KDP'nin birkaç ay içinde gerçekleştirdiği önemli işler arasında idi. Halk yığınları arasında ulusal duyguları güçlendirmek zor bir iş değildi. Ama, demokrasi ilkelerini ya da o dönemin deyimiy-le "özgürlükçülüğü" Kürdistan'da yaymak kolay değildi.

O dönemdeki toplumsal yapı gereği, şehirlerin dışında aşiret reisleri, ağa ve mülk sahipleri, şeyhler hakimdiler ve bunlar halk arasında demokratik düşüncelerin yayılması-na karşı idiler.

Ağa, aşiret reisi, ve şeyhler, Şah döneminde ulusal baskı altında tutuldukları için, bir noktaya kadar ulusal duyguların gelişmesinden yana idiler. Ama çıkarlarını tehdit eden demokratik düşüncelerin yayılmasına karşı duruyorlardı.

O dönemde İran Kürdistanı'nda çağdaş bir tarzda siyasi bir partinin kurulması, halkın alışık olmadığı birşeydi, yepyeni bir olgu idi. Kürtler tarihleri boyunca örgütlenmeyi sevmemişlerdir. Çünkü, örgütlenme; düzen, intizam daha ziyade merkezi devlet tarafından uygulanmıştır. Kürtler bu tür şeylere karşı direnmişler, mücadele etmişler, düzen-intizama uymamışlardır. Düzen ve örgüt tarihinde Kürt halkı için zorla askerlik, vergi ve harac verme anlamına gelmiştir ve Kürt halkı, merkezi devletin bu iki olgusuna karşı sürekli direnmiştir. Bu nedenle Kürt halkı şimdi bile çağdaş bir örgütlenmenin gereklerine kolay kolay uymuyor. KDP yöneticilerinin düzenli bir program hazırlayabildiklerini, doğru bir politika izlediklerini ve halkın desteğini kazanabildiklerini söyleyebiliriz. Ama orta halka, yani programı halk yığınlarına götürmesi gereken Parti kadroları henüz yoktu. KDP denenmiş, bilinçli ve tecrübe sahibi kadrolardan tamamiyle yoksun olmasa bile, bu niteliklere sahip kadroların sayısı çok azdı. Askeri kadrolar bakımından durum daha iyi idi. Çünkü Kürtler askeri çalışmalara, silahlı mücadeleye daha hazırdılar ve bu konuda tecrübe sahibidirlere. Ama, ne yeteri derecede siyasi kadrolar, özellikle örgütçü vardı, ne de kadro eğitimi için fırsat. Ayrıca parti üyelerinin iyi bir örgütçü olmak için herhangi bir çabaları da yoktu. O dönemde Parti yöneticilerinden çok az kişi bugün bizim hedeflediğimiz biçimdeki bir örgütün gerekliliğine inanmıştı.

Kürdistan Cumhuriyeti'nin yıkılmasından sonra bile, Cumhuriyetin idaresinde görev üstlenen birçok kişi, eksikliklerden bahsederken; "Cumhuriyetin bütçesinin ve gelirlerinin iyi olmadığını" ya da "yeterli derecede yiyecek, silah ve mühimmatın bulunmadığını" söylüyorlardı. Hemen hiç kimse o dönemde KDP ve Cumhuriyetin en büyük eksikliğinin "güçlü bir örgütsel yapının bulunmamasıdır" demiyorlardı. Söz konusu dönemde çok az kişi, bugün Parti saflarında gerçek yerini bulan "engüçlü silahımız örgüttür" sloganına inanıyorlardı.

Tüm bu zorluk ve engellerin yanı sıra, Parti o dönemde 15-20 bin arası bir nüfusu barındıran Mahabat şehrinde kök saldı, Mahabat halkının büyük bir çoğunluğunun desteğini kazandı. Ama KDP şehirde gösterdiği bu başarıyı köylerde tekrarlayamadı. Bu başarısızlık, sadece köylülerin örgütü istememeleri değil, aynı zamanda ağa, şeyh ve aşiret reislerinin engellemesinden kaynaklanıyordu. Aşiret reisleri, şeyh ve ağalar Partide, kendilerini, sanki köylüler tarafından seçilmiş gibi, köylülerin temsilcileri olarak gösteriyorlardı. Aslında onlar kendi kendilerini seçiyorlardı ve o dönemin şartlarında Kürdistan Cumhuri-

yeti, onlarla uzlaşmak zorunda idi. Bu nedenle, sözkonusu kişiler, Merkez Komitesinde, yüksek rütbeli subaylar arasında, Tebriz ve Bakü'ya giden Kürt heyetlerinde yer alıyorlardı.

Aşiret reislerinden bazıları iki kez Sovyetler Birliği'ne özellikle Bakü'ya gittiler. 12 Eylül 1945 tarihinde, yani KDP'nin kurulmasından sonra gerçekleşen 2. gezinin akabinde, sosyalist bir ülkedeki yaşamı yakından gören aşiret reisleri ve mülk sahipleri; Kürdistan'da demokrasinin yerleşmesinin, Sovyetler Birliği ile olan dostluğun geliştirilmesinin gelecekte, sınıfsal çıkarlarını tehlikeye sokacağını anlamışa benziyorlardı. Aşiret reislerinin Kürdistan Cumhuriyeti'ne karşı olma nedenlerinden biri bu olabilir.

Sovyetler Birliği'nin hareketi desteklediğinden, onlar da korkularından KDP'ni ve Kürdistan Cumhuriyeti'ni desteklediklerini bildirdiler. Ama Kürdistan Cumhuriyeti'nin yıkılmasının ortaya çıkardığı durumun gösterdiği gibi, çoğu canı gönülden Partiyi ve Cumhuriyeti desteklememişlerdi, Kürdistan Cumhuriyeti'nde yönetici oldukları dönemlerde bile değişik biçimlerde Şahensahi rejimiyle ilişki kurmuşlardı.

Olaylar çok hızlı bir biçimde, KDP'nin siyasi iktidarı eline geçirmesine doğru ilerliyordu. Bu nedenle Parti, bu önemli görevi yerine getirebilmesi için hazırlıklı olmak zorundaydı. Parti yöneticilerinin, politikadan anlamalarına, 1945 Azerbaycan olaylarının gösterdiği gibi sürecin çok yakın bir gelecekte KDP'nin iktidar sahibi yapacağını hissetmelerine rağmen bu konuda düzenli bir program hazırladıklarını söylemek mümkün değildir.

25 Ağustos 1945 tarihinde Azerbaycan Demokratik Fırkası (ADF) kuruldu ve Tudeh'in Azerbaycan örgütünü "yuttu". ADF kısa bir süre sonra, halkı özellikle köylüleri silahlandırmaya, silahlı mücadeleye hazırlamaya başladı. Bu durum 12 Aralık 1945 tarihine kadar sürdü ve sözkonusu tarihte Tebriz Kışlası Azerbaycan Fedaileri ta-

rafından ele geçirildi, Azerbaycan Milli Hükümeti resmen kuruldu.

Kürdistan'da ise; merkezi hükümetten geriye kalan en son organ olan, Mahabad Polis Örgütü, 17 Aralık 1945 tarihinde, günden güne silahlanan halk tarafından ele geçirildi. Polislerin silahlarına el kondu, hükümetin bu son organı da ortadan kaldırıldı ve iktidar tamamiyle halkın eline geçti. Bu olay Kürdistan Milli Ordusuna temel oldu. Bu nedenle İran KDP sonradan 17 Aralık'ı "Peşmerge Günü" olarak ilan etti.

Olaylar büyük bir hızla geliyordu. Partinin kurulduğu tarih olan 16 Ağustos'tan, Cumhuriyet'in ilan tarihi olan 22 Ocak tarihine kadar, 6 aydan az bir süre 160 gün geçmişti. Kürdistan gibi ekonomik ve toplumsal alanlarda geri olan, üzerinde çok az siyasi çalışma yapılan ülkede, bir partinin siyasi iktidarı ele geçirmek amacıyla, kendini siyasi, askeri ve örgütsel alanlarda hazırlayabilmesi için, 6 ay çok kısa bir süredir.

Ama olaylar KDP'nin kendini hazırlamasını beklemiyordu. 17 Aralık'tan sonra Kürdistan Cumhuriyeti'nin çok yakın bir zamanda Mahabat'da resmen ilan edileceği belli olmuştu. Bu nedenle KDP, Sakız şehrinin kuzeyinden Makü'ya kadar olan bölgede yaşayan halkın temsilcilerinin, Mahabat'da ilan edilecek olan Kürdistan Cumhuriyeti'nin kuruluş toplantısına katılmalarını sağlamak için çalışmalarını başlattı.

Gerçekten de 22 Ocak, Kürt halkının, özellikle de İran Kürdistanı halkının yaşamında tarihi bir gündür. Kürdistan'ın her tarafından gelen binlerce temsilci Mahabad'a zor sığıyordu. Tüm evler misafirlerle dolu idi. (*) Böylece KDP, kuruluşundan 5 ay 10 gün sonra siyasi iktidar sahibi olan, Kürdistan Cumhuriyeti'nin yönetilmesini üstlenen bir parti haline geldi. Ama KDP bu tarihi görevi yerine getirecek ölçüde hazırlıktan yoksundu.

(Devam edecek)

(*) 22 Ocak 1945 günü, hava çok soğuk idi. Kar Mahabad'ın tüm sokaklarını doldurmuştu. Ama bayramdı, sevinç günüydü. Büyük, küçük, kadın-erkek tüm şehir halkı, çevre köylerde yaşayanların büyük çoğunluğu "Çar Çıra" meydanı ve çevresini doldurmuştu. Şair Hejar'ın dediği gibi "Sed behar nokere ew zivistane" (Yüz bahar o kışa kurban olsun. (Y)

ORTADOĞU BARIŞ KONFERANSI ve KÜRT SORUNU^(*)

• E. HAVİN

Yoğun girişimlerden sonra "Ortadoğu Barış Konferansı" nihayet İspanya'nın başkenti Madrid'te toplandı. Toplantıya İsrail, Suriye, Lübnan ve Ürdün-Filistin ortak heyeti taraf olarak, ABD, SSCB, Birleşmiş Milletler ve AT gözlemci olarak katılıyorlar. İsrail ile daha önce tek başına barış yapmış olan Mısır da gözlemci statüsünde toplantıda yer alıyor.

Son yıllardaki gelişmelerden sonra Araplar ve İsrail arasında bir barış konferansının toplanmış olması bir sürpriz değildir. Yumuşama süreci başladıktan bu yana dünyanın dört bir yanında, düne kadar birbirlerini güç yoluyla sahneden silmeye çalışan birçok karşıt güç uzlaşma masasına oturdu. Angola, Namibya, Güney Afrika, Kamboçya bunlar arasında. Arap-İsrail sorunu barış masasına gelmekte gecikti bile. Bunun bir nedeni bu sorunun ötekilere oranla çok daha karmaşık ve boyutlu oluşudur. Bu sorunda birbirine kin bileyen çok taraf var. Yaklaşık yarım yüzyıldır süren kapişma, birbirini izleyen savaşlar derin kinler yaratmış. Buna rağmen sorunun çözümü ancak barışçı yollarla mümkündür. Sorun ne denli büyük, kinler, düşmanlıklar ne denli derin olursa olsun bir araya gelip gerçekçi, adil çözüm

ler aramak zorunlu idi. Her iki yanda, özellikle de İsrail kesiminde savaşa şartlanmış güçlerin direnişine rağmen konferans toplanabildi.

Tarafları bir konferans masası çevresinde toplanmaya zorlayan nedenler, en başta nesnel

Son gelişmeler de kanıtlıyor ki, süper güçler, ya da ilişkileri gergin olan büyük devletler, düne kadar bölgesel sorunların çözümü üzerinde olumsuz bir rol oynamışlardır. Bugün ise ilişkilerin düzelmesi tersine bir rol oynuyor. Gelişmelerden çıkarılacak ikinci bir sonuç ise, değişen durumun ABD politikası üzerinde yaptığı etkilerdir.

gerçeklerdir. Savaş yoluyla bir sonuca ulaşmanın mümkün olmadığı görüldüğü gibi, değişen koşullar, en başta da, şimdi tarafların elinde bulunan kitlesel yıkım silahları nedeniyle, savaş tüm taraflar için çok yıkıcı, tehdit edici bir nitelik kazanmıştır. Son Kuveyt savaşı bunu çarpıcı biçimde gösterdi ve İsrail'in, askeri ve teknik üstünlüğüne rağmen bu tehditin dışında kalamıyacağını ortaya koydu. Ama tarafları asıl bir araya getiren, dünyada soğuk savaşın, NATO-Var-

şova Paketi, SSCB-ABD düşmanca karşıtlığının sona ermiş olmasıdır. Bugün durum artık 3-5 yıl öncesinden çok farklıdır. İki süper güç arasındaki sidik yarışı sona ermiş ve zaten güçlerden biri bayrağı indirmiştir. Bu nedenle ki barış girişimi hemen hemen tek başına ABD'nin insiyatifinde gelişti. ABD Dışişleri Bakanı Baker'in sabırlı mekik diplomasisi ürün verdi ve bu aşamaya gelindi.

Son gelişmeler de kanıtlıyor ki, süper güçler, ya da ilişkileri gergin olan büyük devletler, düne kadar bölgesel sorunların çözümü üzerinde olumsuz bir rol oynamışlardır. Bugün ise ilişkilerin düzelmesi tersine bir rol oynuyor. Gelişmelerden çıkarılacak ikinci bir sonuç ise, değişen durumun ABD politikası üzerinde yaptığı etkilerdir. Düne kadar İsrail'in şahinlerine en büyük desteği veren ABD, bugün barış girişiminin başını çekiyor ve İsrail'i de masaya oturmaya zorluyor. Elbette bu durum, ABD gibi emperyalist bir gücün artık tümünden değiştiğini, barış meleği haline geldiğini göstermiyor. O, daha dün, Kuveyt'te vargücüyü le savaşı ve gelecekte, çıkarları gerektiği zaman başka yerlerde de savaşmakta geri kalmıyacaktır. Ama soruna siyah-be-

yaz zıtlığıyla da bakmamak gerekir. Bu, ABD'nin her durumda savaş yanlısı olacağı anlamına da gelmez. Koşullar değişmiştir. Uluslararası sorunları barışçı yollardan çözme, şimdi çağımızın güçlü bir eğilimidir ve kuşku yok, olumludur.

Bu Daha Bir Başlangıç

Hemen herkes, Madrid'teki toplantının herşey olmadığı, görüşmelerin çetin geçeceği ve uzun sürebileceği konusunda birleşiyor. İsrail, işgal ettiği Batı Şeria, Gazze Şeridi ve Suriye'ye ait Golan tepelerinden çekilmeye niyetli görünmüyor. Ayrıca, en azından bu aşamada bir Filistin devleti kurulmasına karşı. Öyle ki, İsrail'in direktmesi yüzünden Filistinliler görüşme masasına PLO olarak ve bağımsız bir heyet halinde gelemediler. Araplar ise İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi konusunda ısrarlılar. Ayrıca bu aşamada İsrail'i tanımaya ve güvenliği için güvence vermeye de hazır değil.

Ortak toplantının ardından, şu günlerde, İsrail'le konferansta temsil edilen Arap ülkeleri arasında Madrid'te ikili görüşmeler başlayacak. Belli ki diplomatik hesaplaşmalar çetin geçecek, belki kesintiler de olacak. Ancak süreç birkez başlamıştır ve engeller ne denli büyük olsa da aşılabilecektir. Büyük güçlerin eğilimi budur; İsrail, Filistin ve öteki Arap halklarının da istemi bu doğrultudadır.

Düğüm oluşturan kimi noktalarda da herhalde uzlaşma yolları bulunacak. Örneğin Filistin devleti konusundaki İsrail'in direktmesine karşılık şu anda bir Filistin-Ürdün konfederasyonu gündemdedir. Belki bir dönem böyle gidecektir. Muhtemelen İs-

rail işgal ettiği toprakların bir bölümünden çekilecek, bir bölümü içinse geçici statüler oluşturulacaktır.

Ortadoğu'nun Tek Sorunu Arap-İsrail Sorunu mu?

Buna "Ortadoğu Barış Konferansı" deniyor. Ama acaba bu isim gerçek duruma uygun düşüyor mu? Ortadoğu'nun tek sorunu Arap-İsrail sorunu mu?

yor ki Irak-İran savaşına yol açan nedenlerin başında Kürt sorunu vardı. Savaş ise bir bütün olarak dünya barışı için tehlike olduğu nu gösterdi.

Araplarla İsrail arasında barış sağlanması elbet tüm bölge halklarının ve tüm dünyanın yararınadır. Bu yangının söndürülmesi olumlu etkiler yapacaktır. Ama bölgedeki tek yangının o olmadığı da açık. Salt bu sorunun çözülmesiyle Ortadoğu'ya barış gelmeyeceği ortada. Öyleyse bu

Düğüm oluşturan kimi noktalarda da herhalde uzlaşma yolları bulunacak. Örneğin Filistin devleti konusundaki İsrail'in direktmesine karşılık şu anda bir Filistin-Ürdün konfederasyonu gündemdedir. Belki bir dönem böyle gidecektir. Muhtemelen İsrail işgal ettiği toprakların bir bölümünden çekilecek, bir bölümü içinse geçici statüler oluşturulacaktır.

Öyle olmadığını elbet herkes biliyor. Ortadoğu'da çözüm bekleyen bir dizi önemli başka sorunlar da var. Sekiz yıl süren İran-İrak savaşı durmuştur ama henüz barışçı bir çözüm bulunmamıştır. Kısa süre önce Körfez çevresinde kopan savaş kıyametinin nedeni de Arap-İsrail sorunu değildi. Türkiye ile Suriye ve Irak arasında su sorunları var ki daha bugünden ciddi bir gerilim nedeni ve gelecekte daha da boyutlanabilir. Ama bölgedeki en önemli sorunlardan biri Kürt sorunudur.

Uzak geçmiş bir yana bırakalım, ama en azından, Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Kürt halkı dörde parçalanmış ülkesinde sürekli olarak savaşıyor. Kürt sorunu adil biçimde çözülmediği sürece bu dört ülke barış yüzü görmeyecektir. Ama Irak-İran savaşının da kanıtladığı gibi bu sorunun boyutları artık söz konusu dört ülkenin sınırlarını aşıyor. Herkes de bili-

konferansın adını "Ortadoğu Barış Konferansı" koymak bile doğru değil. Ancak bölgenin tüm ülkelerini ve Kürtler de dahil, tüm tarafların katıldığı ve tüm önemli sorunların gündeme alındığı bir konferans o adı taşımaya hak kazanırdı.

Bölgede Barış Kürt Sorunu da Dahil, Tüm Temel Sorunları Çözmeye Bağlıdır

Kürt liderleri ve yurtsever örgütleri, daha İran-İrak savaşının ateşkes döneminde, toplanacak barış konferansında Kürtlerin de meşru temsilcileri aracılığıyla temsil edilmesini istediler. Bu yapılmadan, Kürt sorununa adil bir çözüm bulunmadan bölgede barışın olanaksız olduğunu söylediler. Ne yazık ki bu gerçekleşmedi. Kuveyt krizi döneminde de aynı şey söz konusu oldu. Bu krizin yarattığı savaş sırasında top-

lanacak bir konferansın, Filistin ve Kürdistan sorunları da dahil, bölgedeki tüm temel sorunları ele alıp uluslararası hukuk ilke-lerine uygun bir biçimde sonuçlandırılmasını önerdiler. Kürt sorununun ele alınmayacağı ve Kürtlerin temsil edilmeyeceği bir konferansın eksik kalacağını, bir Ortadoğu Konferansı olmayacağını ve bölgeye barış getiremeyeceğini ısrarla söylediler. Kamuoyu oluşturmaya çalıştılar.

Arap-İsrail sorunu çözümlense bile, öteki sorunlar, en başta da Kürt sorunu ele alınıp çözümler bulunmadıkça Ortadoğu'ya barış gelmeyecektir. Bu da bugünden açıktır.

Barış Konferansı" denmesidir. Böylece diğer sorunlar yokmuş gibi davranılıyor, birkez daha iki-

Uzak geçmişi bir yana bırakalım, ama en azından, Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Kürt halkı dörde parçalanmış ülkesinde sürekli olarak savaşıyor. Kürt sorunu adil biçimde çözülmediği sürece bu dört ülke barış yüzü görmeyecektir. Ama Irak-İran savaşının da kanıtladığı gibi bu sorunun boyutları artık sözkonusu dört ülkenin sınırlarını aşıyor. Herkes de biliyor ki Irak-İran savaşına yol açan nedenlerin başında Kürt sorunu vardı. Savaş ise bir bütün olarak dünya barışı için tehlike olduğunu gösterdi.

Diğer yandan, bu önerileri yaparken gerçekleşmesinin güç olduğunun da bilincinde idiler. Birincisi, Kürt sorunu tüm öneme rağmen, hala bu türden, resmi nitelikte bir uluslararası konferansın gündemine girebilecek düzeye varmış değil. Kürtlerin kendi devletleri yok. Başka devletlerse bu konuda bir girişimde bulunmaya henüz hazır değiller. Diğer bir deyişle, uluslararası güç dengesi, ne yazık ki, henüz buna uygun değil. İkincisi, öteden beri "Ortadoğu Sorunu" olarak adlandırılan Arap-İsrail sorununun tek başına gündeme gireceği belliydi. Kendi başına son derece karmaşık ve boyutlu olan bu sorunun başka sorunlarla birlikte ele alınması beklenemezdi. Dolayısıyla, salt bu sorunu çözmek için bir konferans toplanmış olması şaşırtıcı değil. Şaşırtıcı olan ve doğru olmayan ona "Ortadoğu Barış

yüzlülük yapıyor.

Arap-İsrail sorunu çözümlense bile, öteki sorunlar, en başta da Kürt sorunu ele alınıp çözümler bulunmadıkça Ortadoğu'ya barış gelmeyecektir. Bu da bugünden açıktır.

Elbet, Kürt sorununun çözümü bu aşamada salt resmi düzeyde bir uluslararası konferansa bağlı değil. Her ulusal sorun gibi Kürt sorunu da, onun çözümüne elverecek koşullar olgunlaşmadığı sürece, salt konferans toplamakla bir sonuca varılmaz.

Yine Kürt sorununun nasıl bir seyir izleyeceği, çözümün hangi biçimlerde mümkün olacağı bugünden kestirilemez. Her zaman söylediğimiz gibi, Kürdistan'ın her bir parçasının kendine özgü koşulları ve her parçada ulusal hareketin kendi gelişim seyri vardır. Bu parçalarda ulusal hareketin istemleri de farklı-

dır. Her bir parçada mücadelenin nasıl bir seyir izleyeceği, hangi aşamalardan geçeceği ve hangi sonuçlara ulaşacağı şimdiden bilinemez.

Ancak somut ve özgül koşullar ne olursa olsun, Kürt sorunun uluslararası kamuoyuna maledilmesi ve dış kamuoyunun desteğini almak için harcanan çabalar gerekli ve yararlıdır. Bu çabaları yükseltmek gerekir.

Kürt ulusal hareketinin politik düzeyde ortak bir sese sahip olmaması, eksikliğini bu alanda da gösteriyor. Ulusal Kongre'nin toplanması için geçtiğimiz yıl ortaya çıkan olumlu durum ne yazık ki bazı örgütlerin yeter sorumluluk ve ciddiyeti göstermemesi nedeniyle gerçekleşmedi. Bu tür bir birlik ise, etkin örgütlerin büyük çoğunluğu tarafından benimsenmedikçe gerçekleşemez. Bu da Kürt ulusal hareketinin zayıf yanıdır. Bu kadar kurban veren, bu denli fedakarlıklara katlanan bir hareketin, uluslararası planda bir birlik sağlamak için gereken sorumluluk-tan yoksun olması acıdır, ama gerçektir.

Kürt ulusal hareketinin politik düzeyde ortak bir sese sahip olmaması, eksikliğini bu alanda da gösteriyor.

Ulusal Kongre'nin toplanması için geçtiğimiz yıl ortaya çıkan olumlu durum ne yazık ki bazı örgütlerin yeter sorumluluk ve ciddiyeti göstermemesi nedeniyle gerçekleşmedi. Bu tür bir birlik ise, etkin örgütlerin büyük çoğunluğu tarafından benimsenmedikçe gerçekleşemez. Bu da Kürt ulusal hareketinin zayıf yanıdır.

* Bu yazı, DENG KOMKAR'ın 135. sayısından alınmıştır.

İran Kürdistanı Demokrat Partisi (KDP-İ) Yurt Dışı Temsilcisi Fettah Abdullî'nin Konuşması

Bayanlar, baylar,
Değerli arkadaşlar,

Her şeyden önce, Kürt sorunu tüm yönleriyle uluslararası kamuoyuna tanıtmaya amacında olan bu Konferansı düzenleyen tüm arkadaşlara, İran Kürdistanı Demokrat Partisi adına en içten dileklerle teşekkür etmeme izin veriniz. Şüphesiz, bu girişim, geçmiştekiler ve gelecekteki girişimler gibi, halkımızın kurtuluş mücadelesi tarihine silinmeyecek şekilde yazılacaktır.

Değerli arkadaşlar,

İran Kürdistanı'nda Kürt halkının kurtuluş mücadelesinin tüm tarihini, bana verilen süre içinde anlatmam olanaksızdır. Bu nedenle, İran'da Ayetullahların iktidara el koymalarından bu yana 8 milyon Kürdün içinde bulundukları trajik durum ve Mollaların

barbarlığına karşı halkımızın varlığı ve onuru için gösterdiği direniş üzerinde özellikle duracağım.

Kürtlerin ulusal haklarını gözönünde bulunduracak demokratik bir hükümetin kurulmasına katkıda bulunmak isteğiyle, İran'da Şah Monarşisi'nin yıkımına neden olan olaylara Kürt halkı da aktif bir biçimde katıldı.

Ancak, Partimizin Kürt sorununun İran'da barışçı görüşmeler yoluyla ve medeni bir çözüm için bütün sorumlu çabalarına rağmen, isteklerimize olumlu bir cevap verilmedi ve nihayet, İran halklarının fedakarlıkları sayesinde iktidara gelen yeni rejim, önceki rejimin politikasını seçti; yani Kürt sorununu zor kullanarak çözmek. Böylece, daha ilk başta, yeni iktidar, baskı ve Kürdistan'da 12 yıldır süregelen savaş politikasını

seçti. İnsan haklarının açık ve sürekli ihlali, hapsedme, işkence, ve keyfi infazlar İran Kürdistanı'nda sistematik uygulamalardır.

Bu politika, çoğu kadın ve çocuk olan 50 bin sivilin ölümüne neden olmuştur. Kürt halkının demokratik direnişini ezmek için, rejim, İran Kürdistanı'nı tam bir kışlaya çevirdi. 20 bin ile 250 bin arasında asker, Kürt topraklarına yerleştirilmiş diğer baskı organlarının desteğiyle, bu insanlık dışı politikanın hizmetindedir. Görüldüğü gibi, Kürt halkının tek suçu Kürt olmak; her halk gibi kendi yazgısını ata toprakları üzerinde kendisi özgürce belirleme gibi insani ve meşru bir hakkı talep etmektir. Ne yazık ki, çok katı bir sansür nedeniyle, dünya kamuoyu İran Kürdistanı'ndaki Ayetullah rejiminin barbarca uygulamaların-

dan pek seyrek haberdar olabiliyor.

Uluslararası düzeyde meydana gelen yeni değişimleri gözönünde bulundurarak, bu Konferanstan ve gelecekte düzenlenecek benzeri Konferanslardan, Kürt halkına karşı bu insanlık dışı uygulamaları teşhir etmek için çaba sarfetmesini ve bu barbarlıklara son vermek için gerekli araç ve önlemlerin üzerinde durmasını istemek hakkımız olmalıdır.

Değerli arkadaşlar,

Rejim tarafından Kürt halkına dayatılan baskı ve savaşa rağmen, halkımız, haklı istemlerini sonuçlandırmakta her zamankinden daha fazla kararlıdır. O, İran İslam Cumhuriyeti'nin süregelen saldırıları karşısında kahramanca direnmeye kararlıdır. Sizi temin edebiliriz ki, yıllardır Tahran'ın sürdürdüğü politikalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bugün Kürdistan ve onun demokrat hareketi, yarınki İran'da demokrasinin temel direklerini oluşturuyorlar. Er veya geç İran'da özgürlük ve demokrasinin kurulmasına inanan tüm kesimler, bu gerçekliği gözönünde bulundurmalıdırlar.

Uluslararası düzeyde, demokrasi güçlerinden, insan hakları savunucularından;

— Mollalar rejiminin Kürt halkına karşı izlediği insanlık dışı politika karşısında seslerini yükseltmelerini;

— Kürdistan'da savaşa son vermesi ve Kürt halkının meşru haklarını tanıması için Tahran hükümeti üzerinde baskı yapmalarını;

— İslam Cumhuriyeti'ni, dışa yönelik manevralarıyla değil, uygulamalarıyla değerlendirmelerini;

— İslam Cumhuriyeti'nin teröristleri tarafından yurt dışında İran muhalefet yöneticilerine karşı iş-

ledikleri cinayetler, ve özellikle Rafsancani'nin özel temsilcilerince 13 Temmuz 1989 tarihinde Viyana'da İran Kürdistanı Demokrat Partisi Genel Sekreteri, Kürt halkının seçkin lideri, Abdulrahman Kasımlo'ya karşı işlenen cinayet konusunda (adaletin yerini bulması ve cinayetlerin failleri ve düzenleyicilerinin cezasız kalmamaları için) daha duyarlı davranmalarını bekliyoruz.

Değerli arkadaşlar,

Bu konferans özel koşullarda toplandı. Bir yandan, özellikle Irak Kürdistanı'ndaki son olaylar nedeniyle Kürt ulusal hareketinin uluslararası planda yeni kazanımlarına tanık oluyoruz. Artık Kürt ve Kürdistan sözcükleri kamuoyuna yabancı sözcükler değildir. Ve uluslararası topluluğun Irak Kürdistanı'ndaki trajik olaylar sırasında Kürt halkına gösterdiği müthiş dayanışma nasıl unutulabilir?. Diğer yandan, bugün, bütün dünya için Ortadoğu'da kalıcı bir barışın sağlanması başlıca bir sorun haline gelmiştir. Fakat ne yazık ki, sadece Arap-İsrail ve İsrail-Filistin sorunları gündeme alınıyor; uluslararası barışa ve Kürt sorununa karşı tarihi yükümlülüklerine duyarlı olan Kürt ulusal hareketini oluşturan güçlerin, 25 milyondan fazla Kürdün, sorununa adil bir çözüm bulunmadan bölgeye barış ve istikrardan bahsetmenin sakıncaları konusunda onlarca kez uluslararası topluluğu uyarmalarına rağmen.

Şu veya bu nedenle, Kürt sorununu önemsemeyen ya da bölgedeki diğer sorunlara göre önemini küçümseyenlerin, artık tutumlarını gözden geçirmelerinin zamanı geldiğini düşünüyoruz. Yoksa tarih karşısında aldırmaçlıkları ve yükümlülükleri hakkında hesap ver-

meleri gerekecektir. Çünkü, Kürt sorununun bölgenin en eski sorunlarından biri olduğu tarihi bir gerçektir. İnsani haklarından yoksun 25 milyondan fazla bir ulusun sorunudur. Bilinçli olarak Kürt ulusal kimliğini yoketmek için her şeye başvuran -fakat başaramayan- 4 sömürgeci devlet tarafından bölünen bir halkın sorunudur.

Kürt halkının dostlarının, demokratik güçlerin, büyük güçlerin ve Ortadoğu'da kalıcı bir barışın sağlanmasını isteyen herkesin dikkatini, Kürt halkının her zamandan daha fazla mücadeleye ve meşru istemlerini kabul ettirmeye kararlı olduğu konusuna çekmek istiyoruz.

Bu nedenle, Ortadoğu sorunlarının ve özellikle Kürt ulusal sorununun global ve adil bir çözümü için çabalarımızı birleştirmek zorunluktan da ötedir. Bu işe, herkesin bölge için istediği adil ve kalıcı bir barışın sağlanmasına fırsat verecektir.

Şimdi, ben, Konferans'ı, BM Genel Sekreteri'nden bölge sorunlarını çözmek amacıyla toplanacak herhangi bir konferansın gündemine Kürt sorununu almasını ve Kürt halkının temsilcilerinin de katılımını talep eden bir karar almaya davet ediyorum.

Biz, İran Kürdistanı Demokrat Partisi olarak, tüm olanaklarımızla buna katkıda bulunmaya hazırız. Fakat, bu, samimi, ciddi ve bütün sorunlara çözüm bulan bir perspektif içinde mümkün olabilir.

Konuşmama son verirken, bir kez daha bu Konferans'ı düzenleyenlere teşekkür ediyor ve umut ediyoruz ki, sonuçları Kürt halkının demokratik hareketi için ciddi bir dayanak olacaktır.

(Fransızcadan Türkçeleştiren, D. Akagündüz)

SAİD-İ KURDİ'YE ÇİFTE SANSÜR

Saidi Kurdi (Said-i Nursi) üzerine bir bakıma fazla söz söylemeye gerek yok, bir bakıma da var. Herkes Türkiye'de nurluluğun "üstadı"nın olduğunu biliyor. Onunla ilgili görüşler ise esas itibarıyla iki ana noktada odaklanmış. Kemalistler Said-i Kürdi'yi gerici, laiklik ve devlet düşmanı olarak tanıtır. Bu yapılırken de devletin bilinen geleneği terk edilmez. Bir yandan ona yönelik ağır suçlamalarda bulunulur, bir yandan da onun söylediklerinin kitlelere ulaşmasını engelleme yoluna başvurulur. Başka bir deyişle bu "tehlikeli" adamın söylediklerini öğrenme hakkını halka tanımaz onlar. Çünkü devlete hakim felsefeye göre halkın bilgilendirme, doğru ve yanlış seçme hakkı yoktur. Her şeyin en iyisini bilen "devlet baba" halkın yerine kendisi düşünür, neyin doğru, neyin yanlış olduğuna da o karar verir.

Kabul etmek gerekir ki Said-i Kurdi, devlet teröründen en fazla pay alanlardan biridir. Soruşturmalar, sürgünler, akıl hastanesine kapatmalar ve kitlelerden tecrit etme çabaları tüm yaşamı boyunca onun yakasını hiç bırakmamış.

Ne var ki sonuç yine de "devlet baba" açısından başarılı sayılmaz. Çünkü yasaklar, öteki alanlarda olduğu gibi bu konuda da bir yerden sonra işlemez hale gelmiş ve onun görüşlerini öğrenmek isteyenler şu veya bu yolla bunu gerçekleştirebilmişler.

Ne var ki Said-i Kurdi'nin görüşlerine konan ambargo sırf devletten kaynaklanmıyor. Onu "üstad" olarak benimsediklerini, onun yolunda olduklarını söyleyenler de aynı yola başvurmaktan geri kalmamışlar.

Yazar Malmisanij, kısa bir süre önce Stockholm'de Jina Nû yayınları arasında çıkan "Said-i

Nursi ve Kürt Sorunu" isimli kitabında bu gerçeği irdeliyor ve buna ilişkin somut belgeler sunuyor. Malmisanij, söz konusu çalışmada iki örnek üzerinde duruyor. Bunlardan biri, onun "İki Mektebi Müsibetin Şehadetnamesi Yahut Divan-ı Harb-ı Örfi ve Said-i Kurdi" kitabının 1327/1911-12 ve 1328/1912-13 tarihlerinde basılan nüshalarına, yayımcı Kurdizade Ahmet Ramiz tarafından yazılan önsözde yapılan değişikliklerdir. Ötekisi de yukarıda adı geçen kitabın kendisinde, yani bizzat Said-i Nursi'nin yazdıklarında yol açılan tahrifatlar. İşin ilginç yanı, söz konusu tahrifatlar, onun Kürt ve Kürdistan ile ilgili olarak söylediklerinde yapılıyor. Bu tavır, "Bütün müslüman halklar kardeştir" maskesi altında Kürt halkının ulusal ve demokratik haklarına karşı çıkan kimi islami çevrelerin özünde nasıl şöven bir milliyetçilik peşinde koştuklarını ve hiç de müslüman halkların eşitliğinden yana olmadıklarını ortaya koyan bir göstergedir.

Yeri gelmişken şu noktayı belirtmekte de yarar var. Said-i Kurdi'nin Kürt sorununa ilişkin tavrı farklı dönemlerde farklılıklar gösteriyor. O, başlangıçta ona büyük ilgi duyar ve aktif olarak da çeşitli çalışmaların içerisinde yer alırken, daha sonraları kendi deyişiyle "dünyevi işlerin dışında kalıyor" ve bu sorunu esas itibarıyla bir kenara bırakıyor. Ama Kürt ve Kürdistan'lı olduğunu inkar etme yoluna da hiç bir zaman başvurmuyor.

Söyleyeceklerimizi burada noktalarak sözü Malmisanij'a bırakalım: O, söz üdedilen çalışmada konuyu kitabının "Sad-i Kurdi'nin kitaplarının yeni baskılarında yapılan tahrifat" başlığı altında irdeliyor.

DENG

SAİD-İ KÜRDİ'NİN KİTAPLARININ YENİ BASKILARINDA YAPILAN TAHRİFAT

MALMİSANIJ

(...)

Daha sonra 1960'ta Sinan Matbaası'nda basılan aynı kitap, 1978'de İstanbul'da Sözler Yayınevi tarafından yayınlandı (1960 ve 1978 baskılarındaki metin aynıdır). Nurcuların yayınladığı 1960 ve 1978 baskılarında, Şevket Süreyya'nın aktardığı bölümün değiştirildiğini görüyoruz. Böylece Sözler Yayınevi'ni yöneten nurcu çevrelerin, "Üstad" diyerek anlata anlata bitiremedikleri Bediüzzaman Said-i Nursi'nin yazılarını nasıl tahrif ettikleri ve gerçekte ona bile sadık olmadıkları anlaşılıyor, dindar ve İslâmcı geçinmelerine rağmen sahtekârlıkları ortaya çıkıyor. Nurculuğa sahip çıkan İslâmcı gruplardan "Med-Zehra" çevresi de Sözler Yayınevi'nin Said-i Nursi'nin eserlerini yayınlama işini "aslına uygun ve lâyıkiyle yapmadığını" belirtmektedir (2).

Okuyucunun Şevket Süreyya Aydemir'in yayınladığı bölüm ile 1960 ve 1978 baskılarındakini karşılaştırabilmesi için her iki metni yayınlamakta yarar var (Daha kolay görülebilmesi için iki metinde farklı olan sözcüklerin altını çizdik).

Önce Şevket Süreyya Aydemir'in "günümüzün sözleriyle şöyle toplayabiliriz" diyerek yer verdiği metne bakalım:

"1323 (1907) senesi idi ki, Kürdistan'ın yalçın, sarp ve demir görünümlü dağlarının ardından, bir güneş gibi doğmuş olan Said-i Kürdi adında yaradılışın nadir eserlerinden sayılan, ateş parçası bir zekanın, İstanbul ufuklarında görüldüğü haberi etrafa yayıldı. Ve tabiat itibariyle araştırmacı olan bazı kimseler, bu tabiat harikasını

gördükçe, yaratıcı kudretin sonsuz hazinelerindeki bereketi bir türlü hazmedemeyenler; Kürt kıyafetinde, o şal, şalvar altında öyle bir deha nurunun gizlenebileceğini bir türlü anlayamayarak, uyuşuk, müzevvir ve kısır olan çoğunluk, aşağılık duygularını, şu küçültücü sözün, in-tikamlı manasında özeltmişlerdi: Deli!

Said-i Kürdi, zekanın taşkınlığı bakımından, gerçi deliliğin sınırındaydı.

Evet Said-i Kürdi İstanbul'a, şu harap Kürdistan'ın maarifsizlikle öldürülmek istenilen ruh ve idrakinde yaratamadığı cennetlere karşılık olmak üzere, Yıldız'ın (Yıldız Sarayı'nın) siyaset kanaralarını zelzelelere vermek üzere çıkıp gelmişti. Daha İstanbul'a gelmeden evvel, Van'dan, Bitlis'ten, Siirt'ten, Mardin'den, Erzurum'dan, hem de defalarla sürüldü. İstanbul'a gelmesi ile beraber de, Abdülhamit tarafından, sıkı bir göz hapsine alındı. Birkaç kere tevkif edildi. Bir gün geldi ki, Said-i Kürdi'yi Üsküdar'da Toptaşı tımarhanesine kapadılar. Çünkü hapishanede, uyandıracağı insanlar bulması mümkündü. Onu zaman zaman tımarhaneden çıkarıp, rütbeler, nişanlar teklif ettiler. Halbuki Bedi-ü-zzaman şunu istiyordu: Kürdistan'ın her tarafında mektepler açtırmak!...." (3)

1960 ve 1978 baskılarında ise bu bölüm şöyle yer alıyor:

"Üçyüz yirmiiç senesi zarfında idi ki: Şark'ın yalçın, sarp, ahenin mavera-i şevahik-i cibalinde tulu etmiş Said Nursi isminde nevadir-i hilkatten madud bir ateşpare-i zekanın İstanbul afakında rü'yet

edildiği haberi etrafa aksetmiş ve fütaten mütecessis olan bazı kimseler o harika-ı fıratı peyapey gördükçe, mader-i hilkatin hazain-i la-tefnasındaki sehaveti bir türlü hazmedemeyenler; Şarki Anadolu kıyafetinde, o şal ve şalvar altında, öyle bir kanun-u dehanın ihüfa edebileceğini bir türlü anlayamıyarak, bir kısım adamlar ona, 'Mecnun' demişlerdi.

Said Nursi, filvaki ifrat-ı zeka itibariyle hudud-u cünunda idi. Fakat, öyle bir cünun ki: 'Onun ulvi ruh ve kemal-i aklına işaretdir' diye bir zat şu mısralarında tercüman-ı zışanı olmuştur:

Cünun başımda yanar, ateş-i maâlidir,

Cünun başımda benim bir zekâ-i âlidir.

Benim cünunuma rehber ziyâ-yı ulviyyet,

Benim cünunumu bekler azim bir niyet...

Evet Said Nursi İstanbul'a, şûrezar Vilâyat-ı Şarkiye'nin maarifsizlikle öldürülmek istenilen Yıldız siyasetlerine istikamet vermek azmiyle gelmişti. Daha İstanbul'a gelmeden Van'dan, Bitlis'ten, Mardin'den defaâatla nefy-olmasından İstanbul'a gelmesiyle beraber Merhum Sultan Abdülhamid tarafından suret-i ciddiye tarassut altına alındı. Birkaç kere tevkif edildi. Nihayet bir gün geldi, Said Nursi'yi Üsküdar'a Toptaşı'na yolladılar. Çünkü, hapishanede ikaz edilecek kimseler bulunmak muhtemeldi. Tımarhaneden ikide bir çıkartılıyor; maaş, rütbe tebsir edi-

liyor. Hazret-i Said: 'Ben memleketimde mektep-medrese açtırmak üzere geldim, başka bir dileğim yoktur. Bunu isterim, başka bir şey istemem' diyordu... Tabir-i aherle Bediüzzaman iki şey istiyordu: Vilayat-ı Şarkıye'nin her tarafında mektepler, medreseler açtırmak istiyor ve başka bir şey almamak istiyordu...

Arş-ı kanaat oldu behişt-i gına bize,

Biz etmeyiz zemîn-i müdaraya ol emin.

Mansıbların, makamların en bülendidir,

Hizmet-i îman ile âsâyiş ve saâdeti temin...

Şehzadebaşı'nda şematetle konferans verildiği gece, kemal-i mehabetle sahneye çıkıp irad ettiği nutku belîğ-i bîtarafane, Said'in ihata-i ilmiyesi kadar hamaset ve fedakârlıkta da ileri olduğunu teyid eder. Gerek o gece, gerek menhus Otuzbir Martta cihan-değer nasihatlarıyla ortaya atılan hoca-i danâya; böyle tehlikeli bir anda vücud-u kıymetdarının sıyaneti, nefean lil-umum elzem olduğu halde.. ve ihtar edildiği zaman: 'En büyük ders, doğruluk yolunda ölümünü istihkar dersi vermektir...'

'Yerinde ölmek için bu hayat lâzımdır' fikrine karşı:

Âşınayız, bize bîgânedir endişe-i mevt.

Adl ü Hak uğruna nezreylemişiz cânımızı.

Olur bize âb-ı hayat, ateş-i seyyâl-i memat.' mısraı ile muka-bele ederdi.

Said-i hüşyârın safvet-i ruhunu, besalet ve şecaatini, fedakârlığın-daki nihayetsizliğini anlamak ve ona bağlanmak için lisan-ı hamasetinden bu mezkûr mısraı dinlemek kifâyet eder:

Bediüzzaman'a zurfâdan biri bir gün irfaniyle müenasip bir esvap

iktisat lüzumundan bahseder. Müşarün-ileyh de: 'Siz Avusturya'ya güya boykot yapıyorsunuz. Hem onun yolladığı kalpakları gi- yiyorsunuz. Ben ise, bütün Avrupa'ya boykot yapıyorum, onun için yalnız memleketimin maddi ve manevi mamulâtını giy- yorum' buyurmuştur.

Elyevm, Said Nursî, memleketi- ne döndü. Karışmış İstanbul'un havâ-i gull ü gışından ve tezvi- ratından ve bedraka-i efkâr olmak lâzım gelen gazetecilerin bazıla- rının bütün fenalıklara bâdî ve bütün felaketlerin müvellidi olduk- larını görerek bu derece açık cinay- etlere tahammül edemeyerek me'yus ve müteessir; vahşetzâr fakat mûnis, vefakâr ve nâmus- perver olan dağlarına döndü. İsabet etti. Kimbilir belki en büyük icraatından biri de budur."

Nâşiri

Ahmet Râmiz

Rahmetullahi aleyh (4)

Görüldüğü gibi 1960 ve 1978 baskılarında "Kürdistan" sözcüğü yerine "Şark", veya "Vilayat-ı Şarkıye" (Doğu illeri) sözcükleri; "Kürt kıyafeti" yerine "Şarki Ana- dolu kıyafeti"; "Said-i Kürdi" adı yerine ise "Said Nursi" adı kullanılmakta, dolayısıyla metnin aslı tahrif edilmektedir. Yeni baskıyı yapan nurencular, burada tahrifçi tutumlarını ele veren bir açık daha vermişlerdir. Bu kitabın 1960 ve 1978 baskılarının başına konulan bir ibarede, bunun "yarım asır evvel" basıldığı ifade edilmek- tedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi gerçekten de kitabın ilk baskısı 1327 [1911-1912]'de yapılmıştır. Ahmet Ramiz'in o tarihte yayın- lanan bu önsözünde, henüz sağ olan II. Abdülhamit'e "merhum" demeyeceği aşikârdır. Çünkü II.

Abdülhamit 1918'de ölmüştür. Oysa yukarıda sunduğumuz 1960 ve 1978 tarihli baskılarda yer veri- len Ahmet Ramiz'in önsözünde "Merhum Sultan Abdülhamid" ifa- desini yer almaktadır. Şevket Süreyya'dan aktardığımız metinde ise bunun "Mer-hum Sultan" kısmı yeralmamaktadır. Kısacası "Mer- hum Sultan"ı kitabı yeniden basan- lar eklemişlerdir ve eklediklerini belirtmemişlerdir. Bunun adı ise en hafif deyişle tahrif etmektir. Ama dahası da var. Şimdi diğer bazı tah- rifat örneklerine bakalım:

a)"İki Mekteb-i Musibetin Şehâdetnâmesi Yahut Divan-ı Harb-i Örfî Ve Said-i Kürdî" Adlı Ki- tapta Yapılan Tahrifat Örnekleri

Said-i Kürdî'nin "İki Mekteb-i Musibetin Şehâdetnâmesi Yahut Divan-ı Harb-i Örfî Ve Said-i Kürdî" adlı eserinin yukarıda söz- ünü ettiğimiz baskılarından başka, yararlandığımız bir baskısı daha var. Eski harflerle (Arap harf- leriyle) olan bu baskıda, Said-i Kürdî'nin birkaç kitabı Âsâr-ı Bediyye adı altında bir arada basılmıştır. Zaten "İki Mekteb-i Musibetin Şehâdetnâmesi Yahut Divan-ı Harb-i Örfî Ve Said-i Kürdî" kitabının ilk iki baskısı da eski harflerle yapılmıştı. Aralarında fark bulunmayan 1960 ve 1978 baskıları ise yeni Türk alfabesi ile yani Latin harfleri ile yazılmıştır. Bu yazımızda bu baskılardan birine "Âsâr-ı Bediyye baskısı", birbirinin aynısı olan diğer ikisine ise "1960 baskısı" diyeceğiz.

Belirtelim ki Türkiye'de nurencuların "Risale-i Nur Külliyyatından" bugüne kadar okudukları nüshalar, genel olarak bu 1960 ve 1978 baskıları ya da bunları temel alan

diğer nüshalardır. Yani sahte nüshalardır. Nurcular bugüne kadar "Üstad"ın diye, bu tahrif edilmiş olan nüshalarla "eğitildiler". Çünkü Türkiye'de eski harfleri tanımayan yeni nesiller, sadece yeni Türk alfabesiyle olan bu baskıları okuma olanağına sahiptirler. 1960 ve 1978 baskılarının üzerinde durmamızın bir nedeni de budur.

Bilindiği gibi Said-i Nursi'nin birçok kitabı bugüne dek Kürtçe de dahil olmak üzere birçok yabancı dile çevrildi. Bu çevirilerin de bu sahte nüshalar temel alınarak yapıp yapılmadığı ayrıca araştırılmaya değer.

Aşağıdaki görüleceği gibi, 1960 ve 1978 baskılarında yapılan tahrifler üç bölüme ayrılabilir.

Birincisi, Arapça veya Farsça ibarelerin yerine daha kolay anlaşılacak karşılıkları konmuştur. Bunun "iyi niyetle" yapıldığı anlaşıyor.

İkincisi, Kürtler ve Kürt ulusal özellikleri ile, Kürdistan ile ilgili sözcük ve cümleler, bunların yazılışı günahmışçasına veya bunlar lânetlenmişçesine ya değiştirilmiş ya kısaltılmış ya da metinden çıkarılmıştır. Bunun şoven anlayışın sonucu olarak kasıtlı olarak yapıldığı, Kürtlük ve Kürdistan ile ilgili temaların ya da bunları çağrıştıran şeylerin böylece unutturulmak istendiği açıktır. İlginç olan şu ki, bunlar bu yaptıklarıyla Kürtlere karşı tam da "Keferc" diye bildikleri kişinin "inkârcı" yolunu izlemişlerdir.

Üçüncüsü, anlamama veya yanlış anlama sonucu yapılan tahriflerdir.

Kısacası 1960 ve 1978 baskılarında tahrifatın her türlüüne rastlamak mümkündür. Kasıtlıysından tutun da "cehl" eseri olanlarına kadar.

Tahrif örneklerine geçmeden önce Âsâr-ı Bediyye baskısının başındaki şu açıklamayı okuyalım:

BİR İTİZAR

Şu "İki Mekteb-i Musibetin Şehâdetnâmesi" kitabını bastırırken elimizde üç nüshası vardı.

1-Eski harf ile matbu bir nüsha.

2-İbrahim Fakazlı'nın (5) el yazısıyla yazılmış ve merhum üstadımız Bediüzzaman Saidü'l-Nursi hazretleri tarafından tashih ve tetkik edilmiş bir nüsha.

3-Yeni yazı ile matbu bir nüsha.

Biz bunların içinden merhum üstadımızın tashih eyledikleri nüshayı esas aldık. Her üç nüshayı dikkat ve itizlik içinde karşılaştırarak tashih ettik. Ekseriya elyazı nüsha ile eski matbu nüsha birbirine muvafık (ancak merhum üstadımızın tashihatından hariç) gidiyorlardı. Yeni yazı matbu nüshanın bu iki nüshaya mübayin (zu, farklı-Malmîsani) veya izah şeklindeki ekser uzun yerlerini dipnotta haşiye şeklinde vaz'ettik. Bir kısmını da kitabın aynı kelimatını bir Türkçeleştirme tarzında bir nevi izah şeklinde gördüğümüzden; kitabın celâlli ve haşmeli esas üslubuna yakışmadığını görerek, kitabı bir "eser" olduğu için suret ve üslub-u asliyesini muhafaza ve eseriyesini ibka ve yazıldığı zamanın mânidar levhalarını canlandırarak aynı şekli ihlaf ve vikaye etmek; ve üstadımızın tashihiyle musahhah nüshasındaki ilişmediği yerlerine, ilişmeye kendimizde cesaret bulamamakla beraber herhangi bir mahzuru düşünmeyi de kendiliğimizden düşünmek salâhiyyetini bulamadığımızdan; ve "İnsan bilmediğine düşmandır" kaziyesi sırınca sevgili üstadımız hakkında bazı nâdân ve kemendislerin vehimlerinin aslı, esası ne olduğu ve ne için Hazreti Üstaz bazılarının vehmine dokunan o gibi makalat ve mebahisi yazdığını ehl-i

irfan ve sahib-i vicdanların ayan beyan bilmelerinin faideli olacağını mülâhaza ettiğimizden olduğu gibi bıraktık.

İsmi geçen musahhah nüsha bizde mahfuzdur merak edenler gelip görebilirler.

Nâsir

Âsâr-ı Bediyye baskısı ile 1960 ve 1978 baskıları arasındaki farklara birkaç örnek vermeden önce belirlelim ki 1960 ve 1978 baskılarında kitabın adı da değiştirilmiştir. Çünkü kitabın asıl adı "İki Mekteb-i Musibetin Şehâdetnâmesi Yahut Divan-ı Harb-i Örfî Ve Said-i Kürdî" iken bu, 1960 ve 1978 baskılarında "İki Mekteb-i Musibetin Şehâdetnâmesi Veya Divan-ı Harb-i Örfî" biçiminde değiştirilmiştir. Yani kitabın adında bulunan "Ve Said-i Kürdî" bölümü çıkarılmıştır. İşte diğer tahrif örnekleri (Âsâr-ı Bediyye baskısı ile 1960 ve 1978 baskıları arasında farklılık gösteren bölümlerin altını çizdim):

1)Âsâr-ı Bediyye baskısında (s. 304): "İstanbul'da yirmi bine yakın Kürtler, hamal ve gafil ve safdil olduklarından müstebidlerin onları iğfal ile Kürt kavmini lekedaretmelerinden korktum. Kürtlerin umum yerlerini ve kahvelerini gezdim. Geçen sene anlayacakları bir tarikle meşrutiyeti onlara telkin ettim."

1960 baskısında (s.14): "İstanbul'da yirmi bine yakın hemşehrilerimi, -hamal ve gafil ve safdil olduklarından- bazı particiler onları iğfal ile vilâyat-ı şarkiyeyi lekedaretmelerinden korktum. Ve hamalların umum yerlerini ve kahvelerini gezdim. Geçen sene anlayacakları suretle meşrutiyeti onlara telkin ettim."

2)Âsâr-ı Bediyye baskısında (s. 308): "Şimdiki Kürtler o zaman-

daki Kürtlerdir.

"Bu Meselede seleflerim Şeyh Cemaleddin-i Efganî, allâmelerden Mısır Müftüsü merhum Muhammed Abdüh, Ali Suavi, Hoca Tahsin Efendilerle Namık Kemâl Bey ve Sultan Selim'dir."

1960 baskısında (s. 19): "Şimdiki Şarklılar o zamandaki Şarklılardır."

"Bu Meselede seleflerim, Şeyh Cemaleddin-i Efganî, allâmelerden Mısır müftüsü merhum Muhammed Abdüh, müfrit âlimlerden Ali Suâvi, Hoca Tahsin ve itti-hâd-ı İslâmî hedef tutan Namık Kemâl Bey ve Sultan Selim'dir."

3)Âsâr-ı Bediyye baskısında (s. 311): "Ben Kürdistan'da Kürtlerin hal-i perişanını görüyordim."

1960 baskısında (s. 25): "Ben vilâyat-ı şarkiyede aşiretlerin hal-i perişanlığını görüyordum."

4)Âsâr-ı Bediyye baskısında (s. 321): "...Kürdistan'ın hürriyet-i mulakanın meydana olan yüksek dağlarındaki bedeviyet ve vahşet haymelerini tercih ediyorum. Zira burada görmediğim hürriyet-i fikr; ve serbesti-i kelâm; ve hüsn-ü niyet; ve selamet-i kalb Kürdistan'ın dağlarında tam mânâsıyla hükümfermadır."

1960 baskısında (s.40): "...vilâyat-ı şarkiyenin hürriyet-i mulakanın meydana olan yüksek dağlarındaki bedeviyet ve vahşet çadırlarını tercih ediyorum. Zira bu mimsiz medeniyette görmediğim hürriyet-i fikr ve serbesti-i kelâm ve hüsn-ü niyet ve selamet-i kalb, Şarki Anadolu'nun dağlarında tam mânâsıyla hükümfermadır."

5)Âsâr-ı Bediyye baskısında (s. 323): "Said-i Kürdî"

1960 baskısında (s. 42): "Said

Nursî"

Said-i Kürdî'nin eski harflerle yayınlanan Nutuklar'ından (6) aldığımız iki örneğe de aşağıda yer vereceğiz. Görüleceği gibi, "İki Mekteb-i Musibetin Şehâdetnâmesi Yahut Divan-ı Harb-i Örfî Ve Said-i Kürdî" kitabının 1960 ve 1978 tarihli baskılarında bunlar da tahrif edilerek aktarılmıştır:

6)Âsâr-ı Bediyye baskısında (s. 354): "Ben Kürdistan dağlarında büyümüş idim....Evvel Kürdistan'da fenalığın sebebi Kürdistan uzvu hastalanmış zannediyorum. Vakti ki, hasta olan İstanbul'u gördüm; nabzını tuttum, teşrih ettim, anladım ki; kalbdeki hastalıktır, her tarafa sirayet eder. Tedavisine çalıştım, bir divanelikle telif edildim."

1960 baskısında (s. 68): "Ben Şark dağlarında büyümüş idim....Evvel şarkta fenalığın sebebi şarkın uzvu hastalanmış zannediyorum. Vakti ki, hasta olan İstanbul'u gördüm. Nabzını tuttum. Teşrih ettim, anladım ki kalbindeki hastalıktır, her tarafa sirayet eder. Tedavisine çalıştım; bir divanelikle telif edildim."

7)Âsâr-ı Bediyye baskısında (s. 356): "Yaşasın akıl ve tedbir-i mücessem dindar cemiyet-i ahrâr!.. Yaşasın yaraları tedavi etmek fikrinde olan halife-i peygamber!.."

1960 baskısında (s. 70): "Yaşasın akıl ve tedbir-i mücessem dindar cemiyet-i ahrâr ve Nur Talebele-ri."

b)1960 ve 1978 Baskılarında Yer Verilmeyen Bölümler.

Âsâr-ı Bediyye baskısının 324. sayfasında "Tımarhanede İken Zaptiye Nazırı Şefik Paşa İle Maceramdır" diye başlayan bölüm ile 330. sayfasında

"Devr-i İstibdad'da Tımarhaneden Sonra Tevkişhanede İken Zaptiye Nazırı Şefik Paşa İle Maceramdır" diye başlayan bölümlere yeni harfli nüshada yer verilmemiştir. Çıkarılan bölümden sadece iki paragraf aktarıyorum:

Âsâr-ı Bediyye baskısında (s. 324):

"Ve sonra yine tımarhanede iken verdiğim bazı izahatın suretidir.

"Birincisi: Ben Kürdistan dağlarında büyümüşüm. Kaba olan ahvalimi Kürdistan kapanyla tartmalı. Hassas olan medeni İstanbul mizanıyla tartmamalısınız. Öyle yaparsanız, maden-i saadetimiz olan Dersaadet'ten önümüze sed çekmiş olursunuz. Hem de ekser Kürtleri tımarhaneye sevk etmek lâzım gelir. Zira Kürdistan'da en revaçlı olan ahlâk; cesaret, izzet-i nefis, salabet-i diniyye, muvafakat-ı kalb ve lisândır. Medeniyette nezaket denilen emr, onlarca müdâhindir."

Yukarıda görüldüğü gibi, 1960 ve 1978 baskılarında:

1. Örnekte "Kürtler" sözcüğü "hemşehrilerimi",

"mütebidlerin" sözcüğü "bazı particiler",

"Kürt kavmini" sözcükleri "vilâyat-ı şarkiyeyi"

"Kürtlerin" sözcüğü "hamalların" biçiminde değiştirilmiştir.

2. Örnekte "Kürtler" sözcüğü "Şarklılar",

"Ali Suavi" adı "müfrit âlimlerden Ali Suâvi",

"Namık Kemâl Bey" adı ise "ittihâd-ı İslâmî hedef tutan Namık Kemâl Bey" biçiminde değiştirilmiştir.

3. Örnekte "Kürdistan'da Kürtlerin" sözcükleri "vilâyat-ı şarkiyede aşiretlerin" biçiminde değiştirilmiştir.

4. Örnekte "Kürdistan'ın" sözcüğü "vilâyat-ı şarkiyenin", "burada" sözcüğü "bu mimsiz medeniyette",

yine "Kürdistan'ın" sözcüğü "Şarki Anadolu'nun" biçiminde değiştirilmiştir.

5. Örnek daha da ilginçtir. Çünkü burada "Üstad"ın adı olan "Said-i Kürdi" adı bile "Said Nursî" biçiminde değiştirilmiştir. Yani "Kürdi" sözcüğü "Üstad"ın bile adı olduğu halde tahriften kurtulmamıştır.

6. Örnekte "Kürdistan" sözcüğü "Şark",

"Kürdistan'da" sözcüğü "şarkta" biçiminde değiştirilmiştir.

7. Örnekte ise şu ibare eklenmiştir: "ve Nur Talebeleri."

Bu örnekler tahrifatın boyutlarını açıkça göstermek-tedir. Metnin aslında "Kürtler" denmesine karşılık bu, 1960 ve 1978 baskılarında "hemşehrilerim", "hamallar", "Şarklılar" veya "aşiretler" biçiminde değiştirilmiştir. Prensip olarak yanlış olması bir yana, anlam olarak da yapılan yanlıştır. Çünkü "Şarklı" olanlar sadece Kürtler değildir. "Şark"ta Kürtlerin yanı sıra Araplar, Çerkezler, Çeçenler, Türkler, Ermeniler, Asuriler (Süryaniler) de yaşarlar. "Kürt kavmi" ayrı şey, "vilâyat-ı şarkiye" ayrı şeydir. Kürtler ile hamallar veya aşiretler de aynı şey değildir. Çünkü hamallara ve aşiretlere sadece Kürtlerde değil başka milletlerde de rastlanır. Hem sonra Kürtlerin hepsi aşiret mensubu da değildir. Aşiret mensubu olmayan çok sayıda Kürt vardır.

c)Diğer Tahrifat Örnekleri

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi, "Ali Suavi"yi "müfrit âlimlerden Ali Suâvî", "Namık Kemâl Bey"i "ittihâd-ı İslâmî hedef tutan Namık Kemâl Bey" biçiminde değiştirip metnin aslına keyfi olarak "Nur Talebeleri" ibaresini ekleyenlerin tahrifatındaki "marifetlerini" gösteren açık bir örnek de "İki

Mekteb-i Musibetin Şehâdetnâmesi Yahut Divan-ı Harb-i Örfî Ve Said-i Kürdî" kitabındaki "Hatime" bölümüdür. 1960 ve 1978 baskılarında yer alan "Hatime", aslına göre hem çok eksiktir hem de tam tahrifata uğramıştır. Said-i Kürdî'nin, Kürtlere hitaben anadilin önemine değindiği ve ünlü Kürt yazarı Mutkili Halil Hayalî'yi övdüğü bu "Hatime"yi eski harfli Âsâr-ı Bediyye baskısından Latin harflerine çevirip hem bunu hem de bunun 1960 baskısında yer alan biçimini -noktalama işaretleri de dahil- aynen aktarıyorum. 1960 baskısında değiştirilen ya da çıkarılan bölümleri okuyucunun daha rahat izleyebilmesi için eski ve yeni harfli nüshadaki farklı bölümlerin altını çizdim (Köşeli parantez içindeki paragraf numaralarını da ben koydum).

Âsâr-ı Bediyye baskısında s. 332-335:

HATİME

[1] *Ebna-i cinsime de burada birkaç söz söylemezsem bence bahis nâtamam kalır.*

[2] *Ey Asuriler ve Keyanilerin cihangirlik zamanında pişdar kahraman askerleri olan arslan Kürtler! Beş yüz senedir yattınız yeter. Artık uyanınız sabaktır. Yoksa sahra-yı vahşette vahşet ve gaflet sizi ğaret edecektir. Hikmet-i ilahî denilen makine-i alemin nizamı ve telgraf hattı gibi umum aleme mümtedd ve müteşâ'ib kanun-i nurani-yi ilâhinin müessisi olan hikmet-i ilâhî ufk-u ezelden engüşt-i kaderi kaldırmış, size emrediyor ki; tefrika ile katre katre müteferrik su gibi zayi olan hamîyyet ve kuvvetinizi, fikr-i milliyetle tevhid ve mezcederek.. zerrâtın cazibe-i cüz'iyeleri gibi bir cazibe-i umumi-*

i milli teşkili ile Kürt gibi bir kütile-i azimi küre gibi tedvir ederek, sems-i şevket-i İslâmiye ve Osmanîyenin mevkibinde bir kevkeb-i münevver gibi cazibesine itba'la muvazene ve aheng-i umumiyyeyi muhafaza ediniz!

[3] *Hem de hürriyet denilen Sübhan ve Agrî dağları gibi istikbâlin cibâl-i şâhikasının tepesinde ayağa kalkmış ve esaret-i nefis altına girmeyi yasak etmiş ve gayre tecavüzü tecviz etmeyerek şeriata istinad etmiş olan sultan-ı hürriyeti yüksek sadâ ile sizin gibi mâzinin en derin derelerinde gafil ve müteferrik bir kavme, cehalet ve fakra hücum için "Fen ve san'at ve silah başına ileri arş!" emrini veriyor.*

[4] *Hem de hakikat denilen tabakat altında mestur ve mahpus kalmış; tabaka-i istibdadın mahv ve ref' ile omuzu üstünde olan tabaka-i cehl ve gafletin tahfiyiyle ihtizaza gelmiş; ve kıyama teşebbüs etmiş olan muhbiri hakayık size her cihette haber veriyor ki; mahiyetinizde dest-i ka-derin ektiği isti'dâdâtı ve mukadderâtınızı fi'le çıkaran ve mahiyet-i kavmiyyenizde saklanmış olan secâyânızı âb-ı hayât-ı maârifle iska etmek vaktidir. Yoksa kuruyacak yahut tefessüh edecektir.*

[5] *Hem de ihtiyaç denilen medeniyetin pederi ve terakkiyyatın müessisi olan üstad-ı ihtiyaç, sille-sini kaldırmış size hükmediyor ki; ya hayat ve hürriyetinizi bu sahra-yı vahşette ğarete vereceksiniz ve yahut meydan-ı medeniyette fen ve san'at balon ve şimendiferine bine-rek istikbâli istikbâl; ve o ahval-i müttefikayı istirdad ederek kâbe-i kemâlata koşacaksınız!..*

[6] *Hem de milliyet denilen*

mazi derelerinden ve hal sahra-larından ve istikbâl dağlarından hay-menîşin olan Rüstem-i Zâl ve Selâhaddin-i Eyubi gibi Kürt dâhi kahramanlarıyla bir çadırda oturan bir aile gibi herkesi başkasının hay-siyet ve şerefiyle şerefleştiren ve hissiyat-ı ulviyenin enmüzeci ve İslâmiyet milliyeti içinde mezc olmuş olan fikr-i milliyeti-niz size emr-i kat'i ile emrediyor ki; ta her biriniz umum bir mil-letin ma'kes-i hayatı ve hami-i saadeti ve umum milletin bir misâl-i müşahhası olunuz. Şimdi-ki gibi, bir şahıs değil, bir millet kadar büyüyeceksiniz. Zira maksadın büyümesiyle him-met de büyür. Ve hamîyyet-i İslâmiye ile Türk, Kürd tam birleşmiş İslâmî ve dinî o milliyetin galeyantıyla ahlâk da tekemmül ve teâli eder.

[7] Hem de meşrutiyet denilen sebab-i saadet-i akvam; ve hâkimiyet-i milliyeyi te'min ile makine-i hayatın buharı olan hürriyetteki irade-i cüz'iyeyi istib-dad ve tahakkümün iftasından kurtaran; ve meşveret-i şer'iyenin mâyesiyle mayalandıran meşrutî-yet-i meşrua, sizi meclis-i imtihana davet ediyor ki; sinn-i rüşde bülûğunuzu ve vasiyete adem-i ihtiyacınızı görmek istiyor. İmti-hana hazırlanınız. Mevcudiyetinizi itihadla gösteriniz ve hamîyyet-i milli ile fikir ve vicdan-ı şahsi-yenizi, milletin kalb ve akl-ı müşte-reki gibi gösteriniz. Yoksa sıfır çekecek ve şehâdetname-i hürriyeti elinize vermiyecektir.

[8] Evet mâzinin sahralarında keşmekeşliğinize sebebi-yet veren herbirinizdeki meylü'l-âgalık ve fikr-i hodserâne ve enaniyet. Şimdi ise, istikbâlin saâdetserây-ı mede-niyette fikr-i icada ve teşebbüs-ü şahsiyeye ve fikr-i hürriyete inkılâp edecektir.

[9] Hatta diyebilirim ki başka-larının sükûfî medreselerine nisbet, sizin gürültülü olan medreseleriniz bir meclis-i meb'usan-ı ilmiyeyi gösteriyor. Ve imam arkasında kıra-at-ı Fatiha ile semavî ve ruhanî vızılıtlarınız, mezheben ve medreseten ve kavmiyyeten ma-hiyetinizdeki isti'dâd-ı meş-rûtiyyet sırrına kaderin bir imâ ve nişanı vardır. Ve "Leyse li'l insani illa ma se'a"nın başka ünvanı olan teşebbüs-ü şahsiyeye müşevvik var.

[10] Hem de herbir kemâlin müessis ve hâmisî olan cesaret ve namus-u millî emrediyor; nasıl ki şimdiye kadar dimağdan kalbe mecra açmakla aklı kuvvete mezce-derek maarifinizi kılincın hutut-u cevherinden öğrenmekle, şecaat-i maddiyede terakki ettiniz. Şimdi ise kalbden fikre karşı menfez açınız!.. Kuvveti aklın imdâdına; ve hissi-yatı efkârın arkaşına gönderiniz!.. Ta ki şecâat-i aklıye-i medeniyet meydanında namus-u millî pâyi-mal olmasın. Kılincınız fen ve san'at cevherinden yapılmalı.

[11] Hem de lisân-ı mader-zad denilen eşi'a-yı hissiyat-ı millîyenin ma'kesi; ve se-merat-ı edebî şeceresi; ve âb-ı hayat-ı maarifin cedavi-li; ve kıymet-i tekemmül-ünüzün mizan-ı itidali; ve doğrudan doğruya herkesin vicdanına karşı menfez açmakla hayt-ı şu'af gibi te-sirâtı ilka edici "ihmâlinizle gayet müşeves ve bazı dallar-ı aşılarmış" olan lisânınız "Şecere-i Tûba" gibi bir şecerinin tecellisine müsta'id iken; böyle kurumuş ve perişan kalmış; ve medeni-yet lisânı olan edebiyattan nâkıs kalmış olduğundan lisân-ı teesüfle lisânınız sizden hamîyyet-i milliyeye

arz-ı şikayet ediyor. İnsanda kadrin sikkesi lisândır. İnsa-niyetin sureti ise, sahife-i lisânda nakş-ı beyân tersim ediyor. Lisân-ı maderzad ise; tabi-i olduğundan elfaz -davet etmeksizn- zihne ge-liyor. Alışveriş yalnız mânâ ile kaldığından zihin çatal-laşmaz. Ve o lisâna giren maarif "Neş ala'l-hacer" gi-bi baki kalır. Ve o ziy-yi lisân-ı millî ile görünen her ne olur ise me'nûs olur.

[12] İşte hamîyyet-i milli-nin bir misâlini size takdim ediyorum ki; o da Mutkili Halil Hayali Efendi'dir ki hamîyyet-i millinin her şubesinde olduğu gibi bu şube-i lisân meydanında "kasabü's-sabakı" ihraz eyle-miş ve lisân-ı mızın esası olan elifba ve sarf ü nahvini vücuda getirmiş. Ve hatta diyebilirim ki; asr-ı hamîy-yet ve gayret ve fedâkârlık ve himâyet-i zuafâ imtizâc ederek vücud-i manevisini teşkil etmiştir. Hakikaten Kürdistan madeninden böyle bir cevher-i hamîyyete rast-gelindiğinden bizim istikbâ-limizi, onun gibi ümidinden birçok cevahir ışıklan-dıra-caktır.

[13] İşte bu zât sayan-ı iktida bir nümune-i hamîyy-et göstermiş ve muhtac-ı tekâmül lisân-ı millimize dair bir temel atmış... Onun eserine gitmeyi ve temeli üzerine bina etmeyi ehl-i hamîyyete tavsiye ediyorum.

1960 baskısında s. 43-46:

HATIME

[1] Vatandaşlarıma ve kardeşlerime burada birkaç söz söylemezsem, bence bahis nâta-

mam kalır.

[2] Ey eski çağların cihan-gir Asya Ordularının kahra-man askerlerinin ahfâdı olan vatandaşlarım ve kardeşle-rim! Beş yüz senedir yattığınız yeter. Artık uyanınız, sabahtır. Yoksa; sahra-yı vahşette yatmak-la gaflet sizi yağma edecektir.

Hikmet denilen makine-i âlemin nizamı ve telgraf hattı gibi umum âleme uzanan ve dalbudak salan kanun-u nûrânî-yi İlâhiyenin müs-sisi olan hikmet-i İlâhiye, ufk-u ezelden kaderin parmağını kaldırmış, size emrediyor ki: Tefri-ka ile müteferrik su gibi, katre katre zâyi olan hamîyyet ve kuvve-tinizi fikr-i milliyetle yani: İslâmiyet milliyeti ile tevhid ve mezc ederek zerratın câzibe-i cüz'îyyeleri gibi bir cazibe-i umumî-i vatanî teşkil ile kütle-i azîmi, küre gibi tedvir ederek şems-i şevket-i İlâmiyenin cemahir-i müttetika-i İlâmiyenin mev-kebinde bir evkeb-i münevver gibi câzibesine liba' ile muvazene ve aheng-i umumiyeyi muhafaza ediniz.

[3] Hem de hürriyet-i Şer'iyye denilen yüksek bir hakikat-ı içtimaiye Sübhan ve Ağrı dağ-ları gibi istikbalin cibâl-i şâhikası-nın tepesinde ayağa kalkmış ve esaret-i nefis altına girmeyi yasak etmiş ve gayre tecavüzü tecvîz et-miyerek Şer'iata istinad etmiş olan sultan-ı hürriyet; yüksek sadâ ile sizin gibi mâzinin en derin derele-rinde gafil ve müteferrik insanlara fen, san'at silâhiyle cehalet ve fakra hücum ediniz, emrini veriyor.

[4] (Eski harfli nüshadaki bu pa-ragraf 1960 baskısında çıkarılmış-tır.-Malmîsanij)

[5] Hem de ihtiyaç denilen mede-niyetin pederi ve terakkiyatın müessisi olan üstad-ı ihtiyaç, sille-sini kaldırmış, size hükmediyor ki;

ya hayat-ı hürriyetinizi bu sahra-yı vahşette yağmacılara vereceksi-niz, veyahut meydan-ı medeniyette fen ve san'at balonuna, şimen-diferine binerek istikbâli istikbâl ve o ecnebi ellerine geçen o emval-i müttetika-yı istirdad ederek kâbe-i kemalâta koşacaksınız.

[6] Hem de İslâmiyet milliyeti denilen mazi derelerinde ve hal sahrâlarında ve istikbal dağlarında hayme-niğin olan ve Selâhaddin-i Eyyubî ve Celâleddin-i Har-zemşah ve Sultan Selim ve Barbaros Hayreddin ve Rûs-tem-i Zal gibi ecdatlarınızdan emsalleri gibi dâhi kahramanlar ile bir çadırda oturan bir âile gibi her-kesi başkasının haysiyet ve şerefiyle şereflendiren ve hayat-ı ulviyenin enmuzeci olan İslâ-miyet milliyeti size emr-i kat'î ile emrediyor ki: Tâ her biriniz umum İslâmın ma'kes-i hayatı ve hâmi-i saadeti ve umum millet-i İslâmın ferdî bir misâl-i müşah-hası olunuz. Zira: Maksudın büyü-mesiyle himmet de büyür. Ve hami-yet-i İlâmiyenin galeyanı ile ahlâk da tekemmül ve teâlî eder.

[7] Hem de meşrutiyet-i meşrûla denilen dünyada beşer saadetinin bir sebebi ve hâkimiyet-i milliyeyi te'min ile makina-yı hayatın buharı olan hürriyetteki irade-i cüz'îyyeyi, istibdad ve tahakkümün belâsından kurtaran meşveret-i şer'iyyenin mâyesile mayalandıran, meşrutiyet-i meşrua sizi herkes gibi imtihanı davet ediyor ki, sinn-i rûşde bülûğunuzu ve vasfye adem-i ihtiyacınızı görmek istiyor. İmtihana hazırlanınız. Mevcudiyeti-nizi iltihatta gösteriniz ve hamiyet-i diniye-i millî ile fikir ve vicdan-ı şahsiyenizi milletin kalb ve akl-ı müştereki gibi gösteriniz. Yoksa sıfır çekecek ve şehadetnâme-i hürriyeti elinize ver-

miyecektir.

[8] Evet, mâzinin sahrâlarında keşmekeşliğinize sebebi-yet veren herbirinizdeki meyl-ül-ağalık ve fikr-i hod-serâne ve enaniyet, şimdi istikbalin saâdet-saray-ı medeniyetinde fikr-i icada ve teşebbüs-ü şahsiyye ve fikr-i hürriyete inkılâp edecektir, İnşaallah...

[9] Hatta diyebilirim ki: Ey Şark vilâyetlerindeki vatan-daşlarım... Başkalarının sükûti medreselerine nisbeten, sizin gürül-tülü olan medreseleriniz bir meclis-i meb'usan-ı ilmiyeyi gösteriyor.

Hem Şâfiî olduğunuzdan ve imam arkasında kıraat-ı Fatiha ile semavî ve ruhanî vızıltılarınız sizi mezheben ve medreseten ve fıtraten "Ve en leyse li'l insani illa ma se'a"nın başka bir ünvanı olan teşebbüs-ü şahsiyye teşvik ediyor.

[10] Hem de herbir kemâlin müessis ve hâmişi olan cesaret ve nâmus-u millet-i İslâmiye sizlere emrediyor ki: Nasilki; şimdiye kadar dimağdan kalbe mecra açmakla, aklı kuvvete mez-cederek maarifinizi kılınçlarınızın hutut-u cevherinden öğrenmekle secâat-i maddiyede terakki ettiniz. Şimdi ise: Kalbden fikre karşı menfez açınız. Kuvveti, aklın imdadına ve hissiyatı, efkârın arkasına gönderiniz. Tâ ki; seccaat-i aklıye-i medeniyet meydanında nâmus-u millet-i İslâmiye pâyimal olmasın. Kılınçla-rınızı, fen ve san'at ve tesanüd-ü hikmet-i Kur'aniye cevherin-den yapmalısınız.

(Eski harfli nüshada yer alan 11., 12. ve 13. paragraflar, 1960 baskısında çıkarılmıştır.-Mal-mîsanij)

El-bakî huve'l-bak
Bediüzzaman Said Nursî

Görüldüğü gibi, "Hatime"de

yapılan önemli değişiklikler şunlardır:

1. Paragraftaki "Ebna-i cinsime de" bölümü "Vatandaşlarıma ve kardeşlerime" biçiminde değiştirilmiştir.

2. Paragrafta:

a-"Ey Asuriler ve Keyanilerin cihangirlik zamanında pişdar kahraman askerleri olan arslan Kürtler!" ibaresi "Ey eski çağların cihangir Asya Ordularının kahraman askerlerinin ahfâdı olan vatandaşlarım ve kardeşlerim!" biçiminde değiştirilmiştir.

b-"fıkr-i milliyetle" yerine "fıkr-i milliyetle yani İslâmiyet milliyeti ile" ibaresi konmuştur.

c-"cazibe-i umumi-i milli" yerine "cazibe-i umumî-i vatanî" ibaresi konmuştur.

d-"Kürt gibi bir kütle-i azimi" yerine "kütle-i azimi" ibaresi konmuştur.

3. Paragrafta:

a-"hürriyet" sözcüğü "hürriyet-i Şer'iyye biçiminde değiştirilmiştir.

b-"...cehalet ve fakra hücum için 'Fen ve san'at ve silah başına ileri arş!' emrini veriyor" bölümü "...fen, san'at silahıyla cehalet ve fakra hücum ediniz, emrini veriyor" biçiminde değiştirilmiştir.

4. Paragrafın tümü çıkarılmıştır.

5. Paragraftaki "ahval-i mütefıkayı" bölümü "emval-i mütefıkayı" biçiminde değiştirilmiştir.

6. Paragrafta:

a-"milliyet" sözcüğü "İslâmiyet milliyeti" biçiminde değiştirilmiştir.

b-"Rüstem-i Zâl ve Selâhaddin-i Eyubi gibi Kürt dâhi kahramanlarıyla" bölümü "Selâhaddin-i Eyyubî ve Celâleddin-i Harzemşah ve Sultan Selim ve Barbaros Hayreddin ve Rüstem-i Zâl gibi ecdatlarınızdan emsalleri gibi dâhi kahramanlar ile" biçiminde değiştirilmiştir.

c-"hissiyat-ı ulviyenin" bölümü "hayat-ı ulviyenin" biçiminde değiştirilmiştir.

d-"İslâmiyet milliyeti içinde mezc olmuş olan fıkr-i milliyetiniz" bölümü "İslâmiyet milliyeti" biçiminde değiştirilmiştir.

e-"umum bir milletin" bölümü "umum İslâmın" biçiminde değiştirilmiştir.

f-"Ve hamiyet-i İslâmiye ile Türk, Kürd tam birleşmiş İslâmı ve dini o milliyetin galeyanıyla ahlâk da tekemmül ve teâlî eder" cümlesi "Ve hamiyet-i İslâmiyenin galeyanı ile ahlâk da tekemmül ve teâlî eder" biçiminde değiştirilmiştir.

7. Paragrafta:

a-"vasiyete" sözcüğü "vasiye" biçiminde değiştirilmiştir.

b-"hamiyet-i milli" bölümü "hamiyet-i diniye-i milli" biçiminde değiştirilmiştir.

8. Paragrafa "İnşallah" sözcüğü eklenmiştir.

9. Paragrafta:

a-"Ey Şark vilâyetlerindeki vatandaşlarım" ile "Hem Şâfiî olduğunuzdan" ibareleri eklenmiştir.

b-"mezheben ve medreseten ve kavmiyeten" bölümü "mezheben ve medreseten ve fıtraten" biçiminde değiştirilmiştir.

10. Paragrafta:

a-"namus-u millî" bölümü "nâmus-u millet-i İslâmiye" biçiminde değiştirilmiştir.

b-"namus-u millî pâyimal olmasın" bölümü "namus-u millet-i İslâmiye pâyimal olmasın" biçiminde değiştirilmiştir.

c-"Kilinciniz fen ve san'at cevherinden yapılmalı." cümlesi "Kılıncılarınızı, fen ve san'at ve tesanüd-ü hikmet-i Kur'aniye cevherinden yapmalısınız." biçiminde değiştirilmiştir.

1960 baskısında "Hatime"nin sonunda yer verilen "El-bakî huve'l-bakî" bölümü eski harfli nüshada

yoktur

"Hatime"de yapılan bu tahrifat incelendiğinde şöyle bir sınıflandırma yapılabilir:

1)Anlam değişikliğine neden olacak biçimde bazı sözcükler yanlış yazılmıştır. Örneğin "ahval-i mütefıkayı" yerine "emval-i mütefıkayı", "hissiyat-ı ulviyenin" yerine "hayat-ı ulviyenin", "vasiyete" yerine "vasiye" sözcükleri yazılmıştır.

2)Bazı sözcük ya da cümleler eklenmiştir. Yukarıda değindiğimiz 7. (a şıkkı), 8., 9. (a şıkkı) ve 10. (c şıkkı) paragraflarda görüldüğü gibi.

3)Hürriyet sözcüğü, "hürriyet-i Şer'iyye" biçiminde değiştirilmiştir. Üçüncü paragrafta olduğu gibi.

4)Kürtlerle ilgili olduğu zaman, "milliyet" veya "milli" sözcükleri değiştirilerek yerlerine "İslâm" veya "din" sözcükleri konmuştur. Yukarıda değindiğimiz 2. (b şıkkı), 6. (a, d ve e şıkları), 7. (c şıkkı) ve 10. paragraflarda (a ve b şıkkı) olduğu gibi.

5)Kürtlük ve Kürt ulusal varlığıyla ilgili sözcük ve cümleler değiştirilmiştir. Yukarıda değindiğimiz 1. ve 2. paragrafta (a ve d şıkları) olduğu gibi.

Bazan eklemeler yapılmıştır. Örneğin "Rüstem-i Zâl ve Selâhaddin-i Eyubi gibi Kürt dâhi kahramanlarıyla" bölümüne Celâleddin-i Harzemşah ile Barbaros Hayreddin'in adları eklenerek "Selâhaddin-i Eyyubî ve Celâleddin-i Harzemşah ve Sultan Selim ve Barbaros Hayreddin ve Rüstem-i Zâl gibi ecdatlarınızdan emsalleri gibi dâhi kahramanlar ile" biçiminde değiştirilmiştir.

6)Daha önce belirttiğim gibi, dört paragraf (4., 11., 12. ve 13. paragraflar) tümünden çıkarılmıştır. Bu paragraflar okununca, bunların

Kürtlerle ilgili olmalarından dolayı yeni baskılardan çıkarıldıkları kolayca anlaşılabilir.

Bu günkü Türkçeyle söylemek gerekirse, Said-i Kürdi "Hatime"nin dördüncü paragrafında Kürtlere hitaben şöyle demektedir:

"Hem de gerçeklik denilen tabakalar altında örtülü ve mahpus kalmış, istibdad tabakasının mahvı ve kaldırılmasıyla omuzu üstünde olan bilgisizlik tabakası ve gafletin hafifletilmesiyle titremiş ve ayağa kalkmaya (ayaklanmaya) girişmiş olan gerçeklerin habercisi size her yönüyle haber veriyor ki mahiyetinizde kaderin elinin eğdiği yetenekleri[nizi] ve mukadderâtınızı gerçekleştiren ve kavminizin mahiyetinde saklanmış olan karakterlerini-zi maarifin (bilimlerin, bilginin, kültürün) ab-ı hayatı ile sulama zamanıdır. Yoksa kuruyacak yahut çürüyecektir."

Hatime'nin son üç paragrafında Kürtlere hitaben söyledikleri ise şunlardır:

"Hem de anadil denilen ulusal duyguların yıklarının yansınma yeri, edebi ürünün ağacı, maarifin ab-ı hayatının tıvelleri, olgunlaşmanızın değerinin i'tidâl ölçüğü (terazisi), doğrudan doğruya herkesin vicdanına karşı menfez açmakla güneş ışınları gibi etkileri ilka edici 'ihmâliniz nedeniyle gayet karışık (belirsiz, düzensiz) ve bazı dalları aşulanmış' olan diliniz, Tûba Ağacı (7) gibi bir ağaç görünümüne [dönüşmeye] elverişli iken; böyle kurumuş ve perişan kalmış, uygarlık dili olan edebiyattan noksan kalmış olduğundan diliniz teessüf diliyle ulusal hamiyyete (ulusal onur ve haysiyete) hakkınızdaki şikayetini sunuyor. İnsan da değer in sikkesi dildir. İnsanlığın sureti ise, dil sahifesinde beyân (anlatma, bildirme) nakşını işliyor. Anadil ise, doğal olduğundan

lafızlar -davet etmeksizin- zihne geliyor. Alışveriş yalnız anlam ile kaldığından zihin çatallaşmaz. Ve o dile giren maarif "taş üzerine nakşedilmiş" gibi baki kalır. Ve o ulusal dilin kılığı ile görünen her ne olursa alışılmış olur.

"İşte size ulusal hamiyyetin bir örneğini sunuyorum ki o da Mutkili Halil Hayali Efendi'dir. Ulusal hamiyyetin her bölümünde olduğu gibi, dil bölümünde de ödül kazanmış (ödül hak etmiş, ödül alma derecesine erişmiş) ve dilimizin temeli olan alfabe ve dilbilgisini hazırlamıştır. Ve hatta diyebilirim ki gayret, fedakarlık ve zayıfları koruma ve hamiyet yüzyılı uyum göstererek (kaynasharak) manevi varlığını meydana getirmiştir. Gerçekten Kürdistan madeninde böyle bir hamiyyet cevherine rastgelindiğinden bizim geleceğimizi, onun gibi ümidinden birçok cevher ışıktırır olacaktır.

"İşte bu zât uymaya değer bir hamiyyet örneği göstermiş ve gelişmeye gereksinimi olan ulusal dilimize dair bir temel atmıştır... Onun eserine gitmeyi ve temeli üzerine bina etmeyi hamiyyetli kişilere tavsiye ediyorum."

(Said-i Kürdi'nin burada övdüğü Mutkili Halil Hayali Efendi, Said-i Kürdi ile birlikte Kürt Neşri Maarif Cemiyeti ve Kürdistan Teali Cemiyeti'nin kurucularındandır.)

Böylesi tahrifler, Said-i Nursi'nin kitaplarını yayınlayan ve nurcu olarak bilinen bu çevrelerin de Türkiye'nin diğer egemen çevreleri gibi Kürt ve Kürdistan sözcüklerine tahammül edemediklerini gösteren açık örneklerdir. Bunlar şoven anlayışlarından ötürü tarihi belgeleri bile tahrif etmişlerdir. Üstelik bu belgeler "Üstad"larına ait olduğu halde bunu yapmışlardır. Bu yapıtlarıyla onlar, tam da muhad-dislerin sözünü ettikleri mevzû ha-

dis râvilerini andırıyorklar.

KAYNAK VE NOTLAR

(1) Naci Kutlay, İlahat-Terakki ve Kürtler, s. 42

(2) Ruşen Çakır, Ayet ve Slogan-Türkiye'de İslami Oluşumlar, Metis Yayınları, İstanbul, 1990, s. 122

(3) Şevket Süreyya Aydemir, Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa Cilt: II, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 147-148

(4) Bediüzzaman Said Nursi, İki Mekteb-i Musibetin Şehâdetnâmesi Veya Divan-ı Harb-i Örfi, Sinan Matbaası, 1960, s. 5-8

-Bediüzzaman Said Nursi, İki Mekteb-i Musibetin Şehâdetnâmesi Veya Divan-ı Harb-i Örfi, Sözlük Yayinevi, İstanbul, 1978, s. 5-8

(5) İbrahim Fakazlı: Said-i Nursi'nin İnebolu'lu "talebelerinden" olup 1943'te onunla birlikte Denizli hapisanesinde yatmıştır. (bak. Necmeddin Şahiner, Son Şahitler Bediüzzaman Said Nursi'yi Anlatıyor, 1978, s. 172)

(6) Dr. M. Şükrü Hanioglu'na göre, Abdullah Cevdet "Bediüzzaman Kürdi'nin Nutukları" adlı kitabı İctihad Matbaası'nın İstanbul'daki şubesinde bastırmıştır (Hanioglu'nun verdiği bu bilgiye dayanarak ben de "Yüzyılımızın Başlarında Kürt Milliyetçiliği ve Dr. Abdullah Cevdet" adlı kitapçığımda böyle yazmışım). Oysa ki aynı yerde Hanioglu'nun bu kitap ile ilgili olan şu notu da yer almaktaadır:

[Said-i Kürdi], Bediüzzaman Kürdi'nin Nutukları, Kütübhane-i İctihad, İkbâl-i Millet Matbaası, Dersaadet, 1324

Buradan, sözkonusu kitabın İkbâl-i Millet Matbaası'nda basıldığı anlaşılıyor.

Necmeddin Şahiner'in "Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursi" adlı kitabında, Said-i Kürdi'nin bu kitabının kapağının fotokopisi yer almaktadır ki bu kapakta şunlar yazılıdır:

Dersaadet'de Kütübhane-i İctihad, added: 1

Nutuk

Naşiri: Kütübhane-i İctihad sahibi Ahmed Efendi

Her hukuku mahfuzdur. Taklid edenler kanun-i esasi ile te'dib edilecek.

Dersaadet, İkbâl-i Millet Matbaası, Çemberlitaş'da Vezir Hanı derununda numro: 10, 1326 [1910-1911]

Hanioglu'nun sözünü ettiği baskı ile burada değindiğimiz baskının tarihleri birbirine uymadığı gibi adları da farklıdır. Hanioglu'nun verdiği tarihte yanlışlık yoksa, bu kitap hem 1324'te hem de 1326 [1910-1911]'da basılmış demektir.

Öte yandan Prof. Hilmi Ziya Ülken ve Dr. Şükrü Hanioglu'nun Dr. Abdullah Cevdet tarafından kurulduğunu belirttikleri "Kütübhane-i İctihad"ın sahibi, Nutuk'un kapağında belirtildiğine göre Ahmed Efendi'dir. Necmeddin Şahiner'in yazdıklarından, bu Ahmed Efendi'nin Ahmed Râmiz Efendi olduğunu öğreniyoruz.

bak. Prof. Hilmi Ziya Ülken, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken Yayınları, ikinci baskı, Ülken Yayınları, İstanbul, 1979, s. 242

-Dr. M. Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1981, s. 315

-Necmeddin Şahiner, Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursi, 6. baskı, s. 125, 78

(7) Tûba Ağacı: Cennette bulunduğu ve dallarının bütün cenneti gölgelediğine inanılan bir ağaç.

Celal Talabani İle Röportaj

“Görüşmeler Çıkmaza Girdi”

H. GÜZEL / D. KISA

Soru: Kürdistan'daki son durum hakkında kısaca bilgi verebilir misiniz?

Talabani: Kürdistan'daki son durumu kısaca belirtmek istersek;

Peşmerge güçleri ile Irak hükümeti arasında ne savaş, ne de barış durumu hakimdir. Görünen o ki, her iki kesim de kendisini geleceğe hazırlıyor. Irak hükümeti, tüm gücüyle Kürdistan'a asker yığıyor. Özellikle Musul, Kerkük, Taktak, Hewlêr, Hanikin mıntıkasına. Bunun dışında bugün, Irak Kürdistanı'nda yaklaşık 300 bin kişilik bir askeri güç bulunmaktadır. 1500 tank, onlarca uzun menzilli top, bir hayli roket de Kerkük'ün güneyine yerleştirilmiş vaziyette.

Kerkük'ün Araplaştırılması politikası devam ediyor. Hükümet Kerkük halkının (Kürt ve Türkmen) geriye dönüşünü engelliyor. Küfre, Altinköprü vb. yerleşim birimlerine geri dönüşü yasaklıyor. Ayrıca Irak hükümeti, BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu 688 sayılı karar uyarınca halkın, geriye dönmelerini kabul etmesine rağmen, geriye dönüşleri engellemekle kalmıyor, aynı zamanda halkın yakılan-yıkılan köylerini yeniden inşa etmesine de müsaade etmiyor. Bu konuda BM Temsilcilerinden Sadrettin Ağa Han'ın çabaları sonucu halkın, Kerkük'e dönmelerini kontrol edebilecek bir heyetin oluşmasına rıza gösteren Bağdat hükümeti, bu konuda da üzerine düşeni yapmıyor.

Kısaca Irak Hükümeti, sadece Kürtlerin geri dönmelerine izin vermemekle kalmıyor, aynı zamanda onların yıkılan köylerini ve evlerini yeniden onarmalarına da engeller çıkartıyor. Buna karşılık, 2726 Arap ailesini de bölgeye getirmiş ve onlara arazi vermiştir. Diğer yandan da 60 alay cahş gücü oluşturma kararının yanı sıra, herhangi bir siyasi yapılanma içinde yeralmayan bağımsız insanları Musul, Kerkük ve Bağdat'a yerleştirip orada cahşlık yapmaları için teşvik ediyor.

Irak hükümeti ile görüşmelere gelince; çıkmaza girdi diyebilirim. Çünkü Irak hükümeti, ülkede herhangi bir demokratik dönüşümü

sini, Baas partisinin öncülüğünü tanımasını, kısacası, Irak'ta tek fert ve tek parti diktatörlüğünün bir parçası olmasını istiyor. Hükümet bu şartlarla Cepheyi bir demokrasi gücü olmaktan çıkartmayı amaçlıyor. Onun Avrupalı, Kürt, Arap örgütlerle ilişkilerini kopartarak, diktatörlük kafesine hapsedmeyi amaçlıyor.

Hükümetin önerdiği otonomi programı konusunda hükümet ile Cephe arasında bir anlaşmazlık vardır. Irak hükümeti, önerdiği programla Irak Kürdistanı'nın yarısını otonomi bölgesinin dışında tutmayı amaçlıyor. Cesan, Hanikin, Kifri, Dakub, Şexan, Sincar, Telefar vb. bölgelerini -ki 37 bin ki-

Hükümetin önerdiği otonomi programı konusunda hükümet ile Cephe arasında bir anlaşmazlık vardır. Irak hükümeti, önerdiği programla Irak Kürdistanı'nın yarısını otonomi bölgesinin dışında tutmayı amaçlıyor. Cesan, Hanikin, Kifri, Dakub, Şexan, Sincar, Telefar vb. bölgelerini -ki 37 bin kilometre karelik bir alan- Kürdistan'dan ayırıp geri kalan bölgeleri otonom bölge olarak değerlendiriyor.

Tüm Irak Kürdistanı'nın yüzölçümü 85 bin km karedir. Görüldüğü gibi rejim, Kürdistan'ın yarısını otonom bölgenin dışında tutmayı amaçlıyor.

kabul etmiyor. Cephe'nin kabul etmeyeceği bazı şartlar ileri sürüyor. Böylelikle Cephe'yi, Irak'taki muhalefet güçlerine, komşu devletlere, Avrupa'ya ve tüm dünyaya karşı bir araç olarak kullanmak istiyor. Irak hükümeti dayattığı şartlarla Cephe liderlerinden, en sade üyeye kadar herkesin, Saddam Hüseyin'i lider olarak kabul etme-

lometre karelik bir alan- Kürdistan'dan ayırıp geri kalan bölgeleri otonom bölge olarak değerlendiriyor. Tüm Irak Kürdistanı'nın yüzölçümü 85 bin km karedir. Görüldüğü gibi rejim, Kürdistan'ın yarısını otonom bölgenin dışında tutmayı amaçlıyor.

Yine rejimin önerdiği otonomi programını kabul edersek, Bağdat

ve Irak'ın Güneyinde yaşayan Kürtler dışında, yaklaşık 2 milyon Kürt, otonom bölgenin dışında kalmış olacak. Diyebilirim ki, bu plan Kürt halkının yarısını otonom bölgenin dışında tutuyor.

Ayrıca otonom bölge yönetiminin yetkileri öylesine daraltılmış ki, buna göre eğitim programı bile merkezi hükümetin programına bağlanmış. Rejim, yaptığı öneride eğitimi Araplaştırmanın, Saddam'ı ve Baas'ı yüceltmenin hizmetine sunmuştur. Eğer onların bu önerilerini kabul edersek, Araplar için hazırlanan ve Baas rejiminin hizmetinde olan eğitimi Kürtçe olarak uygulamak zorunda kalacağız. Buna göre tüm öğretmenlerin Baas üyesi olması zorunluluğu getiriliyor. Kürdistan'da su, elektrik, telefon, yol, ziraat ve öteki sanayi işleri merkezi hükümetin eline bırakılıyor. Belediye hizmetleri dışında otonom bölgeye hiçbir şey bırakılmıyor. Öyle anlaşıyor ki, Irak Hükümeti, Irak'a gerçek demokrasiyi, Kürdistan'a gerçek otonomiye istemiyor. Bu nedenlerden dolayı görüşmeler çıkmaza girmiştir.

Görüşmelerin vardıgı son nokta üzerinde Cephe üyeleri arasında bir tartışma yürütülüyor. Hükümetin önerdiği otonomi programı imzalanmalı mı, imzalanmamalı mı? Cephe üyesi tüm partiler bu şartlar altında imzalamaya karşılar. Öte yandan, bir kısım cephe üyeleri, önerinin daha detaylı incelenmesi ve kalıcı sonuçlara ulaşmak için çaba sarfedilmesini istiyorlar. Bu nedenlerden dolayı Cephe önderliği, mektup yazarak görüşmeleri devam ettirip, rejimin son görüşünü öğrenmeyi ve bunu değerlendirip son kararı verme noktasında görüş birliğine vardı. Besbelli ki, Cephe Kürt halkına danışmadan, yani bu konuda bir referandum yapmadan son kararı veremez. Bunun dışında Cephe, yurt dışına bir heyetin gönderilip uluslararası kamuoyunun görüşmeler konusundaki değerlendirmelerini öğrenmeyi de karar altına aldı. Bu nedenle benim başkanlığında, tüm partilerden temsilcile-

rin katıldığı bir heyet oluşturuldu. YNK, KDP-Irak, Irak Kürdistanı Demokratik Halk Partisi, Irak Kürdistanı Sosyalist Partisi, PASOK, Komünist Partisi Kürdistan Seksiyonu, Asuri Demokratik Hareketi, Milliyetçi Türkmen Partisi'nin temsilcilerinden oluşan heyet, İngilte-

Görüşmelerin vardıgı son nokta üzerinde Cephe üyeleri arasında bir tartışma yürütülüyor. Hükümetin önerdiği otonomi programı imzalanmalı mı, imzalanmamalı mı?

Cephe üyesi tüm partiler bu şartlar altında imzalamaya karşılar. Öte yandan, bir kısım cephe üyeleri, önerinin daha detaylı incelenmesi ve kalıcı sonuçlara ulaşmak için çaba sarfedilmesini istiyorlar.

re ve Amerika'da görüşmelerde bulundu. Birçok tanınmış kişi ve kuruluşla yapılan görüşmelerde, kendilerine Irak hükümetiyle sürdürülen görüşmeler hakkında bilgi verildi ve görüş alışverişinde bulunuldu. Görüşmeler sonucunda Avrupa ve Amerika'nın, Irak hükümetine karşı olduklarını ve bugünkü Irak rejiminin kalmasını; aynı zamanda Kürtlerin bu rejimin bir parçası olmasını istemediklerini gördük. Onlar, görüşmelerin başarıya ulaşması halinde, Saddam'ın güçleneceğini ve bunun da Irak, Kürtler ve dünya için kötü bir sonuç olacağını dolaylı yoldan söylediler. Bununla birlikte yapılan görüşmelerde yeniden farkettiler ki, eğer, Irak Kürtlere yeniden saldırıda bulunursa, Batılılar bunu engelleyecekler ve Irak'ın Kürtlere ve şiiilere karşı savaşmasına müsaade etmeyecekler. İşte bu şartlarda cephe olarak, bir toplantı yapıp, nelerin yapılması gerektiği konusunda bir sonuca varmayı amaçlıyoruz. Yani, Cephe olarak henüz görüşmelerin kesilmesi ya da devam etmesi konusunda bir kararımız yok. Ama, rejimin görüşmeler konusundaki son değerlendirmesini öğrenmek de kararlarımız arasın-

da yer alıyor.

Ayrıca Irak rejiminin, özellikle Kerkük konusundaki düşünceleri çok olumsuz olduğunu belirtmek isterim. Irak hükümeti, bu bölgeyi Arabistan'ın bir parçası olarak görüyor ve onun otonomi bölgesine dahil edilmesine şiddetle karşı çıkıyor. Bu önemli değil. Ama sorunu daha sonraları görüşmeye bile taraftar değiller. Yani olayı istedikleri gibi bitirmeyi düşünüyorlar.

Halbuki Irak hükümeti, daha 1985 yılında Kerkük'ün, Irak-Iran savaşının bitmesine kadar ortak idare edilmesi konusunda Kürdistan Yurtsever Birliği'ne söz vermişti. Şimdi de Kerkük'ü unutup diyorlar... Tarek Aziz bir toplantıda açıkça "nasıl ki Araplar Endülü's'ü (İspanya'yı) kaybettiler ve gözyaşları döktiler, siz de Kerkük'e gittiğinizde onun için birkaç damla gözyaşı dökün." dedi.

Rejimin bu tavrının Cephe tarafından kabul görmeyeceği besbelliydi. Ve bu tavır, Kürt heyetini Bağdat'tı terkedip Kürdistan'a dönmesine neden oldu. Sovyetler'de darbe olduğunda, Baas rejiminin yöneticileri, "size vereceğimiz budur. İster kabul edin, ister etmeyin..." dediler. Ama darbenin başarısızlığa uğramasından sonra biraz yumuşayıp, "görüşmeleri devam ettirmeye hazırız" demeye başladılar. Ama, bana göre Irak hükümetinin politikasında, düşüncesinde ve taktiklerinde herhangi bir değişiklik olmamıştır, eski biçimde devam etmektedir.

Diğer yandan halen Kürdistan'da yaklaşık 600-700 bin evsiz-barksız insan var. Bunların büyük çoğunluğu Kerkük'lüdür ve hükümet, onların evlerine geri dönmelerine izin vermiyor. Mevsim kışa doğru gidiyor. Eğer yurt dışından güçlü yardımlar gelmezse, onların durumu daha da perişan olacak, binlerce çocuk, kadın ve yaşlının ölmesi kaçınılmaz olacaktır. Kürdistan halkının yüz yüze kaldığı bir başka sorun ise, rastgele döşenen mayınlardır. Bilindiği gibi, geçmişte Kürdistan'da hemen hemen tüm köyler yerle bir edilmişti. Şu anda birçok aile geri dönüp köv-

lerini yeniden inşa etmek istiyor. Ama ne yazık ki, mayınlar bu insanların önünde ciddi bir tehlike teşkil ediyor. Çünkü yaklaşık 20 milyon mayın Irak tarafından, yine çok sayıda mayın ise İran tarafından döşenmişti. Köylüler tarlalarına gittiklerinde, evlerini tamire başladıklarında mayınlar patlıyor; böylece insanlar sakat kalıyor veya yaşamlarını yitiriyorlar. Önümüzdeki önemli sorunlardan biri de budur.

rı, bu saldırının Irak için iyi sonuçlar vereceğini dile getirdiler. Doğrusu da söyledikleri gibidir. Çünkü: 1- Irak, Kürtler arasında "bakın işte, dostunuz Türkiye size saldırıyor; tanklarla, topraklarla, uçaklarla sizleri vuruyor. Yeniden yağmınız köylerinizi yakıyor, yıkıyor. Eğer ben 'Kürdistan'da olsaydım, Türk hükümeti bu saldırıları gerçekleştiremezdi." şeklinde propaganda yapıyor. 2- Irak hükümeti, Kürt halkı arasında Türkiye'

Bu üsleri gizlice oluşturmadığı gibi, üstelik de gidip Türk gazetecilerini getirtip buraları gösteriyor. Ve daha sonra sınırdaki karakollara saldırıp, Irak Kürdistanı'na geri dönüyor. Sanki Türkiye'nin Irak Kürdistanı'na saldırması için daha önceden hazırlanmış bir plan varmış gibi... Sanki birileri, (Irak, İran veya Suriye) PKK'ya bunları yap ki Türkiye, Irak Kürdistanı'na saldırırsın, böylelikle Irak Kürtleri ile Türkiye'nin ilişkileri bozulsun demiş gibi... PKK'nın bu tavrı gerçekte Irak hükümetine, Saddam'ın politikasına hizmet ediyor.

PKK, Irak Kürdistanı'nda, (sınırda yakın yerlerde değil) üsler kurabilir ve oradan Türkiye'nin ve Kürdistan'ın iç bölgelerine gidip eylemler yapabilir. Ama PKK böyle yapmıyor. Sınır boylarında açık üsler oluşturuyor ve Türk gazetecilerini çağırıyor.

PKK ve Türk hükümetine iki sorun var: PKK niçin Irak Kürdistanı'ndan gidip sınırdaki karakolları basıyor? Niye İran'dan veya Suriye'den gitmiyor? Türk hükümeti, neden PKK'nın Irak Kürdistanı'ndaki kamplarına saldırıyor? Niçin İran'daki veya Suriye'dekilerine saldırmıyor? Biz fakir ve kimsesiz olduğumuzdan mı? Tankımızın, topumuzun, uçağımızın olmamasından mı? Biz, olaylara iki gözle bakmalı, iki kulakla duymalıyız. Öncelikle kendisini tüm Kürdistan'ın önderi sayan PKK'dan sormalıyız: Neden Irak Kürtlerinin durumunu daha da kötüleştiren böylesi olaylara yol açabilecek işler yapıyor? PKK Yönetiminin bu soruya cevap vermesi gerekiyor. Türk hükümetinden de sormak gerekiyor. PKK'nın sadece Irak Kürdistanı'nda üsleri yok. Aynı zamanda İran'da, Lübnan'da ve Suriye'de de var. Kendisinin Irak Kürtlerinin dostu olduğunu söyleyen Türk hükümeti, niçin salt Irak Kürdistanı'na saldırıyor?

Cumhurbaşkanı Özal, Cephe heyeti ile görüşürken, Türkiye'nin Kıbrıs Türklerini koruduğu gibi Irak Kürtlerini de koruyacağını söylemişti. Böyle koruma mı olur? Bu nasıl bir koruma?

Bugün Kürdistan'da herkes politikayla uğraşılıyor. Bu, ülkede yeni bir olgudur. Sağdan-sola kadar, tüm örgütler, özgürce çalışma yapabiliyorlar. Bunların yanı sıra, yeni bir durum da ortaya çıktı: Aşiret reisleri "Aşiret Reisleri Topluluğu" adı altında bir örgütlenmeye gittiler.

Kürdistan'da halk özgürlüğü tadmış durumdadır.

Artık polis, istihbaratın kontrolüne yeniden girmek istemiyor ki, bu da görüşmelerin başarıya ulaşmasının önündeki sorunlardan biridir.

Öte yandan peşmergelerin sayısında alabildiğine bir artış söz konusu. Geçmişte hükümete askerlik yapanlar, bugün, halk saflarına katılmışlar. Bunların beslenmesi, yaşatılması devrimin önemli sorunlarından birisini oluşturuyor. Bugün Kürdistan'da herkes politikayla uğraşılıyor. Bu, ülkede yeni bir olgudur. Sağdan-sola kadar, tüm örgütler, özgürce çalışma yapabiliyorlar. Bunların yanı sıra, yeni bir durum da ortaya çıktı: Aşiret reisleri "Aşiret Reisleri Topluluğu" adı altında bir örgütlenmeye gittiler. Kürdistan'da halk özgürlüğü tadmış durumdadır. Artık polis, istihbaratın kontrolüne yeniden girmek istemiyor ki, bu da görüşmelerin başarıya ulaşmasının önündeki sorunlardan biridir.

Bildiğiniz gibi, Türk devleti PKK terörünü bahane ederek iki kez Irak Kürdistanı'na saldırıda bulundu. Bu saldırıların görüşmeler üzerinde etkisi oldu mu? Bu konuda kısaca bilgi verebilir misiniz?

Talabani: Bana göre Irak devleti, Türk devletinin saldırısına karşı değildir. Aksine, bundan hoşnutluk duyuyor. Bazı Irak diplomatla-

nin Kürtlerin dostu olmadığı, aksine düşmanı olduğu, Kürtlere yardım etmeyip saldırdığı yönünde propaganda yapıyor. 3- "Şayet Irak ile görüşmezsek, komşularımızla (İran, Türkiye ve Suriye) dostluğumuz gelişir" diye düşünenlerin görüşleri zayıflıyor. Bu da, dolaylı olarak Irak'ın politikasına yardımcı oluyor ve "işte dostunuz size saldırıyor" propagandasına malzeme sağlıyor.

Doğrusu bir Kürt dergisi kanalıyla görüşlerimi belirtmekten mutluyum. İki nokta üzerinde görüşlerimi dile getirmek istiyorum. Bunlar Türk hükümetinin ve PKK'nın tavrıdır.

Türk hükümetinin Irak Kürdistanı'na saldırısı uluslararası antlaşmalara aykırıdır. Günahsız köylüler ve insanlar, Türk devletinin saldırısına hedef oluyorlar. Bu nedenle biz, Cumhurbaşkanı Özal'a mektup yazarak veya onunla ilişki kurarak bu politikanın terkedilmesini söylemeye çalıştık. Ve ona, Kürtlerin Irak-Türkiye sınırını kontrol edebilmeleri için zamana ihtiyaçlarının olduğunu söyledik.

PKK'nın tavrına gelince: PKK, Cephe'nin onayı olmadan Irak Kürdistanı'nda üsler oluşturuyor.

Soru: Türk hükümeti ile ilişkilerinizi Cephe olarak mı, yoksa YNK veya KDP-Irak olarak mı kurdunuz?

Talabani: Başlangıçta bu ilişki Parti ve YNK'nın ilişkisi olarak kurulmuştu. Türk hükümeti ile değil, Türk devletinin Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile kurulmuştu. Bana göre Özal ile Mesut Yılmaz'ın yürüttükleri politikalar arasında bir farklılık var. Türk Dışişleri bakanlığı ile yaptığım bir görüşmede bu ayrılığı farkettim. Geçen ay Türkiye'de olduğum dönemde, ben ve Mesut Barzani, Cumhurbaşkanı tarafından görüşmek üzere davet edildik. Mesut Barzani gelemedi, Nêçirvan Barzani ve Muhsin Dıza-yi'yi kendi yerine gönderdi. Onlar, Turgut Özal ile görüştüler. Sıra bana geldiğinde benim yerime Cephe'den bir heyet ile görüşülmesini istedim. O dönemde, ABD ve Avrupa'ya gitmek üzere bir heyet Türkiye'de bulunuyordu. Özal, bu önerimi kabul etti ve Cephe heyeti ile görüştü. Heyette benimle birlikte, Resul Mamend (Sosyalist Parti Sekreteri), Kak Brusk (Halk Partisi Politbüro Üyesi), Hısyar Zıbari (KDP-Irak Politbüro üyesi), Fahri Kerim (Irak Komünist Partisi Politbüro Üyesi) yer almışlardı. Bu görüşmede Türk hükümeti ile cephe arasındaki ilişkiler üzerinde görüş alışverişinde bulunuldu. Türk tarafı, parti ve YNK'nın Ankara'da iki büro açmasını teklif ettiler. Belirtelim ki, bu büroların diplomatik sıfatları yok.

Soru: Bu ilişki üzerine çok şeyler söylendi. Şimdi sizden, bir Kürt yayını vasıtasıyla, bu ilişkilerin prensiplerini ve ilişkilerden beklentilerinizi açıklamanızı rica ediyoruz.

Talabani: Türk hükümeti ile ilişkilerimizin dayandığı ilkeler şunlardır: Biz, Irak Kürdistanı Cephesi olarak, bizi çevreleyen ablukayı kırmak istiyorduk. Suriye ile olan sınırimız Irak'ın denetimi altında idi. Türkiye ve İran ile olan sınırimızın açık kalmasını istiyorduk.

Ancak böylelikle ülke dışına çıkabilir, tekrar ülkeye dönebilirdik. Yüzbinlerce Kürdün İran ve Türkiye'ye sığınması, bizi bu iki devletle ilişkiye zorladı. Bunların yanı sıra, Avrupa ve Amerika'da Türkiye'nin ağırlıklı bir yeri var. Türkiye, her zaman Kürtlerin ABD ve Avrupa ile diplomatik ilişki kurmalarına engel olmuştur. Özal'dan önceki devlet başkanları, birçok kereler, eğer Avrupa ve Amerika Kürtlerle ilişki kurarlarsa, biz buna karşı çıkarız demişlerdir. Türkiye'nin Kürtlerin Avrupa ve Amerika ile ilişki kurmalarına karşı çıkmamaya ikna edilmesi, bizim için önemli ve zorunlu idi.

Cumhurbaşkanı Turgut Özal, ortak bir dostumuz kanalıyla bize haber gönderip, bölge sorunları konusunda görüş alışverişinde bulunmak amacıyla bir Kürt heyetiyle görüşmek istedi. Biz bunun, Türkiye Cumhurbaşkanı'nın Kürt sorunu konusunda politika değişikliği içinde olduğu biçiminde değerlendirip, bizim için iyi bir fırsat olacağını düşündük.

Irak Kürdistanı ulusal kurtuluş hareketi olarak, komşularımızla ilişki kurmamız doğaldır.. Devlet dahi olsak, komşularımızla ilişki kurmak zorundayız. Çünkü, güm-rük, gidiş-geliş ve benzeri ortak sorunlarımız var. Bunlar, objektif durumdan kaynaklanan gerçeklerdir. İnsan, komşularını seçemez veya değiştiremez. Politika değişebilir, ama coğrafya değişmez. Komşularımız Bulgaristan veya Nijerya olmuş olsaydı, biz onlarla da ilişki kurmak zorundaydık. Ama nasıl bir ilişki?

Düşünceme göre ilişki kurmak yanlış değil. İlişkinin biçimi ve şartları önemli. Komşu devletlerle ilişkilerimizin üç temel nokta üzerinde kurulması düşünce-sindeyim.

1- Bu ilişkiler bağımlılık ilişkileri olmamalı, Kürt hareketi bağımsızlığını kaybetmemeli; siyasi temel üzerinde, yani devlet ve hükümet düzeyinde olmalı. İstihbarat örgütleri veya emniyet teşkilatı kanalıyla yürütülmemeli.

2- Kurulacak ilişki o parçada ya-

şayan Kürt halkının zararına olma-malı. Örneğin; bizim İran hükümeti ile olan ilişkimiz, İran Kürtlerine zarar vermemelidir. Suriye ile olan ilişkilerimiz de aynı şekilde Suriye Kürtlerine. Türkiye ile olan ilişkilerimiz de, Türkiye Kürtlerine karşı olmamalıdır. Bana göre, YNK olarak, geçen yıllarda komşu devletlerle kurduğumuz ilişkiler ispatladı ki, biz bu ilişkileri o parçada yaşayan Kürtlerin zararına kurmadık.

3- Kurulacak ilişki o parçadaki Kürtlerin rızasını almalıdır. Örneğin, eğer İran Kürtleri, bizim İran ile olan ilişkilerimize karşı gelirler-se, ilişkilerimizi kesmeliyiz.

Biz, yukarıda söylediğim noktalara uyduk. Ayrıca bazı şeyler daha eklemek istiyorum. İçinde yaşadığımız yüzyıl, ilişki kurma ve görüşme zamanıdır. Kürtler için silahlı mücadeleden başka politik ve diplomatik mücadele, kültürel çalışma, basın-yayın ve propaganda çalışmaları da gereklidir.

Ayrıca bizim için Türkiye ile diyalog halinde olmanın özel bir önemi vardır. Türk hükümetleri bugüne kadar sadece Türkiye Kürtlerini değil, aynı zamanda İran, Irak ve Suriye Kürtlerini de inkar ediyorlardı. Parlamento tarafından seçilen bir Türk devlet başkanının bir Kürt heyeti ile ilişki kurması, ileriye doğru atılmış bir adımdır. Bizim, ustaca ve mantıklı bir biçimde bu durumdan yararlanıp, sorunumuzu Türk hükümetine, Türk halkına ve kamuoyuna tanıtmamız gerekir.

Kısaca, Türkiye, İran ve Suriye ile olan ilişkilerimiz, yukarıda bahsettiğim prensipler çerçevesinde olan ve haklı ilişkilerdir.

Soru: Türkiye'de seçimler yeni yapıldı. Öyle anlaşıyor ki, gelecekte Türkiye'yi bir koalisyon hükümeti yönetecek. Bu son durum Türkiye ile olan ilişkilerinizi nasıl etkileyebilir?

Talabani: Koalisyon oluşmadan birşey söyleyemem. Eğer koalisyon şoven ve milliyetçi güçler tarafından oluşturulursa bu ayrı birşeydir, ılımlı ve Kürt meselesi-

ne açık güçler tarafından oluşturulursa apayrı birşeydir. Koalisyon oluşsun, görelim başkanı kim, o zaman birşeyler söyleyebilirim.

Bugüne kadar bizim ilişkilerimiz hükümet başkanı M. Yılmaz ile değil, devletbaşkanı Özal ile idi. Devletbaşkanı henüz daha görevinde. Eğer koalisyon DYP-SHP tarafından oluşturulursa, bu bizim için kötü değil, iyi olabilir. Ama programları nasıl olur bilemiyorum. Programlarını gördüğümüzde, daha net şeyler söyleyebiliriz.

Soru: Ulusal Kongre ile ilgili çok şeyler söylendi, yazıldı. Ulusal Kongre çalışmaları günümüzde hangi aşamadadır? Eğer Ulusal Kongre'nin toplanma şansı yoksa, Kürt örgütlerinin birbirleriyle ilişkileri size göre nasıl olmalıdır?

Talabani: Benim düşünceme, YNK'nin düşüncesine göre, Ulusal Kongre'nin toplanma zamanı gelmiştir. Bu Kongre'ye herkesin katılması zorunludur. Tüm Kürt partileri, örgütleri Kongreye katılmalıdırlar. Kongre, birkaç nokta ve hedef üzerinde anlaşmaya çaba sarfetmelidir. Örneğin, bir meclisin oluşturulması, Kürt örgütleri arasında uyumun sağlanması, tüm Kürt örgütlerinin kongrenin toplanması önündeki engellerin kaldırılması amacıyla çaba sarfetmesi...

Bizim düşüncemize göre, eğer Ulusal Kongre toplanamazsa, Kürt örgütleri arasında dostluk ve işbirliği devam etmelidir, geliştirilmelidir. Kürt ulusal hareketinin ulaştığı yeni aşamada Kürt örgütleri aralarındaki ilişkileri güçlendirmek zorundadırlar. Bu, tüm örgütlerin birtek hedef için mücadele etmeleri anlamına gelmez. Ya da tüm örgütlerin, birleşmesi anlamına gelmez. Ama kısa ve uzun vadeli hedefler için Kürt örgütleri arasında bir uyumun, bir işbirliğinin olması da gerekir.

Tüm Kürt örgütlerinin kendine has programları, stratejileri vardır. Her parçanın durumu farklıdır. Bazı Kürt örgütleri, idari ve kültürel

haklar, bazıları otonomi, bazıları ise federasyon veya ayrı devlet istiyorlar. Bu farklı taleplerin Kürt örgütlerinin ortaklaşa mücadeleleri önünde engel olmaması gerekir. Kürt örgütleri bazı ortak hedefler uğruna birlikte mücadele etmelidirler.

Ulusal Kongre'nin toplanma zamanı gelmiştir. Bu Kongre'ye herkesin katılması zorunludur. Tüm Kürt partileri, örgütleri Kongreye katılmalıdırlar. Kongre, birkaç nokta ve hedef üzerinde anlaşmaya çaba sarfetmelidir. Örneğin, bir meclisin oluşturulması, Kürt örgütleri arasında uyumun sağlanması, tüm Kürt örgütlerinin kongrenin toplanması önündeki engellerin kaldırılması amacıyla çaba sarfetmesi...

ABD'de ve Avrupa'da yaşayan Kürtler, işçi, doktor, avukat, öğrenci, sanatçı gibi mesleki dallarda; yine kadın, insan hakları vb. alanlarında ortak örgütler oluşturabilirler.

Birkaç haftadan beri Avrupa ve Amerika'da görüşmelerde bulundunuz. Görüşmeler konusundaki izlenimlerinizi kısaca anlatabilir misiniz? Uluslararası kamuoyunun Kürt sorunu konusundaki düşünceleri nelerdir?

Talabani: Geçen iki ay içinde İngiltere'de Başbakan ve İngiliz İşçi Partisi Başkanı ile görüştüm. Fransa'da Dışişleri Bakanı, İtalya'da Başbakan ve Savunma Bakanı ile görüşmeler yaptım. Hollanda'da Dışişleri Bakanlığı'ndan bir heyetle, Almanya'da ise Dışişleri Bakanı Genscher ile görüştüm. Ürdün'de Kral ve velayet Emir Hasan ile, Türkiye'de ise Cumhurbaşkanı Özal görüşme yaptığım kişiler arasındaydılar.

Cephe bu ay için Amerika'dan resmi bir davet aldı. Cephe heyeti, Amerika'da Dışişleri Bakanlığı, Kongre ve Pentagon ile görüştü. Newyork'ta BM Genel Sekreteri'nin Yardımcısı ile görüşmeler yaptı. Tüm bu görüşmeler sonucunda bizim açımızdan birşey açığa çıktı: Uluslararası kamuoyu, Kürt sorunu konusunda bilgi sahibi. Hemen herkes, Kürt sorunundan bahsediyor, Kürtlerin baskı altın-

da, hertürlü haktan yoksun bir ulus olduğunu söylüyor.

Görüşme yaptığım kişilerin hepsi, Kürtlerin içinde yaşadıkları devletlerin çerçevesinde tüm demokratik ve insani haklarına kavuşması gerektiğini dile getirdiler. Ayrıca Ortadoğu'da sınırları değiştir-

menin mümkün olmadığını söylediler. Irak Kürdistanı konusunda ise, eğer Irak rejimi, Kürtlere saldırırsa Kürtleri koruyacaklarını dile getirdiler.

Bana göre Avrupa Amerika'dan daha fazla Kürt sorununu anlamışa benziyor. Amerika, Kürt sorununu Türkiye ile bağlantılı olarak değerlendiriyor. Türkiye'nin birliğini tehlikeye sokacak adımlar atmaktan kaçınıyor.

Herşey bizim mücadelemize bağlıdır. Eğer biz, daha iyi çalışırsak, bu devletler de Kürt sorununu daha iyi anlarlar. Bu görüşmeler bize kendi sorunumuzu anlatma imkanı sağladı. Örneğin, Amerika önceden Kürtleri ya terörist, ya da komünist olarak, aynı zamanda insan haklarına ve demokrasiye karşı oldukları biçiminde değerlendiriyordu. Ama bu görüşmeler sonucunda onlar için şu nokta açıklığa kavuştu: Kürtler, terörizme karşıdırlar, özgürlüklerine, insan haklarına kavuşmak istiyorlar. Kürdistan'da barışsever, insancıl bir mücadelenin olduğu onlar açısından daha da netlik kazandı. Kürt hareketinin, terörizme karşı olduğunu birkez daha açıkladık. Amerikan Kongresi, Kürt meselesi konusunda ABD hükümetinden daha ileri bir bakış açısına sahiptir.

Bana göre, bu görüşmelerimiz iyi sonuçlar verdi. Ama bu şu anlama gelmez: Kürtler, böylesi görüşmeler sonucunda kurtulurlar.

Kürt sorunu temelde Kürt halkının Kürdistan'da yürüttüğü mücadele ile çözülür. Ama yurt dışından ve-

Yurt dışında Kürt sorunu konusundaki sessizlik bugün kırılmıştır. Geçmişte bize yapılan zulüm ve zorbalığa karşı sesimizi duyuramıyorduk. Ama şimdi durum öyle değil.

rilecek desteğin, içinde bulunduğumuz dönemde önemi çok büyüktür.

Yurt dışında Kürt sorunu konusundaki sessizlik bugün kırılmıştır. Geçmişte bize yapılan zulüm ve zorbalığa karşı sesimizi duyuramıyorduk. Ama şimdi durum öyle değil. Bu konuda iki önemli nokta var:

1- Irak Kürdistanı kurtuluş hareketinin, 1970-73 yılları arasında yurt dışı ile ilişkileri gizliydi ve CIA, MOSSAD, SAVAK gibi casusluk örgütleri kanalıyla yürütülüyordu. Bugünkü ilişkilerimiz öyle değil. İlişkilerimiz Avrupa'daki değişik topluluklarla, parlamentolardır. Kürt sorunu, basın-yayın kanalıyla Avrupa'nın her evine girmiştir, değişik ülkelerin parlamentolarında tartışılmaktadır.

2- ABD ve Avrupa ülkeleri, kamuoylarının baskısı sonucunda Kürt sorunu konusunda daha iyi bir tavır almak zorunda kalıyorlar. Yani Kürt sorunu onların elinde artık oyun kartı olamaz. Örneğin Amerikan Başkanı Bush, Irak'ta halkımız yollara düştüğünde, "Kürtler için bir tek asker dahi göndermem" demişti. Ama daha sonra kamuoyunun baskısı sonucunda Kürt mültecilerini korumak amacıyla 15 bin asker göndermek zorunda kaldı.

Uluslararası kamuoyuna yönelik çalışma konusunda iki önemli hata yapılıyor. Bunlardan birisi, bu çalışmalara gereğinden fazla önem verme biçimindedir. Ötekisi ise, bu çalışmaları kabul etme veya önemsememe biçimindedir. Avrupa ve Amerika bizim için herşeyi yapmaz. Ama onların

bize gösterecekleri destek de önemlidir. Herşeyi kendi kalıpları içinde değerlendirmek gerekir.

Bir Kürt basını vasıtasıyla bazı şeyleri daha açık söylemek istiyoruz. Bazen bazı gerçekleri unutuyoruz. Kürdistan'ın işgal edilmesinde, parçalanmasında rol oynayan en büyük faktör dışandır, içten değil. Birinci Dünya Savaşı sonrası İngiliz ve Fransız güçleri, Ortadoğu'yu işgal ettiler ve Kürdistan'ı da parçaladılar. Ülkemizin işgal, parçalanması halkımızın haklarından yoksun olması Avrupalıların eliyle olmuştur. Bu nedenle bu durumun ortadan kaldırılması veya Avrupa faktörünün Kürtler lehine çevrilmesi Kürt hareketi için yeni olanaklar yaratacak, başarımız için bize yardımcı olacaktır. Bu nedenden dolayı, kapitalizm, emperyalizm vb. söz-

Uluslararası kamuoyuna yönelik çalışma konusunda iki önemli hata yapılıyor. Bunlardan birisi, bu çalışmalara gereğinden fazla önem verme biçimindedir. Ötekisi ise, bu çalışmaları kabul etme veya önemsememe biçimindedir.

cüklerinden korkmamak gerekir. Bunlar, kapitalisttir, emperyalisttir deyip, onlardan hiçbir istemde bulunmamak, onlarla ilişki kurmak doğru bir davranış olmaz.

Bizim onlarla diplomatik ilişkiler kurmamız gerekir. Bildiğiniz gibi diplomatik ilişkiler devletler arası ilişkilerdir, yoksa parti ilişkileri değil...

Soru: Cephe ile hükümet arasındaki görüşmelerin üzerinden 6 ay geçti. Ve henüz bir sonuca ulaşmış değil. Sizce, görüşmelere başlamada acele etmediniz mi?

Talabani: Bu konuda benim görüşüm açıktır. Saddam rejimi ile görüşmelerimiz, Cephe'nin kararı doğrultusunda olmuştur.

Bu konuda Cephe saflarında üç ayrı görüş vardır.

1- Görüşme yapmak yanlıştır.

2- Görüşmenin biçimi yanlıştır. Görüşmeler Bağdat'ta değil, bir başka yerde, BM veya benzeri uluslararası bir örgütün gözetimi altında olmalıdır.

3- Görüşmeler zorunluydu. Ama Talabani veya Barzani gibi Cephe liderlerinin, Bağdat'a gitmeleri zorunlu değildi.

Bana göre ikinci şık doğrudur. Biz, BM'nin 688 sayılı kararı çerçevesinde görüşmeleri yapabiliydik.

Teşekkür ederiz.

Talabani: Ben de teşekkür eder, mücadelenizde başarılar dilerim.

□□

KÜRT HALKI SEÇİM MEYDANLARINDA KİMLİĞİNİ HAYKIRDI!

AĞRI, DİYARBAKIR, TATVAN DENG TEMSİLCİLİKLERİ

20 Ekim Erken Genel Seçimleri, üzerinden bir aylık bir süre geçmesine rağmen kamuoyunun gündeminden inmedi. Gerek seçim süreci, gerek sonuçları, gerekse seçim sonrası gelişen olaylar bu gün de aynı sıcaklıkta tartışılıyor.

Bu seçimlerin, Kürt halkı ve Türkiye demokrasi güçleri açısından önemli bir konumu vardı. Bir yanda devlet ve onun politikalarının uygulayıcısı düzen partileri; öte yanda düzene alternatif olarak ortaya çıkan devrimci, demokrat, yurtsever güçler. Seçimin sayısal sonuçları açısından bakıldığında gerek Kürt halkı ve yurtsever güçler, gerekse demokrasi güçlerinin bu sınavdan başarıyla çıktıkları söylenemez. Ancak hem seçim öncesi yaşanan süreç, hem de seçim süresince buna eklenen olumsuzluklar değerlendirildiğinde, özellikle bağımsız politikalarla ortaya çıkan güçlerin bu seçimlerde, istenilen ölçülerde olmasa da önemli politik başarılar elde ettikleri yadsınamaz.

Erken seçim kararının alınması ve özellikle HEP içerisinde yaşanan süreç kamuoyunca yakından takip edildi. HEP'te öz olarak iki farklı tavır ortaya çıktı. Kimileri, resmi ideolojinin en köklü partisi ve onun yılmaz savunucusu SHP ile "ittifakı" tercih ederlerken; bir kısmı bağımsız politikalarla Kürt halkının karşısına çıkma ve ona bir alternatif sunma yolunu seçtiler. O süreçte, bağımsız politikaları halkımıza götürmenin tek yolunun bağımsız adaylarla seçimlere katılmak olduğu tespitinden hareket eden HEP içindeki yurtsever güçler, Türkiye ve Kürdistan'ın 7 bölgesinden milletvekili adayı çıkardılar. Seçim kampanyaları süreci, Kürt halkının düzene karşı bu yürekli ve onurlu çıkışı aktif bir biçimde desteklediğini, fizik olarak adaylarla kenetlendiğini açıkça ortaya koydu. Kürt halkı, seçim kampanyaları boyunca, giderek artan bir duyarlılıkla korku duvarını aştı, kendi sesini meydanlarda haykıran adaylarla bütünleşti.

AĞRI

HEP içinde iki politika arasında varolan ayrılıklar açığa çıkıp, tavırlar netleştikten sonra; Ağrı'da oluşturulan platformun yaptığı değerlendirmeler sonucu HEP Parti Meclisi üyesi Nurettin BASUT milletvekili adaylığını açıkladı. Ağrı'da 2, Doğubeyazıt'ta 1, Patnos'ta 1, Tutak'ta 1, Eleşkirt'te 1, Diyadin'de 1 olmak üzere toplam 7 Seçim Büro-

su'yla seçim çalışmalarının başlatan BASUT, gittiği her yerde Kürt halkının sıcak ilgisiyle karşılaştı. Seçim çalışmaları boyunca üzerlerinde "KİNE EM, ROJ ROJA ME YE" ibarelerinin yazılı olduğu binlerce afiş, pankart; yüzbinlerce el ilanı, pul, bildiri ve seçim bildirgeleri propaganda malzemesi olarak kullanıldı. Ancak Kürt halkının kendi kimliğini sorgulamasından, ona sahip çıkmasından büyük bir korkuya kapılan devlet güçleri anti-demokratik yasalarını burada da uygulamaktan geri durmadı. Kendi deyimleriyle "içeriğinde suç unsuru bulunmamasına" rağmen Kürtçe yazılı afişler ve pankartlar toplattırıldı, Nurettin BASUT polise ve Savcılığa çağrıldı, hakkında davalar açıldı. Seçim bürolarından yapılan Kürtçe müzik yayını engellenmeye çalışıldı.

Baskı ve engellemeler bununla kalmadı. Kolluk güçleri dışında kimi odaklar Nurettin BASUT'un seçim çalışmalarını engellemek, onu sabote etmek için çeşitli yöntemlere başvurdular. Nurettin BASUT'un yurtsever oyları bölmek için ANAP'tan para aldığı, öldürüldüğü, tutuklandığı, istifa edip SHP'de yer alacağı yönünde spekülasyonlar yapıldı. Bununla da yetinilmeyerek Nurettin BASUT'un mitingleri basılarak provakasyonlar yaratılmağa çalışıldı. Ancak yurtsever güçler ve Kürt halkı bu tür provakasyonlara gelmedi, büyük bir olgunluk ve duyarlılık içinde provakasyonları boşa çıkardı.

Bağımsız aday Nurettin BASUT, 9 Ekim günü Doğubeyazıt Seçim Bürosu'nun açılışı için gittiği ilçenin girişinde polis tarafından, araçlarına Kürtçe afişler astığı gerekçesiyle engellenmeye çalışıldı. Ancak bu engellemelere rağmen yaklaşık 300 araçtan oluşan bir konvoyla ilçeye giren BASUT'un Seçim Bürosu'nun önü adeta bir miting alanına döndü.

Seçim kampanyası boyunca Nurettin BASUT ve diğer konuşmacıların özellikle temel aldıkları bir takım konular dikkati çekiyordu. Bu konuları şöyle sıralamak mümkün:

Öncelikle Kürt halkının bir kimlik mücadelesi yaptığı, bu meşru mücadele sırasında kendi kimliğini ve dilini her alanda kullanmasının meşruluğu vurgulandı. Yine halkın üzerine sinen korku bulutlarının dağıtılması ve korkunun üzerine, güçlerin birleştirilerek yürünmesi gerektiği ve kor-

Ağrı halkı sömürgeciliği lanetledi.

(Foto: DENG)

kunun ancak bu şekilde yenilebileceği, propagandanın temel noktalarından biriydi.

Bunun yanında düzenin Kürdistan'da uyguladığı sömürgeci politikalar anlatılarak düzen partileri de teşhir edildi, çözüm yolları önerildi.

Propagandada temel alınan bir diğer nokta, Kürt halkının özellikle son yıllarda düzenden ve düzen partilerinden önemli bir kopuş sürecine girdiği ve devrimci ve yurtseverlerin görevinin bu kopuşmayı hızlandırması gerektiği. Oysa yaşanan süreçte resmi ideolojinin bizzat devlet tarafından ve SHP eliyle yeniden Kürt halkına taşınmak istendiği vurgulanarak, tüm yurtseverlerin Kürdistanı bir zeminde ve Kürdistanı politikalarla bir araya gelmelerinin gerekliliği özellikle vurgulandı. Buna bağlı olarak düzen partilerinden aday olan tüm Kürt adaylara adaylıktan çekilme çağrısı yapıldı.

Propaganda süresinin yasal olarak başlamasından sonra yapılan ilk etkinlik, 10 Ekim günü Eleşkirt İlçesi'nde yapılan seçim mitingiydi. Coşkulu bir kalabalığın, yağmur altında ıslanmak pahasına ilgiyle izlediği mitingden sonra, aynı gün Ağrı merkezinde bir gece düzenlendi. Yaklaşık 1500 kişinin büyük bir olgunlukla izlediği gece, Ağrı halkının, yıllardır üzerine bir karabasan gibi çöken korkuyu yenmesi açısından oldukça önemliydi.

Gecede Nurettin BASUT ve diğer konuşmacıların yanı sıra, sergilenen Halepçe Mizansen salonda duygusal bir havanın doğmasına neden oldu. Kimi izleyicilerin gözyaşlarını tutamamaları ağıdıkları görüldü. Bunun yanında gecede bir gösteri sunan halk oyunları ekibi ve Koma Dengê Azadi kitlenin coşkusunun doruğa çıkmasına neden oldu. Halk, programının büyük bir bölümünde govendleriyle Koma Dengê Azadi'ye eşlik etti, salon adeta bir şenlik alanına döndü.

Gece sonrasında Ağrı halkının kafasında şekillenen yargı, 12 Eylül sonrası Ağrı'da bu çapta ve içerikte bir gecenin ilk kez yapıldığıydı. Ve yine bu tür etkinliklerin halkın politikleşmesi, korku duvarını aşip mücadeleye aktif olarak katılması açısından önemi vurgulanıyordu.

Ağrı'da seçim kampanyası ilerledikçe halkın katılımı ve ilgisi yoğunlaşarak artıyordu. Nitekim bu olay 13 Ekim'de Patnos'ta, 14 Ekim'de Ağrı'da, 15 Ekim'de Doğubeyazıt'ta yapılan mitinglerde açıkça görüldü. Kitle başlarında, "Bağımsız Aday Nurettin BASUT" yazılı Kesk û Sor û Zer şapkalarla miting alanları-

nı doldurdu ve yapılan konuşmaları, sunulan müzik şöenlerini büyük bir duyarlılıkla izledi. Doğubeyazıt mitinginde Nurettin BASUT konuşurken kitleyi provakasyona getirmeye çalışan bir kaç kişi, kitlenin tepkisi üzerine alanı terketmek zorunda kaldı. Miting sonrası Nurettin BASUT'la birlikte seçim bürosuna dek yürümek isteyen 2000'i aşkın kitleye polis müdahale etti.

16 Ekim'de Ağrı merkezinde yapılan ikinci mitinge yaklaşık 5000 kişi katıldı. Seçim bürosundan davul zurna eşliğinde ve "Kürt Nuro Meclise" sloganlarıyla miting alanına dek yaklaşık 1 km'lik yolu halkla birlikte yürüyerek geçen Nurettin BASUT, çevrede bulunan insanlar tarafından coşkulu alkışlarla karşılandı. BASUT bu mitingde konuşmasının tamamını Kürtçe olarak yaptı. Bu konuşma mitinge katılan kitlenin coşkusunun doruğa çıkmasına neden oldu. Miting sırasında Kürtçe şarkılar seslendiren ozan, kitlenin beğenisini kazandı. Mitingdeki konuşmasında HEP-SHP ittifakının gerçek niteliği üzerine açıklayıcı bilgiler veren BASUT, Ağrı'da HEP tabanı ve yöneticilerinin kendisini desteklediğini belirtti. HEP Ağrı İl Başkanı ve İl Yöneticileri ile halkı selamlayan Nurettin BASUT, mitingin bitiminde yine halkla birlikte ve davul zurna eşliğinde seçim bürosuna dek yürüyerek gitti.

18 Ekim'de Diyarın'de yapılan miting düzen partilerinin ve onların destekçilerinin gerçek yüzlerinin açığa çıkması bakımından bir ibret vesikasıydı. Miting süresi saat 11.30-13.00 arası olan BASUT'un mitingi, saat 12.00 sıralarında bir kısım SHP'li tarafından basıldı. Nurettin BASUT Kürtçe olarak yaptığı konuşmasının sonuna yaklaşırken kitlenin arasına dalan bu grup çeşitli sloganlar ve provakasyona yönelik sözlerle mitingi sabote etmeye çalıştı. Devlet güçlerinin hiç bir müdahalede bulunmadığı olay Nurettin

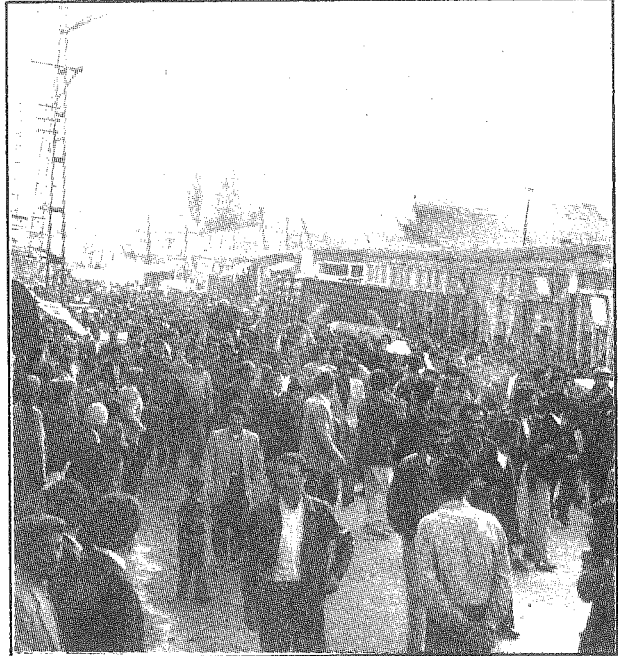
BASUT'un ve Kürt halkının olgun tavrı sayesinde büyümeden önlendi. Sonrasında yapılacak olan SHP'nin mitingine halk, bu tavrı protesto ederek katılmadı ve alanı terketti.

19 Ekim Ağrı mitingi seçim çalışmalarının başarısı açısından adeta bir göstergeydi. Mitinge 8.000'e yaklaşan bir kitle katıldı. Daha önceki mitinglerden farklı olarak kitle bu mitingde adayını daha bir coşkuyla kucaklıyor ve onu sahipleniyordu. Bu mitingde, önceki mitinglerde vurguladığı temel yaklaşımların yanında özellikle feodal yapıya yönelik eleştirilerde bulunan Nurettin BASUT, Kürt halkının birliğinin ancak aşiretçi yapının parçalanmasıyla sağlanacağını vurguladı. Kendisinin devletten ve düzen partilerinden destek beklemediğini, Kürt halkının adayı, sesi olduğunu vurguladı. O nedenle de Kürt halkının sesine, kimliğine sahip çıkması gerektiğini belirterek; Kürt halkının sesinin boğulmasına izin vermemesi gerektiğini vurguladı. Miting sırasında bir çok insanın ağladığını gören BASUT sözlerini şöyle sürdürdü: "Benim bu yaptıklarım sizin ağlamanız için değil, neşelenmeniz içindir, o nedenle ağlamayın, neşelenin." Bu mitingde de konuşmasının tamamını Kürtçe yapan BASUT sözlerini şöyle noktalandı: "Ben esas olarak bu gün sizin biraz da olsa neşelenmeniz için, bu mitingi daha çok bir şölen havasında sürdürmek istiyorum. O yüzden arkadaşlarım size kendi dilimizden türküler söylesinler, birlikte bir düğün alayı kuralım. Ancak bu bir evin değil, tüm Kürtler'in düğünü olsun. Böylece halkımız dilinden, türkülerinden korkmasın; kimliğini her yerde haykırabilsin. Bir kısım düzen partileri ve onların adayları bizim bu tür çalışmalar yapmamızdan, meydanlarda kendi dilimizle türküy söyleyip, oynamamızdan şaşkınlığa kapılıyorlar. Şaşırmasınlar. Gün gelecek biz alanlarda yüzbinlerle birlikte kendi türkülerimizi söyleyip oynayacağız. Gün gelecek bu alanlarda Kürtçe tiyatrolar sergileyeceğiz."

Nurettin BASUT'un konuşmasından sonra kürsüye gelen 10-11 yaşlarında bir Kürt çocuğu, babasının kendisine anlattığı bir öyküden yola çıkarak bir Kürtçe şiir yazdığını ve onu okumak istediğini belirtti. Çocuğun okuduğu Mixtaro Perişan adlı şiir kitle tarafından coşkuyla karşılandı. Bunun yanında Koma Dengê Azadi miting sırasında söylediği türkülerle kitleyi coşturdu. Kitle tüm baskı, zor ve işkencelere inat alanda coşkuyla gövend tuttu.

Aynı gün öğleden sonra Patnos'ta yapılan miting Kürt halkının kimlik macalesinde aldığı mesafeyi ve düzene duyduğu tepkiyi, öfkeyi yüreklice haykırması bakımından önemli bir göstergeydi. Ağrı'dan Patnos'a gidişte güzergah boyunca yoğun gösterilere tanık olundu. Özellikle yol kenarındaki köylerde konvoyla katılım ve verilen destek görülme-ye değerdi. Tutak İlçesi'ne gelindiğinde halkın isteğine uyularak, yol boyu uzayan konvoyla ilçe içinde bir tur atıldı. Ardından Bağımsız Aday Nurettin BASUT'un seçim bürosu, su önündeki konuşması coşkulu alkış ve sloganlarla destek-

lendi. Daha Nurettin BASUT Patnos'a gelmeden alanda toplanarak büyük bir kalabalık oluşturan kitle, Nurettin BASUT'un yaklaşık 50 araçlık bir konvoyla ilçeye girmesiyle birlikte onu bağrına bastı. 10.000 kişiyi aşan kitlede, Nurettin BASUT'un Kürtçe konuşmaya başlamasıyla birlikte coşku doruğa çıktı. Konuşması sık sık "Kürt Nuro Meclise" sloganlarıyla kesilen BASUT burada yaptığı konuşma da özellikle Diyardin'de yaşanan olayları örnek göstererek Kürdü Kürde kurdırma politikalarının yeniden hortlatılmaya çalışıldığını, Kürt halkının buna karşı uyanık olması gerektiğini belirtti. Bir süre önce Patnos'ta gözaltına alınan bir gencin işkence sonucu öldürüldüğünü anlatan BASUT, bu tür durumlara karşı güçlerin birleştirilerek mücadele edilmesi gerektiğini söyledi. BASUT konuşmasını şu sözlerle bitirdi: "Siz bana oy verseniz de vermeseniz de ben rahatım. Çünkü halkıma ve onun mücadelesine karşı görevimi yerine getirdim. Ancak eğer ben seçilip te meclise gidersem Kürt halkının sesini, onun sorunlarını dile getirmek için orada olacağım. Şu iyi bilinmelidir ki, Kürt halkından herhangi bir ferdin başı ağrısa, hangisi karakol kapısında olsa, ben onun yanı başında olacağım."

Patnos'ta kitleler Nurettin BASUT'u bağrına bastı. (Foto: DENG)

Miting sonrası Nurettin BASUT'u omuzlarına alan kitle "Kürt Nuro Meclise" sloganları eşliğinde seçim bürosuna doğru yürüyüşe geçti. Patnos merkezinde yer alan iki cadde adeta bir insan seline sahne oldu. Seçim bürosunun önünde biriken kitlenin dağılmasını sağlayabilmek için BASUT burada da bir konuşma yapmak zorunda kaldı. Bu konuşmadan sonra BASUT, yine kitlenin coşkulu sloganları eşliğinde ilçeyi terketti.

DİYARBAKIR

Yurtsever-sosyalist güçlerin çağrısıyla toplam 63 kişinin katıldığı bir toplantı organize edilerek, Diyarbakır'ın seçim tavrı tartışmaya açıldı. Çağrılılar içerisinde bulunan bazıları gerekçe ileri sürerek, bazıları da gerekçesiz toplantıya rahat etmezken, toplantıya katılanların ezici çoğunluğu aralarında nüans farkı olmasına rağmen seçimlere bağımsız adaylarla katılınmasının en doğru tavır olacağına mutabık oldular.

Seçim çalışmaları, başından da bilindiği gibi kolay bir süreç değildi. Zorlu bir mücadeleyi beraberinde getiriyordu. Bağımsız adaylarla seçime girmenin en doğru yöntem olarak belirlenmesi, beraberinde en zorlu yöntemin de bu olduğunu getiriyordu. Bir yandan anti-demokratik seçim yasasının zorlukları, diğer yandan çeşitli provakasyon ihtimalleri, devlet güçlerinin bıkmaksızın bağımsız aday çalışmalarının önüne koyduğu barikatlar, vs. Bu süreç bilinerek Diyarbakır'da seçim çalışmalarına başlandı...

Kürt halkı Diyarbakır'da "Biji Kurdistan" şiarıyla alanları doldurdu.

(Foto: DENG)

Diyarbakır halkı, daha seçim çalışmalarının ilk günlerinde sıcak ilgisini Diyarbakır 1. Bölge Bağımsız Adayı İbrahim AKSOY'dan esirgemedi. Her ne kadar bu ilgi seçim sandıklarına umulduğu gibi yansımadya bile, Kürt halkı kendi sorunlarını meydanlarda haykıranlara sahip çıkıyordu. İlk günler oluşturulan organizeli yapı, adaylık başvurusunun yapıldığı 20 Eylül 1991 gününden itibaren Diyarbakır ve ilçelerinin en ücra köşelerine bile ulaşmak için didiniyor, gidilen her yerde süreç, bıkmaksızın, seçmen olsun olmasın, taraftar olsun olmasın herkese anlatılıyordu. Cephe Diyarbakır'da iki yönlüydü: Bir tarafta düzen, diğer tarafta ise Kürt halkının gerçek dostları, yurtseverler ve sosyalistler. Bazı yurtseverler, bilerek veya bilmeyerek te olsa düzenin sınırları içine çekilmişti...

Aktif seçim sürecinde bir yandan her tarafa broşür, bildiri, afiş, propaganda düzeyinde ulaşılrken; diğer yandan yasal propaganda süresinin hazırlıkları da başlamıştı. Henüz yasal propaganda süresi başlamadan, Bağımsız Aday Bağlar Seçim Bürosu'nda 7.10.1991 tarihinde yaklaşık 1500 kişinin katıldığı bir müzik şöleni yapıldı. Koma Dengê Azadî'nin katılımıyla düzenlenen, slayt gösterisi ve Diyarbakır Halk Tiyatrosu oyuncularının skeçleriyle süren gece büyük ilgi gördü. Gecede Bağımsız Milletvekili Adayı İbrahim AKSOY da kitleye hitaben konuştu. Yasal propaganda süreci başlamadan önceki ilk engel de seçim çalışmalarına aktif olarak katılan gençlere yönelik faaliyetlerde kendini gösterdi.

4 Ekim 1991 tarihinde, Diyarbakır'ın Saraykapı Semti'nde seçim çalışması yürüten gençlere, polislerce "terörist" muamelesi yapılarak, üzerlerine kurşun sıkıldı, iki genç gözaltına alındı. Gerekçe: "BÖLÜCÜLÜK". Daha sonra da Ergani Seçim Bürosu basılarak, afiş, bildiri vb. malzemelere el konuldu, AKSOY'un avukatı bir müddet alkonularak, savcılıkta sorgulandı. Yasal propaganda sürecinin başladığı 10 Ekim 1991 tarihine kadar çalışmalar, genelde ev ev, köy köy dolaşarak yerine getirildi, çeşitli sohbet toplantıları yapıldı. Yasal propaganda sürecinde ise kitlesel çalışmalar başladı.

İlk kitlesel çıkış 12 Ekim 1991 tarihinde yapılan araçlı konvoy gösterisi ile başladı. Yaklaşık 400 aracın katıldığı araçlı konvoy gösterisi, Kesk û Sor û Zer'lerin görkeminde, Kürtçe marşlar, türküler eşliğinde yapıldı. "Biji Yekitiya Gelê Kurd", "Biji Kurdistan" sloganlarıyla Diyarbakır'ın tüm sokakları dolaşılırken, gidilen her yerde halkın yoğun ilgisi gözleniyordu. Araçlı konvoy daha sonra Ergani ve diğer ilçelerde de yapıldı. Bu arada onlarca kahve konuşması yapılarak, Kürt halkının genel çıkarları tüm kahve konuşmalarında işlendi. Genelde Türkçe ve Kürtçe yapılan kahve konuşmalarında seçim tavrının gerekçesi kitlelere anlatılırken düzen teşhir ediliyor, Kürt halkının sorunları ve çözüm yöntemleri üstüne basılarak anlatılıyordu.

Diyarbakır 1. Bölge'de kitlesel mitingler için de gerekli hazırlıklar yapılmıştı. Ancak bu çalışmalarda da düzenin koyduğu engeller vardı. Daha önceki seçimlerde bağımsız adaylarla partilere eşit düzeyde miting hakkı verilirken, bu kez "genelgeler"le bu hak engellendi. Bağımsız adaya sadece iki miting hakkı verilmişti. Bu haklardan ilki 15 Ekim

1991 tarihinde saat 15.30-17.00 arasında idi ve tüm ilçelerde istisnasız aynı tarih ve aynı saatler verilmişti. İkinci miting için ise 19 Ekim 1991 tarihinde sabah saat 8.00-9.00 arası, yine tüm ilçelerde aynı saat ve aynı tarih olmak üzere verilmişti. Düzen partilerine ise 10-19 Ekim 1991 tarihleri arasında hergün birer miting olmak üzere, her partiye toplam 10 miting hakkı verilmişti.

Bağımsız adayın ilk kitlesel mitingi 15 Ekim 1991 tarihinde yapıldı. Yaklaşık 10 bin kişinin katıldığı miting, hazırların eksikliğine rağmen yoğun bir ilgiyle izlendi. Miting, çeşitli çevrelerden konuşmacıların katılımıyla sürdü. Konuşmacılar, ağırlıklı, Türkçe ve Kürtçe olarak Kürdistan'daki sömürgeci zoru teşhir ederken, kitle "Biji Kurdistan", "Biji Yekitiya Gelê Kurd", "Bimre Faşizm-Biji Azadi" sloganlarını haykırıyordu. Koma Dengê Azadî'nin de müzik şöleni ve folklor gösterisiyle şenlendirdiği miting, Bağımsız Aday İbrahim AKSOY'un konuşması ile son buldu. AKSOY konuşmasında bağımsız aday olmasının gerekçesini anlattıktan sonra, "Sorun milletvekili olmak veya olmamak değil. Kürt halkının mücadelesi bu kadar basit bir matematik hesaba indirgenmemelidir. Ben Kürt halkının uzun vadeli mücadelesini düşünerek bağımsız aday oldum. (...) Sizler birilerini milletvekili yapmak için ananızdan doğmadınız. Siz beni milletvekili yapmak zorunda değilsiniz. Gelin bu kez de oyunuzu kendiniz için kullanın. Düzen partilerine oy vermeyin. (...) Şimdiye kadar hep Ahmet'in, Mehmet'in hatırı için oy kullandınız. Ancak bu sefer de oyunuzu Kürdistan'ın hatırı için kullanın, Siirt'te Kasaplar Deresi'nde katledilen insanların hatırı için oy kullanın, Yeşilyurt'ta bok yediren Osman Amca'nın hatırı için oy kullanın, Kürdistan dağlarında şehit düşen insanların için oy kullanın. Sömürgeci düzen partilerine oy vermeyin." diyordu.

Diğer bir önemli kitlesel çıkışta, Diyarbakır Dilan Sineması'nda yapılan müzik şöleniydi. Hınca hınç dolu sinemada, yoğun bir ilgiyle süren müzik şöleni, Koma Dengê Azadî'nin görkemli müziği, Şanoya Roja Azadî'nin folklor ve Halepçe gösterisi ile Diyarbakır Halk Tiyatrosu'nun skeçleriyle sürdü. Gecede bir konuşma yapan İbrahim AKSOY, müzik şölenine katılanlara teşekkür ederken, "Bu gece bile bizim kazandığımızın göstergesidir" diyordu. Halepçe gösterisi sürerken, duygularına hakim olamayan birçok izleyicinin gözyaşlarını saklamadığı görüldü.

Çalışmalar Ergani'de yapılan mitingle devam etti. Yaklaşık 3000 kişinin katıldığı Ergani mitingi de, görkemli bir şekilde yapıldı.

Seçim günü de alabildiğine devam eden coşkun bir nedeni de, İbrahim AKSOY'un seçim gününden bir gece önce Merkez Seçim Bürosu'nda yaptığı konuşmanın etkisiydi. AKSOY seçimden bir gün önce yaptığı konuşmada, "Biz sandıkta kazanmak için bu işe girmedik. Biz bağımsız adaylığımızı ilan ettiğimiz gün kazanmıştık. Bizim için en önem-

li etken Kürt halkını seçenezsiz bırakmamak, birliğin temel noktasının, düzen partilerinin bayrağı altında yapılanlar değil, Kürt halkının bağımsız politikasında olduğunu göstermektir. Bu anlamda ben ve diğer bağımsız arkadaşlarım milletvekili olmasak bile kazandık. Kürt halkı onlarca yıl sonra bile olsa bizim mücadele anlayışımızı onaylayacaktır." diyordu.

Kürt halkı Kürdistan ve Türkiye'nin birçok yerinde olduğu gibi, Diyarbakır'da da seçim meydanlarının verdiği avantajı kullandı. Kürt yurtsever ve sosyalistleri bir kez daha açık kimlikle seçim meydanlarında, hiçbir partinin bayrağına ihtiyaç duymaksızın, kendi bağımsız politikalarını ortaya serdiler.

BİTLİS

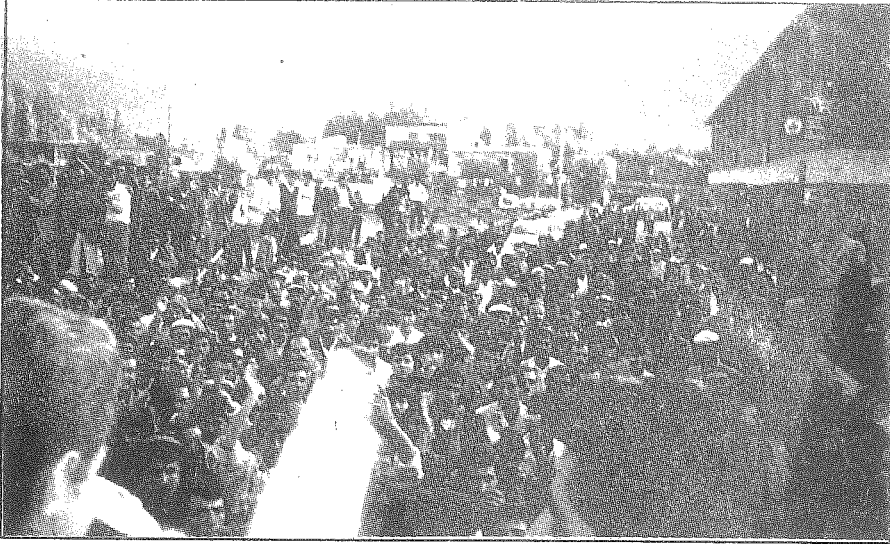
Bitlis'te başlangıçta bağımsız aday belirlenmesi amacıyla kurulan platform HEP Parti Meclisi üyesi A. Latif EPÖZDEMİR'in aday olmasını uygun buldu. Ancak seçim sürecinde bu platform giderek daraldı.

Gerek devlet güçleri ve gerekse kimi güç odakları tarafından yapılan tüm olumsuz propagandalara rağmen Bitlis'te yürütülen seçim çalışmaları halkın korkuyu yenmesi, Kürt halkının düzenden kopuş sürecine etki yapması, Kürdistan politikaların süreç boyunca halka taşınması açısından oldukça başarılı oldu.

Seçim süresi boyunca kimi kişiler tarafından yapılan spekülatif propagandalar yanında, devlet güçleri de tüm baskı yöntemlerini denediler. 9 Ekim'de Tatvan'a girişte polis üzerlerinde "ROJ ROJA ME YE - GELİ KURDA RABIN, JI HEVRA BIRABIN - HEMU GEL BIRANE - YEKBIN, BIRABIN, HEVKARBIN" ibareleri yer alan afişleri, Kürtçe türkülerin yer aldığı 9 adet propaganda kasetini gerekçe göstererek 6 kişiyi gözaltına aldı. Gözaltına alınanlar ertesi gün çıkarıldıkları Savcılık tarafından serbest bırakıldılar. Ancak kaset ve afişlere el konuldu. Bağımsız aday hakkında davalar açıldı. Kesk û Sor û Zer renklerin yer aldığı afişler ise "sakıncalı renkler" taşıdıkları gerekçesiyle bürolardan kaldırılmak istendi. Bunun yanında yapılan tüm mitinglerde polisin, mitinge katılanların güvenliğini sağlayacağı yerde, devlet kurumlarının çevresini abluka altına alması ilginç bir noktaydı.

Seçim çalışmaları sürecinde gerek bağımsız aday A. Latif EPÖZDEMİR'in, gerekse diğer konuşmacıların özellikle vurguladıkları noktalar; "Kürt kimliğinin vurgulanması, ulusal birliğin devlet çatısı altında değil, Kürdistan bir zeminde yapılmasının zorunluluğu, düzenin ve düzen partilerinin teşhiri, feodalizmin teşhiri, halkların kardeşliği, seçim sisteminin anti-demokratikliği, Kürdistan'daki sömürgeci uygulamalar" gibi konulardı.

12 Ekim'de Norşin'de; 14 Ekim'de şiddetli yağmura rağmen 3000 kişilik kitlenin katılımı ve "Biji Kurdistan", "Biji

Norşin'de halk kitleleri korku duvarlarını yıktı.

(Foto: DENG)

Azadi" sloganları ve "Roj Roja Me Ye" flaması eşliğinde Tatvan'da; 16 Ekim'de MHP'nin kalesi olarak bilinen ve halkın coşkulu bir katılımı ve sahiplenmesiyle Adilcevaz'da; 17 Ekim'de elektriklerin kesilmesine rağmen büyük bir coşkunun yaşandığı Mutki'de ve 19 Ekim'de yine coşkulu bir kalabalığın izlediği Tatvan'da yapılan mitingler seçim çalışmalarının temelini oluşturunuyordu. Bunun yanında yapılmak istenen kahve toplantıları "önceden izin alınmadığı" gerekçesiyle polis tarafından engellendi. Mitinglerde yapılan konuşmaların büyük bir çoğunluğunun Kürtçe yapılması da önemli bir noktaydı.

SIİRT

Siirt'te bağımsız aday Abdürrahim DELİ'nin HEP İl Başkanı olması kitleler nezdinde bir avantaj, bunun yanında SHP listelerinin 2. ve 3. sıralarında yer alan adayların HEP kökenli olmaları ise dezavantajdı.

Seçim sürecinde Siirt merkezinde açılan seçim bürosu Vali başkanlığında 50 kadar polis tarafından basıldı. Büroda bulunan Kesk û Sor û Zer renkli afişler "Kürdistan Bayrağı" gerekçesiyle yırtıldı. Olaydan sonra adaya geçmiş olsun dileklerini iletmek için büroya gelen bazı yurtsever ve demokratlar çıkışta köşeye çekilerek, "bir daha oraya giderseniz ayaklarınızı kırarız" tehditlerine maruz kaldılar. Bu tür tehditler daha önceden de çokça yapılmış olacak ki bağımsız aday çıkarma fikrini doğru bulan kimi yurtsever ve demokratlar bağımsız adayı açıktan desteklemeye yanaşmadılar. Ayrıca adayın aile çevresi birçok kez DELİ'nin adaylıktan çekilmesi yönünde sıkıştırıldı. Tüm baskı ve tehditlere rağmen Abdürrahim DELİ adaylıktan çekilmedi.

Seçim süreci boyunca Kesk û Sor û Zer renklerle süslü binlerce afiş, yüzbinlerce el ilanı, pul, bildiri ve seçim bildir-

geleri propaganda malzemesi olarak kullanıldı. Ayrıca, yapılan kahve toplantılarında düzenin ve düzen partilerinin teşhir edilmesi büyük oranda gerçekleştirildi. Yapılan çalışmalar halk tarafından yoğun bir ilgiyle karşılandı.

Tüm olumsuzluklara rağmen seçim çalışmaları başarılı bir şekilde tamamlandı.

MERSİN

20 Ekim 1991 seçimlerinde Mersin'de; demokrasi güçlerinin yürüttükleri seçim kampanyası ile Türk ve Kürt halklarının dayanışması yolunda önemli adımlar atıldı.

HEP'in seçimlere sokulmaması yurtsever güçleri yeni bir arayışa soktu. Bunun sonucu doğru ve onurlu tavrın bağımsız adaylarla seçime girmek olduğunu savunan demokrasi güçleri; "Düzen Partilerine Hayır" platformu çerçevesinde biraraya geldiler.

Platform yaptığı toplantılar sonucunda, Halkın Emek Partisi MD Kurulu üyesi Kazım GÜRBÜZ'ü aday gösterdi. Seçimlere çok az bir süre kalmasına rağmen; demokrasi güçleri çok etkin ve coşkulu bir seçim kampanyası yürüttüler. İlk planda seçim çalışmalarını organize etmek ve kitlelerle yakın bağ kurmak amacıyla ikisi Tarsus'ta olmak üzere toplam 22 adet Seçim Bürosu açıldı. Seçim çalışmaları boyunca tüm Mersin ve Tarsus sokak sokak tarandı, yüzbinlerce el ilanı, seçim bildirgesi ve bildiriler dağıtıldı. Mersin cadde ve sokakları Kesk û Sor û Zer'ler ve ayrıca Kürtçe afişlerle donatıldı. Üzerinde "Kine Em, Roj Roja Me Ye" yazıları bulunan afişler büyük ilgi topladı. Mersin'de günlerce konuşuldu.

Seçim çalışmaları boyunca gündüzleri mahalle ve esnaf ziyaretleri; geceleri ise kahve toplantıları yapıldı. Kahve toplantılarına ilgi yoğundu. Toplantılar yer yer mahalle mitinglerine dönüştü.

Kesk û Sor û Zer renklerle süslenmiş geniş araç katılımı ile yapılan konvoy, seçim çalışmalarına büyük bir coşku getirdi.

13 Ekim'de İçel Düğün Salonu'nda beşyüz kişinin izlediği, Kürtçe ve Türkçe türkülerin söylendiği salon toplantısı yapıldı.

Ayrıca tüm engelleme ve zorluklara karşın 3000 kişilik bir kitlenin katıldığı "Düzen Partilerine Hayır" mitingi yapıldı. Miting günü çalışmalar sabahın erken saatlerinde başladı. Bir taraftan miting alanı hazırlanırken, diğer taraftan mi-

tinge katılmak üzere Mersin'e gelen Kürt halkının sesi İbrahim AKSOY'u karşılayacak geniş bir araç konvoyu Tarsus'a gitti. Konvoyla miting alanına girildiği zaman, Kürt halkının coşkusu ve "KİNE EM" yazılı 10 metre boyundaki dev pankart dikkati çekiyordu.

Miting, folklor ekibinin yaptığı "govend" gösterileri ile başladı. Halkevinden iki sanatçı Türkçe halk türkülleri ve Koma Dengê Azadi ise Kürtçe türkülerle mitingi coşkulanırdı. Mitingde Bağımsız Aday Kazım GÜRBÜZ ve Platform adına Kemal DAMA birer konuşma yaptılar. Mitinğin son konuşmacısı İbrahim AKSOY idi. AKSOY'un konuşması coşku ile izlendi ve sık sık "Düzen Partilerine Hayır, Kürt İbo Meclise" sloganları ile kesildi.

Yoğun bir seçim çalışması yürüten demokrasi güçleri büyük engellemelerle karşılaştılar. En önemli engelleri SHP'li Belediye Başkanı'nın çıkarması da ayrı bir ilginçlikti. SHP'li Belediye, bağımsız adayın pankartlarını gece karanlığında indirmeyi ve yırtmayı kendisine neredeyse en önemli görev edinmişti.

Düzen partilerinin ve resmi görevlilerin engellemeleri ve hileleri sandık başında da sürdü. Seçim günü görevlilerle bağımsız adayın müşahitleri arasında adeta bir kovalamaca yaşandı. Bu kovalamaca sonucu müşahitler 210 sandıkta çeşitli hileler yapıldığına dair tutanaklar tutturdular.

HEP'Lİ BAĞIMSIZ MİLLETVEKİLİ ADAYLARI HEP'E GERİ DÖNDÜ

20 Ekim seçimlerinde Bağımsız Milletvekili Adayı olabilmek için partilerinden istifa eden Nurettin BASUT, Kazım YILDIZ, Kazım GÜRBÜZ, Latif EPÖZDEMİR, Servet DİŞÇİ, Abdürrahim DELİ adına bir basın açıklaması yapan İbrahim AKSOY, istifalarını geri aldıkları yönünde bir dilekçeyle HEP'e başvurduklarını açıkladı. Zaten hiçbir zaman HEP'ten tamamen kopmadıklarını vurgulayan milletvekili adaylarının basın açıklamalarını aynen yayınlıyoruz:

"Bizler, gerçek demokrasi içinde halkların gönüllü birliğini hedefleyen HALKIN EMEK PARTİSİ'nin bağımsız politikalarına ve doğrultusuna sahip çıkmak için, 20 Ekim milletvekili seçimlerinde bağımsız aday olduk.

SHP ile yapılan ittifakın özünde bir devlet operasyonu olduğunu; düzenin önce HEP'i seçime sokmayarak, sonra da kimi HEP'ileri SHP'nin kucağına atarak, Kürt halkının ve demokrasi güçlerinin onurlu yürüyüşünü hedeflediğini söyledik.

HEP tabanına "ittifak" diye kabul ettirilmeye çalışılan şeyin, aslında HEP'i ve giderek Kürt halkını SHP'ye enteg-

re etmeyi amaçlayan bir "birleştirme" operasyonu olduğunu; sayısı kaç olursa olsun, bu yolla kazanılmış milletvekili koltuklarının, HEP'in ve demokrasi mücadelemizin uğrayacağı zaafı telafi edemeyeceğini ısrarla vurguladık.

Seçim sonuçları ve sonrası gelişmeler ne yazık ki, bizleri haklı çıkardı. Resmi ideolojinin temsilcilerinin ve operasyona kan verenlerin niyeti, bir kez daha açıkça ortaya çıktı.

- HEP'e gönül verenlerin 'olarıyla' milletvekili seçilenler, HEP'e geri dönmeyi düşünmediklerini ifade ettiler.

- İNÖNÜ, seçim öncesinde yaptığı açıklamaları yineledi. Seçilenlerin HEP'e geri dönmeyeceklerini söyledi. Üstelik onlara, SHP disiplinine uymaları konusunda sert uyarılarda yaptı.

- Militarist güçler ve onların sözcüleri halkları birbirine düşürmeyi ve böylece Kürt halkını ezmeyi hedeflediklerini, daha yemin törenindeki tavırlarıyla gösterdiler.

Gerçekten de yeni parlamentonun niteliği ve kurulacak hükümetin gündemi olarak gösterilen hedefler; gerçek demokrasi özlemi içinde olan Kürt halkını ve emekçi kesimleri zor günlerin beklediğini gösteriyor.

Bu zoru ve zulmü aşmanın en önemli seçeneği, seçimlere girmesi engellenen ve yok edilmeye çalışılan HEP'e sahip çıkmak ve mücadelesini sürdürmektir. HEP'in önemli bir işlevi, içinde bulunduğumuz dönemde bir kat daha artmıştır.

HEP'i HEP olarak yaşatmak için bağımsız aday olan bizler; bu doğrultudaki kararlılığımızı sürdürüyoruz. Seçim meydanlarında bağımsız sesini duyurduğumuz ve yok edilmesine karşı çıktığımız HEP'i koruma çabalarımız devam edecektir. Yasal zorunluluk nedeniyle ayrıldığımız partimize bu nedenle geri döndük.

HEP'li kimliğiyle seçilen milletvekillerine çağrıda bulunuyoruz:

- Grup kurabilmek ve seçimden hemen sonra ayrılmak üzere ittifak yaptığınızı söylediğiniz SHP'den ayrılınız! Sizlere HEP'in hatırı için oy veren kitlelere verdiğiniz sözleri tutunuz! Geliniz, HEP'in gerçek doğrultusunda ilerleyerek büyümesi için el ele verelim!

Demokrasiyi ve halkların kardeşliğini savunan tüm demokratlar, devrimciler, yurtseverler ve sosyalistlere çağrıda bulunuyoruz:

- HEP, demokrasi güçleri ve Kürt halkı için kazanılmış önemli bir mevzidir. Geliniz, bu mevziye sahip çıkalım! Demokrasi mücadelesinin bize yüklediği görev; bu mevziye sahip çıkmak ve HEP'i tüm demokrasi güçlerinin buluşacağı ortak bir platforma dönüştürmektir!"

Bu gelişmelerden sonra HEP MYK, 18 Kasım günü yaptığı toplantıda, HEP'li bağımsız adayların partiye dönüş başvurularının kabul edildiğini açıkladı.

"ÖLÜM HÜCRELERİ" FAALİYETTE

Kemal DEMİR

Tutuklular üzerinde terör estirmek için her türlü provakasyonu yaratmaktan kaçınmayan siyasi iktidar; genel seçimler sonrası Türkiye'de demokratikleşmenin yoğun olarak gündeme geldiği bu günlerde, bir kez daha siyasi tutuklulara yöneldi. İktidar adayı DYP ve SHP'nin koalisyon pazarlıklarında çokça işledikleri "hukuk devleti", "hukukun üstünlüğü" kavramlarına rağmen, devletin anti-demokratik uygulamaları alabildiğine yoğunlaştırılıyor. Tutuklu yakınlarının, demokratik kurum ve kuruluşların tüm protestolarına rağmen bu uygulamalar bütün hızıyla sürdürülüyor.

İki yurtsever tutuklunun ölümüne neden olan ve daha sonra onarılarak ölüm hücreleri haline getirilen Eskişehir Cezaevi, siyasi tutukluları kişiliksizleştirme operasyonları için faal duruma geçirildi. Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'nden iki tutuklunun firarı gerekçe gösterilerek, birçok cezaevinden, yoğun işkenceler eşliğinde siyasi tutsaklar Eskişehir Cezaevi'ne gönderildi. Yapılan işkenceler Eskişehir Cezaevi'nde de sürdürüldü. Buna karşın gerek tutuklu yakınları, gerekse duyarlı kurum ve kuruluşlar da çeşitli eylemliliklerle tepkilerini yoğunlaştırıyorlar. Olayların gelişim seyri kısaca şöyle:

ANKARA MERKEZ KAPALI CEZAEVİ

İbrahim BİNGÖL ve Lütfü TOPAL adlı tutukluların Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'nden firar etmelerinden sonra, cezaevine yönelik operasyonlar ve baskılar yoğunlaştı. Son olarak 1 Kasım gecesi, Eskişehir Cezaevi'ne sevkler dolayısıyla cezaevinde açlık grevine başlayan tutuklu ve hükümlü sayısı 38'e çıktı.

4 Kasım günü müvekkilleriyle görüş yapmak üzere cezaevine giden Ankara Barosu avukatlarından Celal VURAL, Ayşenur DEMİRKALE, Fadime SELMANLI'nın tutanakla belgeledikleri gözlemleri şöyle:

"Yücel HALİS'le yaptığımız görüşmede HALİS, hastaneye gidişlerin engellendiğini, günlük gazetelerin verilmemesini, sık sık arama yapılarak eşyalarının talan edildiğini, kantinden gıda maddesi alınımının yasaklandığını, sürekli olarak hücrelere konulmakla tehdit edilip yoğun baskı gördüklerini, avukat görüşlerinin engellenmeye çalışıldığını, avukat görüşüne gidiş geliş

lerde üstlerinin arandığını, cezaevi yönetiminin tutumunu protesto etmek için açlık grevine başlamış olan 4. koğuştakilere tuz ve şeker verilmediğini, koğuşlar arası görüşmelerin yasaklandığını ve ayrıca koğuşlara odun, kömür verilmediğini ifade etti."

ESKİŞEHİR'E SEVKLER

1 Kasım 2 Kasım bağlayan gece, Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'nden başlayan sevkler Bartın, Çanakkale, Gaziantep, Nazilli ve Bursa'dan yapılan sevklerle hala sürüyor. 5 ve 7 Kasım günlerinde Eskişehir Cezaevi'ne müvekkilleriyle görüşmek üzere giden Ankara Barosu avukatlarının tutanakla belgeledikleri izlenimleri ise şunlar:

"1- Eskişehir'e gelen tutuklu ve hükümlülere polis tarafından işkence yapılmış, beyaz gömlekli biri tarafından soyundurulmuş tutuklu ve hükümlüler kalaslarla dövülmüş. Görüşe çıkanların yarı çıplak, halsiz oldukları ve vücutlarında işkence izleri olduğu görülüyor.

2- Tümü açlık grevinde olan tutuklu ve hükümlülere şeker, tuz gibi temel ihtiyaçlarının yanında; kağıt, kalem ve günlük gazete de verilmiyor.

3- Tutuklu ve hükümlülerin tüm özel eşyalarına, para ve değerli eşyalarına el konulmuş, giysileri de verilmiyor. Avluda yığılı eşyaları gösteren avukatların sorusuna Cezaevi Müdürü'nün yanıtı şu: "Daha taşınmadık, yavaş yavaş."

4- Avukat görüşü çeşitli gerekçelerle ya kısıtlanıyor, ya da engelleniyor.

5- Avukatların orada bulunduğu sırada çok sayıda sivil polisin cezaevine girdiği görülüyor.

6- Cezaevinde süregelen işkence olaylarının tespiti için gerekli girişimlerin yapılması yönünde tüm başvurulara rağmen Savcılıkça bu konuda herhangi bir girişimde bulunulmuyor."

13 Kasımdan bu yana Çağdaş Hukukçular Derneği tarafından görevlendirilen avukatlar, Eskişehir Cezaevi'ne düzenli olarak ziyarete gidiyorlar. Ayrıca SHP tarafından görevlendirilen bir grup milletvekili de Eskişehir Cezaevi'ni ziyaret etti. Bunun yanında İHD Ankara Şubesi yaptığı yazılı açıklamada Eskişehir Cezaevi'ndeki hücre uygulamalarına son verilme-

si, cezaevlerinde uluslararası standartların, bizim insanlarımızın geleneksel değerleri de gözetilerek uygulanması çağrısında bulundu.

AÇLIK GREVLERİ VE PROTESTO EYLEMLERİ

Eskişehir Cezaevi'ne yapılan sevkleri, yaşanan işkence ve insanlık dışı uygulamaları protesto etmek amacıyla çeşitli eylemlilikler yapılıyor.

3 Kasım 1991'de başlayan; Eskişehir'de 195, Gaziantep Özel Tıp Cezaevi'nde 33, Bartın'da 16, Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'nde 5 siyasi tutuklu ve hükümlünün katıldığı açlık grevleri sürüyor. Bu arada 6 Kasım 1991 günü yaptıkları bir basın açıklamasıyla açlık grevine başlayan İstanbul Sağmalcılar Cezaevi'ndeki siyasi tutuklu ve hükümlüler eylemlerini sürdürüyorlar.

Bunun yanında tutuklu aileleri ve duyarlı çevreler de değişik eylemlilikler içine girdiler. Ankara, Diyarbakır, İstanbul ve Van'da bir grup tutuklu yakını dönüşümlü olarak açlık grevine başladılar. Ankara'da 25 kişinin katılımıyla HEP il Binası'nda başlatılan dönüşümlü açlık grevi yeni katılımlarla devam ediyor. Açlık grevi yapan tutuklu ve hükümlü yakınları 11 Kasım 1991 günü yaptıkları basın açıklamasında istemlerini şöyle dile getirdiler:

"- Terörle Mücadele Yasası'nın tüm maddelerinin iptal edilmesi,

- Eskişehir Hücre Tipi Özel Cezaevi'ne nakledilen tutukluların, getirildikleri cezaevlerine geri gönderilmeleri,

- Nakil sırasında ve Eskişehir Hücre Tipi Cezaevi'nde tutuklulara işkence yapan görevliler hakkında soruşturma açılması,

- Tutuklulardan gaspedilen eşyalar ile kitap, defter ve belgelerin iade edilmesi,

- İşkence gören tutukluların tedavilerinin hemen yapılması."

Bunun yanında İHD Ankara Şube Sekreteri Nurtan ÇAĞLAR imzasıyla yayınlanan basın açıklamasında olaylar anlatıldıktan sonra açıklama şu sözlerle noktalandı:

"12 Eylül'ün 11. yılında "11 Yıl Yeter" diyen demokratik kitle örgütleri olarak bu insanlık dışı uygulamayı lanetliyoruz ve bu işin takipçisi olacağımızı kamuoyuna duyuruyoruz."

Ayrıca 13 Kasım 1991 tarihinde İstanbul Adliyesi'nde bir grup avukat Eskişehir Cezaevi'nde yaşanan olayları ve Hücre Tipi Cezaevi uygulamalarını protesto eden bir basın toplantısı düzenlediler. Basın

toplantısı sonrası Sultanahmet Meydanı'nda bir basın açıklaması okumak isteyen tutuklu yakınlarına sivil polis ve çevik kuvvet müdahale etti. Coplarla kitleye saldıran polisin bu yasadışı uygulamalarını engellemeye çalışan avukatlar da polis dayığından nasiplerini aldılar. Polis adeta mal bulmuş mağribi gibi avukatlara ve basın mensuplarına saldırdı. Olayları görüntülemeye çalışan birçok gazetecinin fotoğraf makinası kırıldı, filmlerine el konuldu. Olay sırasında; HEP İstanbul İl Başkanı Osman ÖZÇELİK, avukatlar Mehmet Ali KIRDÖK, Seval DEMİR, Oğuz DEMİR, Mert Er KARAGÜLLE; Haziran Dergisi Sahibi Pakize KELEŞ, MED Yayınevi Sahibi Hüseyin CİCİ, YKD Başkanı Sara AKAN; Tacettin BOZKURT, Pınar KÜLEKÇİ, Fatoş KANAR, Ali Musa SARIÇİMEN, Hüda BERBER, Suna YIL, Cemile GÜNDOĞAN, Serdar KARADAĞ gözaltına alındılar.

14.11.1991 günü HEP İstanbul İl Merkezi'nde bir basın toplantısı düzenleyen HEP İstanbul İl Yönetim Kurulu, tepkisini şu sözlerle dile getirdi:

"Bütün bu olup bitenlerden sonra, Türkiye'de hala demokrasiden, insan haklarından sözedenler varsa, bunun gereklerini yerine getirmeye çağırıyoruz.

Tüm insanlık dışı uygulamalara karşı tavır almak, demokrasi ve insan haklarından yana olmak partimizin temel ilkeleri olduğundan, herkesi tarih önünde bu haksız ve çağdışı uygulamalara karşı tavır almaya ve olası ölümleri engellemeye ve insan onurunu bir kez daha yüceltmeye çağırıyoruz.

Ve yetkililere sesleniyoruz; 13 Kasım 1991 tarihinde Sultanahmet Meydanı'nda basın toplantısı için toplanan suçsuz kitleye saldırıyı kınıyor, sorumlularının bulunup adaletin önüne çıkarılmasını istiyoruz.

Başta Partimizin İstanbul İl Başkanı Osman ÖZÇELİK olmak üzere, aynı gün gözaltına alınanların derhal bırakılmasını istiyoruz."

Gözaltına alınanlar ertesi gün çıkarıldıkları DGM Savcılığı tarafından serbest bırakıldılar.

Bunun yanında avukatlar, tutuklu yakınları, Dergi temsilcileri ve İHD'ilerden oluşan yaklaşık 100 kişilik bir grup 15 Kasım 1991 günü İstanbul Sirkeci Postanesi'nden Adalet Bakanlığı'na bir protesto telgrafi çektiler. Eylem olaysız bir biçimde sona erdi.

DERGİLER PLATFORMU'NUN PROTESTO EYLEMİ

18.11.1991 tarihinde DENG, DEVRİM, DEVRİMCİ MÜCADELE, DEVRİMCİ PROLETARYA, EKİMLER, EMEK, EMEĞİN BAYRAĞI,

HALK DEMOKRASİSİ, HEDEF, İŞÇİLERİN SESİ, KOMÜN, MEDYA GÜNEŞİ, NEWROZ ATEŞİ, ODAK, VATAN GÜNEŞİ, YENİ DEMOKRASİ dergilerinden oluşan Dergiler Platformu ve İstanbul Öğrenci Dernekleri Federasyonu tarafından Sultanahmet Meydanı'nda yaklaşık 50 kişinin katıldığı bir protesto gösterisi yapıldı. Platform temsilcisi tarafından okunan basın açıklamasında şu talepler dile getirildi:

"Biz aşağıda imzası bulunan dergiler ve demokratik kuruluşlar olarak; en başta "ÖZEL TIP" ya da "ÖLÜM HÜCRESİ" anlamına gelen, infazda "HÜCRE SİSTEMİ"ne yön veren cezaevi rejiminin ve bu rejime yasal dayanak teşkil eden tüzük ve yönetmeliklerin, özellikle de Devlet Terörü Yasası'nın iptal edilmesini, bir savaş rehinesi olarak tutulmakta olan 125'liklerin ve diğer tutsakların derhal salıverilmesini, işkenceli sürgün olayının tüm sorumlularından hesap sorulmasını talep ediyoruz. Taleplerimiz gerçekleşinceye dek olayın peşini bırakmayacağımızı kamuoyuna duyuruyor, henüz devam eden açlık grevlerini desteklediğimizi bildiriyor, kendine insanım diyen herkesi bizimle ve tutsaklarla dayanışmaya çağırıyoruz.

- DEVLET TERÖRÜNE HAYIR!
- ÖLÜM HÜCRELERİ KAPATILSIN!
- SİYASİ TUTSAKLARA ÖZGÜRLÜK!"

Platformda yer alan Dergiler, 27 Ekim tarihinde Kocamustafapaşa'daki evinden sivil giyimli kişiler tarafından alındıktan sonra kendisinden bir daha haber alınamayan Hüseyin TORAMAN'ın kontr-gerilla tarafından öldürüldüğünü öne sürerek, olayı protesto eden bir açıklama yaptılar.

Basın açıklamasının okunması sırasında toplanan kitle bir tabut yaktı. Basın açıklamasında yer alan sloganları atan kitle sessiz bir biçimde dağıldı.

ESKİŞEHİR ÖZEL L TİPİ CEZAEVİ

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü ve Bayındırlık ve İskan Bakanlığı teknik elemanlarından oluşan bir komisyonun çalışması sonucu, tek kişilik hücreli "modern" bir cezaevi inşa edildi. 1990 yılı yatırım programında "Etüd Proje" olarak önerilen tek hücreli cezaevi, komisyonun ve siyasi iktidarın yoğun çalışmalarıyla hayata geçirildi.

Özel Tip Cezaevi Eskişehir'e 17 km. mesafede, ıssız bir alan üzerine kurulu. Doğrudan bir ulaşım aracının bulunmadığı cezaevine Eskişehir'den taksi ile gidilebiliyor. Görüş için gidecek aile ve yakınlarının kullanabilmesi için su ve alışveriş yapabilecekleri bir yer yok. Aileler kendi su ve yiyeceklerini de getirmek zorundalar.

Bloklar halinde inşa edilen cezaevinde, tek hücreli sisteme dayalı olarak tutuklu ve hükümlülerin iletişimi tümüyle engellenmiş. 2x4 m. genişliğindeki hücre ve 2x4 m. genişliğindeki havalandırma, tutuklu ve hükümlülerin birbirleriyle iletişimini tümüyle ortadan kaldırmış.

Tutuklu ve hükümlüler toplumsal yaşamdan izole edip, yalnızlaştırmayı ve böylelikle onları sindirmeyi hedefleyen bu sisteme ilişkin Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nde görevli yargıç Hüseyin TURGUT şöyle diyor: "Teröristler birbirleriyle haberleşmemelidirler, onlar haberleşmezler ise sudan çıkmış balık gibi ölürlər."

Bu açıklama, cezaevinin konuşlandığı yer ve koşulları da dikkate alındığında, Eskişehir "Özel Tip" Cezaevi'ne sevkler karşı tutuklu ve hükümlülerin direnişi daha iyi anlaşıyor.

TATVAN'DA DİRENİŞ

5.11.1991 tarihinde, 10'a yakın devrimci ve yurtsever öğretmenin sürgün edilmesi kararı, Tatvan Lisesi öğrencileri arasında sert tepkilere yol açtı. Aynı gün 1 günlük derse girmeme eyleminden sonra, ertesi gün tepkilerini okul alanı içerisinde kitle eylemine dönüştüren yaklaşık 500 kişiden oluşan Tatvan Lisesi öğrencileri, okul bahçesini miting alanına çevirdiler. Bir saat kadar süren protesto eylemi, "YAŞASIN ÖĞRENCİ DİRENİŞİMİZ, SÜRGÜNE HAYIR, YAŞASIN HAKLI BOYKOTUMUZ" şeklindeki sloganlar ve alkışlar eşliğinde son buldu. Olay sırasında okulun çevresi siyasi polis ve çevik kuvvet ekibince kuşatıldı. Yaşları 14-18 arasında değişen 20 öğrenci gözaltına alındı. Bu arada gözaltılara ve polislin okulda karakol kurmasına halkın sert tepki göstermesi sonucu gözaltına alınanların bir kısmı serbest bırakıldı.

Ancak öğrenciler gözaltında olan diğer arkadaşlarının da bırakılması için 7.11.1991 günü okul çıkışında, oturma eylemi yapmak üzere Tatvan Hükümet Konağı'na doğru yürüdüler. Sayıları 150'yi bulan kızıl-erkekli öğrenci kitlesinin Konağın bahçesine girmek istemesi üzerine polis ve öğrenciler arasında çatışma çıktı. Birçok öğrenci çeşitli yerlerinden yaralandı.

Görüşlerini aldığımız bir kısım öğrenciler; "Ulusal-demokratik mücadelelerimiz yükselen taleplerimiz bastırılmaya çalışılıyor. Sürgünlere karşı tüm

kamuoyunu duyarlı olmaya çağırıyor, hala gözaltında bulunan Nezir ELEKÇİ adındaki arkadaşımızın serbest bırakılması için kendine devrimci, demokrat, yurtseverim diyen her bireyi mücadeleye çağırıyoruz" diyerek eylemlerinin haklılığını ve meşruluğunu dile getirdiler.

Sürgün edilen öğretmenler ve sürgün yerleri ise şöyle:

Emel KUTLU (Yozgat), Faruk OKUYUCU (Kastamonu), Sema GÜLTEKİN (Çorum), Kerem ERENÇ (Sivas), Sinan ERDEM (Konya), Şefik ÇOBAN (Kayseri), Mehmet DEMİRTAŞ (Erzurum).

Yaşanan bu olayların ardından 14.11.1991 akşamı saat 20.30 sularında şehir merkezi dahil birçok yer özel tim, polis ve jandarma tarafından kurşun yağmuruna tutuldu. Yaklaşık 45 dakika süren olaylardan sonra çarşı merkezinde bulunan ve kurşun seslerinden tedirgin olup kahvelerden çıkan halk, özel timlerin küfür ve hakaretlerine maruz kaldı. Kimlik sorgusu sırasında timlerin, "hangi ülkede yaşıyorsunuz, arkadaşlarımızın intikamını alacağız" gibi bir takım sözler sarfettikleri görüldü. Yine kimlik sorgusu sırasında farkında olmadan kimliklerini sol elleriyle çıkaranlara özel timler tarafından çeşitli hakaretler edilerek halk tahrik edilmeye çalışıldı. Olay sırasında birçok kişi kimliği olmadığı gerekçesiyle gözaltına alındı.

İNSAN HAKLARI KURULTAYI

N. ARARAT

İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi, 16-17 Kasım 1991 tarihleri arasında, Kuruçeşme Mülkiyeliler Birliği'nde İnsan Hakları Kurultayı düzenledi.

Kurultay'ın ilk gününde, İnsan Haklarının Tarihsel Evrimi; İdeoloji, Din, İktidar-Birey ve İnsan Hakları konu başlıkları ile tebliğler sunuldu. Yapılan konuşmalarda İnsan Haklarının Tarihsel Evrimi, Uluslararası Standartlar ve Birleşmiş Milletler Hukuku irdelendi. Reel Uygulamalarda, Hukukta, Dinlerde ve İdeolojilerde İnsan Hakları Kavramı konuşuldu, bu konular üzerinde tartışmalarla Kurultay'ın ilk günü tamamlandı.

İkinci gün yapılan sabah oturumunda, Ulus-İrk Egemenliği ve İnsan Hakları geniş biçimde ele alındı. Resmi İdeoloji, Mülteciler Hukuku ve Azınlık Hakları üzerinde duruldu. Oturuma bir tebliğ sunan Yazar Musa ANTER, Kürdistan'daki insan hakları ihlallerine değindi. Konuşmasında, dünyada bir takım ideolojilerin (Marksizm, İslamiyet vb.) insanları biraraya getirmek için ortaya çıktığına dikkati çeken ANTER, Kürt ve Türk halklarını bir araya getirebilecek en büyük gerçekliğin insan hakları olgusu olduğunu savundu. ANTER sözlerini; "Türkiye'de insan hakları birinci derecede Kürt hakları demektir. Kürt ulusuna, Kürt olmalarından dolayı işkence yapılmazsa, her konuda tam eşitlik verilirse, anadilde eğitim yapmaları, radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarından yararlanmaları sağlanırsa Kürtler ve Türkler birlikte ve kardeşçe yaşarlar."

ANTER'den sonra hazırladığı tebliği sunan Mustafa YALÇINER konuşmasında, Türkiye'de hak yoksunluğunun iki temel dinamiği olan ücretli emeğin sömürüsü ile ulusal sömürü konusunu irdeledi. Kürt sorunu konusunda reformcu (düzen içi) çözümlerin gerçekçi olmayacağını, soruna devrimci çözümlerin getirilmesi gerektiğini savunan YALÇINER, "Geçici değil, köklü bir sorun üzerinde duruyoruz. Nüfus ve yoğunluk bakımından büyük bir çoğunluktan bahsediyoruz. Sömürünün, ezilmişliğin, baskının kaynağı tektir: Emperyalizm, burjuvazi."

Amerikan Emperyalizmini ya da İngiliz kıskırtmacılığı'nı ileri sürerek, Şêx Said'in ya da Seit Rıza'nın kişiliklerinde Kürt olgusunun idam edilmesini savunmanın ya da tarafsız-seyirci kalmanın, insan hakları savunuculuğu ile hiç bir ilişkisi yoktur. (...) Olağanüstü Hal kaldırılmalı, özel tim ve koruculuk lağvedilmeli ve Kürt ulusuna kendi kaderini tayin hakkı tanınmalıdır." dedi. Konuşmasının ilerleyen bölümlerinde Kürt ve Türk milliyetçiliğini eleştiren YALÇINER, bu sorun konusunda Kürt ve Türk aydınlarına düşen görevlere dikkat çekti.

Oturumun daha sonraki bölümünde söz alan Gazeteci-Yazar Halil NEBİLER, "Türkiye'de 70 Yıllık Dönemde Azınlık Hakları" konusunda hazırladığı tebliği sundu. Konuşmasına bir Ermeni aydınının "Azınlıklar, iki kaya arasındaki yumurtalara benzer. Kayalar ne zaman yerinden oynasa, yumurtalar ezilir" özdeyişiyle başlayan NEBİLER, 70 yıllık dönem içerisinde Rum, Ermeni ve öteki azınlıklara yönelik insan hakları ihlallerine değindi.

NEBİLER'den sonra söz alan Av. A. Zeki OKÇUOĞLU, Türkiye'de insan haklarının kısa bir tarihçesi ile millet ve milliyetçilik kavramları konusunda görüşlerini dile getirdi. Bir takım yanlışlarla dolu olsa da, Türkiye'de insan hakları konusunda verilen hakların dış baskılar sonucu olduğunu, bu baskıların kalkması halinde hakların tekrar geri alınacağını savunan OKÇUOĞLU, konuşmasının son bölümünde ezen ulus ve ezilen ulus milliyetçiliğinin birbirinden ayırt edilmesi gerektiğini, ezilen ulus milliyetçiliğine anti-milliyetçilik adına karşı çıkılmasının halklara değil egemenlere hizmet ettiğini vurguladı.

Sabahki oturumun son konuşmacısı Sosyolog İsmail BEŞİKÇİ, resmi ideolojiye yönelik açıklamalarda bulunurken 1936 yılına ait gizli bir belgenin iç yüzünü gözler önüne seren şu bilgileri verdi:

"Adı geçen belge 1936 yılında 1. Genel Müfettişlik (Bu günkü Olağanüstü Hal Bölgesi) tarafından zamanın Başbakanına gönderilmiştir. Gizli bir belge olmasından dolayı Kürt ve Kürdistan terimleri rahatlıkla kullanılan bu belgede Kürtlerin nasıl asimile edilecekleri önerileri yer alıyor."

İnsan haklarının bugün artık devletlerin iç sorunu olmaktan çıktığını, resmi ideolojilerin insan hakları ihlallerinin temel kaynağı olduğunu ileri süren BEŞİKÇİ sözlerini:

"Devletler sorunlarını demokratik yollarla çözemedikleri zaman, ideolojilerde çözüm ararlar. Yeni gerçekler (gerçek olamayan gerçekler) üzerine kurulmuş teoriler (Güneş Dil, Kart Kurt, Dağlı Türk vb.) üreterek, somut gerçeği tamamen yok sayar, yadsır veya çarpıtır. İşte buna resmi ideoloji denir. Resmi ideoloji ile insan hakları arasında çok derin çelişkiler vardır. Devlet, kendi yapısını korumak için yasaklar; kişi kendi özgürlük haklarını arar, ister. İnsan hakları ancak devletin koyduğu ve korumaya çalıştığı değerlere ve yasaklara karşı çıkılarak savunulabilir." şeklinde tamamladı.

Kurultayın öğlenden sonraki oturumunda ise, Kadınlar Üzerindeki Erkek Egemenliği, Cinsiyetçi Şiddet ve Cinsel Tercih, Özgürlükler ve İnsan Hakları, İnsan Hakları Mücadelesinin Politik Projesi, Mücadele Yöntemleri ve Örgütlenme Biçimleri ile Diğer Mücadele Alanlarına Göre Özgünlüğü konularında çeşitli tebliğler sunuldu.

DERSÊN ZMANÊ KURDÎ • BARAN

Kürtçe Dil Dersleri

XVIII

MAR Û ÇIVIKAN

Dapira Şahan pîr çirokan dîzane. Şahan jî çirokên wê gelek hez dike.

Şeveke zivîstane bû. Lî der berf û serma hebû. Şahan jî dapira xwe xwest ku jê ra çirokekê bibêje. Wê jî dest pê kir û çiroka mar û çivikan jê ra got:

Wexteki daristanek hebûye. Ew daristan welatê çivikan bûye. Her yekî tê da jî xwe ra hêlûnek çekirîye. Ya kutkutikê û ya diksilêmin dî nav koka daran da bûye. Ya bilbilê lî ser çiklan, nav pelên daran da. Ya êlo lî ser zî-nareki bûye. Lî daristanê xwarin û vexwarin zehf bûye. Daristan jî dengê wan şên bûye.

Lê rojekê lî daristanê marek peyda bûye. Mareki gewr û çav zer. Ew mara tîm çûye hêlûnan û hêk û çêlik xwariye.

Rojekê pepûg hatiye ku mar lî dora hêlûna wê ye. Pepûgê kirîye qirin, gotiye:

— Ciranino! Zû werin. Mar çêlê min xwarin!

Çivikan dengê pepûgê bihistiye, lê jî ciyê xwe nelivine. Wan gotiye: “Jî me ra çî? Em ku biçin, mar me jî dixwe. Me nexwe jî, dibe dijminê me. Jî xwe em pê nikanin. Qe nebe, em lî ciyê xwe rûn û hêrsa wi neynin...” Bi vi awayî, çivikan paç kirine guhê xwe û ne çûne hawara pepûgê. Mar çêlên wê xwariye. Pepûga dîlbin jî mala xwe barkirîye û jî wê derê çûye.

Lê mar dev jî hêlûnan bernedaye. Roja dinê lî qijqijkê bûye mêvan.. İcar wê kirîye qije-qij, lê çî çare? Marê me bî vi awayî, bê tîrs, her roj çûye hêlûnekê, zîkê xwe tîr kirîye, bûye lox. Çivik jî kelogiri bûne, ketine şîne, nîzanî ku çî bîkî..

Baz û êlo dî kêfa xwe da bûne. Gotine: “mar nîkane bê hêlûna me; em çavê wi derdixînin!” Paşê, mar çûye, hêlûna wan jî..

Rojekê çivikek piçûk derketiye ortê û usa gotiye: “Lao, teresiye mekî! Em ewqas çivik dî heqê mareki da nayên. Usa nabe. Bî revin û tîrsê em jî dest wi xîlas nabîn. Bî vi awayî mar koka me tine.”

Çivikên dî jî pîrsine:

— Tu jî me ra çî dibêji? Em çî bîkî?

— Yek bîn û bajon ser wi! Mîrîn ku mîrîn e, va xîre-xîr çî ye?..

Paşê çivikan gotîna xwe kirîne yek, tîrs jî dilê xwe avêtine. Wan, nûkîlên xwe tûj kirîne û bî hevra dî ser mar da girtine. Mar xwe şaş kirîye, bî lez kîşîye, revîye ku bîçe kuna xwe. Yekî lî çav xistiye, yê dî lî seri; ew kuştine. Leglegê jî, bî nûkîla xwe ya dirêj leşê wî girtiye, biriye avêtîye newalekê.

Wê şunda çivik jî tîrsê xîlas bûne. Her yek fîrdaye çûye hêlûna xwe. Demên şahiyê disa dest pê kirîye.

Çirok	: Masal	Kok	: Ağacın topraktan
Mar	: Yılan		dal ayrımına
Hêlûn	: Yuva		kadar kısmı
Kutkutik	: Ağaçkakan	Bilbil	: Bülbül
Diksilêman	: Çavuş kuşu	Çikil	: Dalcık
Dik	: Horoz	Şax (guli): Dal	
Êlo	: Kartal	Dî heqê wi	: Hakkından
Zinar	: Kaya	da hatin	gelmek
Peyda bûn	: Peydah olmak	Tîrs	: Korku
Gewr	: Kül rengi	Kok anin	: Kökünü
Çêl, çêlik	: Kuş yavrusu		getirmek
Pepûg	: İbibik kuşu	Yek bûn	: Birleşmek
Qirin	: Haykırış	Yekiti	: Birlik
Ciran	: Komşu	Nûkîl	: Gaga
Qe nebe	: Hiç değilse	Tûj kîrîn	: Bilemek
Qe	: Hiç	Tûj	: Keskin
Hêrs	: Öfke	Ser da	: Saldırmak,
Bî vi awayî	: Böylece	girtin	üstüne üşüşmek
Paç, paçik	: Bez parçası	Lez	: Acele
Hawar	: Çağrı, imdat	Lez kîrîn	: Acele etmek
Dîl	: Yürek	Kîşîn	: Sürünmek
Bîrîn	: Yara	Kun	: Delik, in
Dîlbin	: Yüreği yaralı	Kunê mar	: Yılan deliği
Dev jê	: Vazgeçmek	Kuna gur	: Kurt ini
berdan		Leş	: Leş, gövde
Qijqijk	: Saksagaan	Xwe şaş	: Şaşırmaq
Mêvan	: Misafir	kîrîn	
İcar	: Bu kez	Legleg	: Leylek
Çirokbêj	: Masalcı	Newal	: Dere
Qijin	: Avaz avaz bağırma	Xîlas bûn	: Kurtulmak
	: Karın	Fîrdan	: Uçmak
Zîk	: Dam taşı, loğ	Fîrîn	: Uçmak
Lox	: Ağlamaklı	Şahi	: Neşe, şenlik
Kelogiri	: Yas	Per	: Kanat
Şîn	: Şahin	Vêxistin	: Yakmak
Baz	: Keyf	Vebûn	: Açılmak
Kêf	: Orta	Çetîn	: Çetin
Orte	: Tereslik	Qîret kîrîn	: Gayret etmek
Teresi	: Ölüm	Rîzgari	: Kurtuluş
Xîre-xîr	: horultusu	Rîzgar kîrîn	: Kurtarmak
		Xwendin	: Ötmek

Dilek kipi (şimdiki ve gelecek zaman)

Şahan xwest ku dapira wi jê ra çirokekê bibêje.

Mastar : Gotin (söylemek), Emir : bibêje

Ez bibêjim	im	Em bibêjin	in
Tu bibêji	i	Hûn bibêjin	in
Ew bibêje	e	Ew bibêjin	in

Wi xwest ku dapira wi bibêje.
(O istedi ki büyük annesi söylesin)

Emir kipi	Dilek kipi
bibêje	Ew bibêje (o desin)
bixwaze	Ez bixwazim
biçe (here)	tu biçi (tu heri)
bixwe	ew bixwîn
(hez) bike	em hez bîkin

Görüldüğü gibi, istek ve dilek kipinin şimdiki ve gelecek zamanı emir halinin yardımıyla yapılır.

Takılar : im, i, e, in, un, in.

Not: (Dilek, gereklilik ve şart kiplerinin tümünün şimdiki ve gelecek zamanlarında fiil aynı biçimi alır. Kipler, diğer yardımcı sözcüklerle ayrılır:

Ez dıxwazım biçim Parisê : Paris'e gitmek istiyorum
(istek - dilek)

Divê, ez biçim Parisê : Paris'e girmeliyim. (gereklilik)
Ku ez biçim Parisê : Paris'e gitsem.. (şart)

(Ez ku biçim)

Em çi bîkin : Ne yapalım?

Divê, em çi bîkin : Ne yapmalıyız?

Ku em çi bîkin : Ne yapsak?

Olumsuzluk edatı (ne) dir. (Şimdiki ve gelecek zamanın da)

Em dıxwazın iro biçin : Ku neçin ... (gitmezsek)
Mar me dıxwe : Ku ne we ji, dibe dijminê me.
Hesen cıxarê dıxşine : Ku nekşine hêrs dikeve.

Not: Kurala uymayan 2. grup fiillerde durum farklıdır. Bunlar bî öncüsü almazlar. Örnek: Hatın (gelmek).

Hatın	Kök	Emir
	Hat	Were
Ez bêm	: Geleyim	
Divê ez bêm	: Gelmeliyim	
Ku ez bêm	: Gelsem	

Emir Biçimi

Emir biçimi fiil kökünün başına bî ön eki getirilerek ve tekil için e, çoğul için in takılarının yardımıyla yapılır.

<u>Mastar</u>	<u>Kök</u>	<u>Emir</u>	
		<u>tekil</u>	<u>çoğul</u>
Qirin	Qiri	bıqire	bıqirin
Kirin	Kır	bıke	bıkin
Dan	Da	bıde	bıdın
Bûn	Bû	bıbe	bıbın

Bileşik fiillerde emir ön eki, fiilin başına gelir.

Mastar	Emir biçimi
Vexwarin	Vebıxwe
Çekirin	Çebıke
Derketin	Derbıkeve
Vebûn	Vebıbe
Hûr kırım	Hûr bıke
Lê dan	Lê bıde
Xılas bûn	Xılas bıbe

Ancak bileşik fiillerde genellikle kısaltmalı biçimler kullanılır. Örneğin, vebıxwe yerine, bî atılarak kısaca vexwe denir. Bunun gibi:

Çebıke	: Çêke	Dest pê bıke	: Dest pê ke
Derbıkeve	: Derkeve	Lê bıde	: Lê de
Vebıbe	: Vebe	Hûr bıke	: Hûr ke
Xılas bıbe	: Xılas be		

Kısaltma yoluna bazan basit fiillerde de başvurulur:

Bıbêje	: Bêje	Jê ra bıbêje	
		Jê ra bêje	

Emir biçiminde olumsuzluk edatı me dir:

Bıke	: Meke	Vebıxwe (vexwe)	: Vemexwe
Bıbe	: Mebe	Çebıke (çêke)	: Çêmeke
Bıgre	: Megre	Dest pê bıke	: Dest pê meke

Diğer yandan:

Bavêje : Mavêje

Alıştırma: Aşağıdaki fiillerin emir kipini ve dilek kiplerinin şimdiki (ve gelecek) zamanını çekiniz:

Çêrin	Derketin	Ava kırım
Xwarin	Vexwarin	Lê xıstin
Meşin	Vebûn	Hışyar bûn
Jin	Çekirin	Ser da girtin
Kirin	Vêxistin	

Qe nebe

Eyşan dibêje dersa mın çetin e û naxebite. Dersdar jê ra got: "Eyşan bıxebite. Qe nebe, tu dikani bersiva çend pırsan bıdi."

Mehmûd got: "Ez naçım bajêr. Qe nebe dı gund da av û hewa paqij e..."

Bı vi awayi
Rojek birçi, rojek têr, bı vi awayi sal derbaz bûn û çûn.
Tu bo dersa xwe qiret naki; bı vi awayi, tu nıkani hin bi.

Dev jê berdan
Dijmin dev ji me bernadın.
Tu ji gede çi dıxwazi? Dev jê berde lo!
Ew merıvek serhışk e. Tu nıkani tışteki bıki serê wi
Dev jê berde!

Dı heqê da hatın
Ew keçıkek jêhati ye, dı heqê her kareki da tê.

Tu ji mın ra bêje, dı heqê wi seyi da ez têm!
Wietnami dı heqê dijmin da hatın, welatê xwe rızgar kırım.

Tûj-tûj kırım
Kêr tûj e, dest lê mede.
Bırek xweş nabire, wê tûj bıke.

Ser da girtin
Komandoyan dı ser gundê me da girtın.

Roja dinê	: Ertesi gün	Betır pêr	: Üç gün öncesi
Hefta dinê	: Ertesi hafta	Par	: Geçen yıl
Meha dinê	: Ertesi ay	Pêrar	: İki yıl öncesi
Sala dinê	: Ertesi yıl		önceki yıl
Duh	: Dün	Betır pêrar	: Üç yıl öncesi
Pêr	: Evvelsi gün		

Hinkirin

I

Dî vê çirokê da (Mar û Çivikan) boriya çiroki bîkîn bo-riya berdest. (Bu hikayede -Mar û çivikan- mişli geçmişi dili geçmişe çevirin.)

Kışin- firin- xwendin

Mar dikişin, çivik difirin.

Çivik bî saya perê xwe difirin.

Xwendina çivikan daristanê şên dike.

Bîlîl jî hemû çivikan xwestir dixwine.

-II-

Bersiva pîrsên jêrin bîdîn:

- 1- Dapira Şahan pîr çirokan dîzane û dibêje. Jî karê wê ra çî tê gotin?
- 2- Şeveke zivistanê Şahan jî dapira xwe çî xwest?
- 3- Dapirê jê ra kijan çirok got?
- 4- Lî daristanê çî hene?
- 5- Jî mala çivikan ra çî tê gotin?
- 6- Kutkutik hêlûna xwe dî ku da çêdike?
- 7- Êlo hêlûna xwe dî ku da çêdike?
- 8- Fêki lî ku derê dibîn?
- 9- Dengê kijan çivikê xwestir e?
- 10- Lîngê maran heye? Ew çawa rêva dîçin?

- 11- Mala maran ra çî tê gotin?
- 12- Dî çirokê da mar çî dike?
- 13- Pepûgê ku mar ditiye çî kîriye?
- 14- Çivikên din çîma ne hatine hawara pepûgê?
- 15- Ew jî mar tîrsin, lê tîrsê ew jî dijmin parastin?
- 16- Roja dinê mar çû hêlûna kê?
- 17- Êlo û baz çîma dengê xwe dernexistin?
- 18- Wan hêlûna xwe jî mar parast?
- 19- Mar dî hêlûnan da çî xwar?
- 20- Çivika piçûk jî yê dîn ra çî got?
- 21- Meriv çawa jî dijmin xilas dibe?
- 22- Çivikan guh dane gotina çivika piçûk?
- 23- Paşê wan çî kîr?
- 24- Mar çawa jî ber wan revî?
- 25- Ewana çawa mar kuşt?
- 26- Leglegê çî kîr?
- 27- Pîştî ku mar mîr çî bû?

Paç kîrî guhê xwe

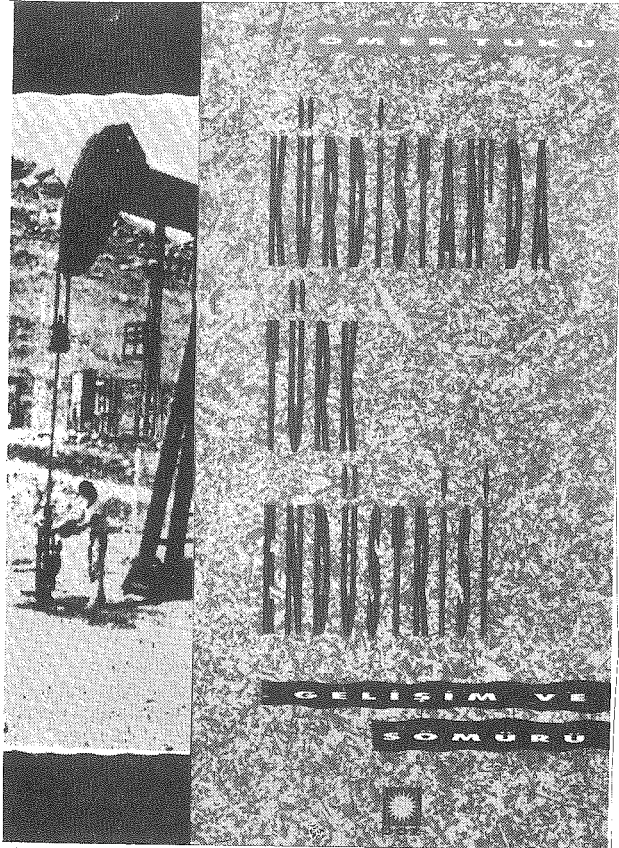
Çivikan paç kîrîne guhê xwe. Ango gaziya hevalê xwe bîhistin, lê xwe lî nebihistinê danin. Guh nedan gaziya wê. Ez Elo ra ewqas dibêjim, lê wi paç kîriye guhê xwe. (Qe guh nade mîn).

Kok anin

Lo, rabîn! Dijmin koka me anî.

Rovî ku kete pinê koka mîrîşkan tîne.

(SÜRECEK)

KÜRDİSTANDA TÜRK ENDÜSTRİSİ
Ömer TUKU
Büyük Boy 216 S. 28000 TL. TOPLATILDI
DOZ YAYINLARI Nakilbent Sok No : 49/3 34400 Sultanahmet/İST. Telefax : 517 13 78

KÜRDİSTAN TEALİ CEMİYETİ
İsmail GÖLDAŞ
Büyük Boy 333 S. 40000 TL

50 SALIYA XORTEKÎ NIVİSKAR: ESKERÊ BOYİK

• A. KOÇER

*“Ez zanım Kurdistanê çêbe,
Azayi beyraqa wê be,
Edilayi tifaqa wê be,
Ez zanım Kurdistanê çêbe.
Tavê qelema wê be,
Çavê alemê lê be,
Ez zanım Kurdistanê çêbe.
Lawê Kurd egîtê wê be,
Îro be, yanê sibê be,
Ez zanım Kurdistanê çêbe!”*

Eskerê Boyik

Ev helbesta Eskerê Boyik jî zûva li ser zîmanê gelek Kurda ne. Malbavanê Esker jî deşta Entaba aliyê Qerekosê barkirine, çûne bintara Çiyayê Elegezê, gundeki kavil bûyi tev Kurdên Êzdi yên jî ber destê Romê revî avakirine û li wir a cih bûne. Dema şerê cihanê ya duwemin, bavê nivîskarê hêja jî wek welathezên din diçe eskeriyê. Wan çaxan ango di sala 1941'an da li gundê Qundexsazê bi qêriniyek nermîk ew jî dayika xwe dibe. Ji ber ku bavê wi li eskeriyê ye, navê wi datînin ESKER. Dibe ku ew kesê nav lê dani, wê demê nezanibûye, wexta ew kurik mezûn bibe, bi rastî bi dil û can, bi qelem û ramanên xwe va wê bibe eskerek dîpolê, bona Kurdistanê. Bi gotinek din ew iro bûye eskerê Azadiya Kurdistanê. Bê guman ew di warê huner û çanda Kurdan da ew eskerek dîlsoz e.

Ew di wan şertên şer a dixwine. Lê tu caran jî ji gundê xwe jî civat û diwanên kal û piran jî durnakeve. Lema zîmanê wi zîmanek sade û delal e. Ew nuha li Enstitûtuya Anîngeha Aboriyê serkarê parê ye. Xebata wi yê ilmi jî gelek in.

Xwendevan Eskerê Boyik bi gîştî wek helbestvanek nasdikin. Lê ew şanonîvîsek jirhati ye, her usa ew nivîsarên vekirî (Nesir) jî di rojnama Riya Teze da dinvise. Pirtuka wi yê pêşîn ya helbetan, bi navê “Şiverê” di sala 1966'an da li Rewanê çapdibe. Sala 1975'an “Kulilkên Çiya” ku di sala 1979'an da nav weşanên Özgürlük Yolu (Riya Azadi) bi Tirkiya helbestan va hat çapkirinê, cara duwemin jî li Elman-yayê bajarê Kolnê hate weşandinê. Disa li Rewanê grubek helbestvan, salê carek, beravokên helbestan bi navê “Bihara Teze” diweşînin, helbestên Esker jî tê da hen in, bi xwe jî berpirsiyarek jî wê kovare ye. Şanoya wi yê ewlin bi navê “Sinco Qiza Xwe Dide Mêr” komediyek e. Piştra bi navê “Heyf” tiyatroyek li ser pîrsa jinên Kurd nivîsiye. Çawa xwendevan jî baş dizanin şanoya “Mem û Zîn” jî nivîskarê me yê dîlovan û jirhati pey xebatek dîr û dirêj nivîsiye û ew pirtuk jî aliye çapxana Roja Nû li bajare Stockholmê hatiye çapkirinê. Ew şano jî ali-

yê şanogeriya BOTAN lî Elmanyayê havina çûyi hate nişandan. Vê payizdê ji ev şano gelek ciyên Avrupayê wê bê leyistîne.

Eskerê Boyik jî aliyê exlaqê, jî aliyê peyvendiyan gelek dîlovan e. Pîr dîlrehm û tu caran jî qûre nine. Meriv dikare bêje zar heye lê zîmanê wi tunneye. Gor nav û dengê wi, gor şertên ku em Kurd tê da dijin, merivêk uha ditin bî rasti jî zehmet e. Ev xeyseta baş dî nivasarên wi da jî diyar e. Ew tu caran bihtengi, tund û tuji belav nake. Her tim gotinên

Pîrtûka Boyik ya nû: "Lî Çiya"

xwe bî usuleke edebî dixemilîne û nermîk û xweşik peyva rêzdikeye. Bî gor mî ew xeyseta hanê dî gundê xwe, dî nav jiyana tev tebiyetê da hîldaye. Ewî bî welatperweriya xwe ye bêbîni va pêçandîye, kîriye navhev, usa lihev kîriye ku hunermendek bê-hempa derketiye holê.

JÎ ALİYÊ HUNERMENDIYÊ

Nivisarên Eskerê Boyik bî tertîb û şikîl ne kevn e, jî qalibên qedim yê helbestvanên Kurd ew xwe xîlas kîriye. Lê meriv nikare bêje ku jî xwe ra rê û rêçek nû vekîriye an jî ekolek peydakîriye. Lê bî gîştî ew jî rêz û tertîba kevn yê helbestan xwe dûrxistiye. Jî aliyê naverokê nivisarên Esker, meriv dikare bêje pêşîyê niştîmanperwerî ye.. Kurdên me yê Sovyetan dijin, xwe lî xerîbiyê dihesîbin. Bî hesreta welat dîlê wana pîrtî-pîrtî dibe. Her tim aliyê Çiyayê Agirî dînherî û axinên kur dîkişînin. Eskerê Boyik jî tu qey bêjî bûye nimayendeyê wana, her wext çem û kani, deşt û zozan, çiya û banîyên Kurdistanê dî nivisarên xwe da bî awakî edebî dide.

zî em rêzên jêrî carek disa bixwin.

*"Her teyredêk hêlûna xwe hîzdîke,
Erş ezmana, dor berê xwe hîzdîke,
Her xezalek çiya banyê xwe hîzdîke,
Stara xwe, şikevta xwe hîzdîke,
Her merik zîmanê xwe hîzdîke,
Dînyayê û welatê xwe hîzdîke,
Jî te çîqas ez razî me dîlê mî
Wedê divên
Ev dîla jî Kurdistanê hîzdîke."*

Belê hemû Kurd, hemû şair, hemû nivîskar nikarin wek Esker ewî evîne, ewî bengîtiyê ewqas xweş û bî usuleke edebî binîne ser zîman, binvisin.

Esker salixdanên Kurdi dî nivisarên xwe, dî xebirdanên xwe da gelek baş û dî cîda dîde xebatê. Ustayek usayê ku çaxê meriv helbestên wî dixwîne, qey bêjî bî rasti deşt û zozanên Kurdistanê dayî, piyê te lî ser erdê welat û hewayê temîz û xweş tê tîji dev û pozê te dibî.

*"Zozan û çiyavan gazi mî dîkî,
Gazi mî dîke lî pale ew gund,
Berx û berodan gazi mî dîkî,
Gazi mî dîke xezala çeleng."*

Nivîskarê hêja, her usa aliyê xebatkaran, karker û cotkaran digre. Bî peyvek dî, bawerîya wî bî wana heye. Jî ber jîyan û ramên wî, ew her tim optimîst e. Bawerîya wî her tim heye ku rojek bê Kurdistan wê azad bibe. Ew rojan jî ne ewqas dûr in Xortekî 50 salîye. Ew wek xortekî nu jî deştê Entabê Qerekosê hati, dîl û canê wî dipirpîte, dî cîda nasîkîne. Jî qeîlema wî, ronahîya agirê Zerdûşt belav dibe. Cîwanên welat hîşyar dîke. Dî vê karê giranbûha gor şert û şîrûtên vî çaxê me meşandinê da em her serketîna wî daxwaz dîkî.

Bî Nasîr Rezazî ra Hevpeyivîn:

“Çanda Kurdi pîr dewlemend e”

■ Berî her tiştî Kek Reza-
zî, bî xêr hati. Kerema xwe dikari
lî ser jiyana xwe, bî kurtî jî bo
xwendevanên me ra hin tiştan
bêji? ■

□□ Gelek spas jî bo hevpeyivînê.
Bîborî jî bo Kurmanciya min.

Ez di sala 1955'an da lî Kurdis-
tana Îran bajarê Senendej an jî Si-
ne hatîme dinê. Paş xwendina
ewil, çûm beşê na-
vendi, min diplom
girt bûm mamoste.
Paşê rewşeke nu lî
Kurdîstana Îran çê-
bû. Şah revî û şuna
wî Humeynî hat. Ez
jî ketim hepsê. Paş
hepsê bûm pêş-
merge û çûm çiya.
6 salan lî çiyân
mam û paşê çûm
Ewropa, lî gel jin û
sê zarokên xwe lî
Swêd dimînim.

Dema pêşmerge-
tiyê bî Komela ra
bûm. Komela sazu-
maneke Marksîstî
bû û serokê vê jî
Abdullah Murtedî
bû. Komela paşê bî
çend rêxistinên Îra-
nî va dan û standî
çêkir û ewana bî
hevra partiya ko-
munist çêkirin.

■ Ev çendek e hûn lî
Kurdîstana Iraqê bûn. Jî bo çî hûn
çûn Kurdîstana Iraqê û lî wir rewş
çawan e? ■

□□ Ev cara duwemin e, ku ez di-
çim kurdîstana Iraqê, di nav sê
mehan da. Cara yekemin meha
7'a bû; min lî Rewandîz, Diyana,
Ranya û Şeqlawî 4 program çê-
kîrin. Lê cara duwem, ku ev sê roj

in ez wegeriyam, karê minê taybe-
ti hebû. Jî ber vê çûm.

Dixwazim lî ser raperîna Kurdis-
tana Iraqê çend tiştan bêjim. Ev
raperîna gel bû, ne yê partiyek an
jî rêxistinêk bû. Hiç parti an jî rê-
xistin rêberîya vê raperînê nekirî-
bû. Ev rêxistin jî çiya hatin daketîn
nav gel. Lî Kurdîstana Iraqê da pîr
cahş hebû. Yanî wana jî hukûmet
ra kar dikirin. Ew jî di vê raperînê

Rezazî û nûçevanên DENG, Sedat Karakaş

da beşdar bûn. Dema ku Kurdistan kete destê xelk û pêşmergan, hukûmet êriş anî. Dî vê êrişê da bî heqîqet 100 hezar kes hat şehîd kirin.

Lê dî vê raperinê da gel, çend tişt bî dest xistin: Yek ji wan ew bû, ku xelk îtiraz kirin. Dî gel vê ji xwe ra komîte çêkirin, binke çêkirin, şûra çêkirin. Lê pîr mixabin ji ber ku, tecrubeya rêxistinê kêm e û rêxistineki usa tune ku bikare tamamiya gel kontrol bike, ew destketiyan ji, ji dest çûn. Raperina Cenûbê Iraqê ji tesir kir ser Kurdistanê. Ji ber ku, ew serhildan mezhebi bû û Amerika û hevalbendên vi nedixwastin rejimeki mezhebi weki Îranê, li Iraqê ji were sazîkirin, beramber êrişê Saddam bê deng man.

Îro li Kurdistanê gelek problem heye. Yek ji wan bêkari ye. Eger kar nebe, pere ji tune ye. Pere tune be, birçiti, nexweşî çêdibe. Piçek be ji dîzi û hwd. heye. Şoreş nîkare vana qontrol bike. Ji ber ku, rêxistineki qehim tune.

Xebata rêxistinên Kurd li derweyi welat çawa ye û çî tesîrek datîne li ser xebata azadiya gelê Kurd li Kurdistan?

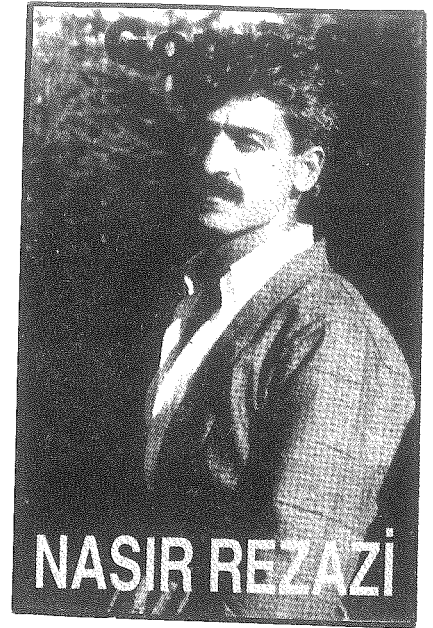
□□ Pîr dur neçin. Gelek Kurd ji

Kurdistanê Tîrkiyê çûne der welat û xebata wana li ser karê kulturi gelek bî hêz e. Dî rasti da Kurd, li der welat bî Kurmancan hatiye naskirin û heqê wane ji. Ji ber ku karê kulturi li ser milê wan bûye: Stran, govend, nivîsin, belavkirina pirtûk û hwd. Ez gelek hêvîdar im, ew kar û xebat ku li der welat pêk tê, her çiqas kêmasî ji tê da hebin, ber bî pêş gavên xurt bavêje. Li der welat gelek nivîskarên û hunermendên me hene. Gerek bî rasti yekîtiyeke hunermendan çê be. Weki yekîtiya nivîskaran çê bûye, ku bikaribin xebat û tekoşîna xwe ber bî pêş bibin û bî vê awayî xizmeta gelê xwe bikin û meseleyê Kurd û kultura Kurdi li derweyi welat bîdî naskirin.

Dikari li ser xebata xwe ya edebî û muzîqî ji me ra bahs biki?

□□ Min, di sala 1967-68, berî ku şoreşa Kurdistanê Iraqê bê şkan-din, dest bî xebata xwe kir. Bûm stranbêj. Lê ewqas ne bî nav û deng bûm. Du kasetên min derket. Yek ji wan sala 1974, ya din ji di navbera 1974-75'an da der çû. Ew herdu kaset min dan naskirinê. Navê kasetê ewil: "Ay çend dem xweş divê" (Ey te çiqas hez dikim). Piştê vê min dest pê kir û çend kasetên din ji çêkir.

Dî Kurdistanê Îranê da rê nêdan ku ez herim radyo û strana bêjim. Ev tişt ji bo min qedexê bû. Lê min xebata xwe her domand. Hetta rejîma xwînxwar ya Şahê Îranê hilweşa. Lê piştê hilweşandina rejîma Şah, ez ketime hepsê. Mesleqa min mamostetî bû. Lê mixabin min nîkari ji hefteyekî pirtir li ser karê xwe bînim. Ez mecbûr bûm, ku birevim. Ez çend salan li çîyan mam. Dî van çend salan da min gelek stranên niştîmanî, evîni û şoreşgerî çêkir. Dî zemanê Şah da stranên min yêni niştîmanî ji hebûn. Ji ber navero-kên van stranan, ji min ra gelek problem çêdibûn. Piştê vê ez hatim Ewropa. Çima hatim Ji ber ku min dit li Kurdistanê û li çîyan mi-

rov nîkare gor xwesteka dilê xwe xebat bike. Ji bo vê tiştê îmkânat tune. Li hemû çîyan rê li me hatibû girtin. Ez ji neçar bûm, ku werim Ewropa. Çûm Ewropa û niha ji çend sal in li wir im.

Min li gelek welatan da; wek Amerîqa, Sovyet, welatên Ewropa û welatên Îskandinâv programan çêkir. Dî rojên newrozên da, di biranîna Komara Kurdistanê û her weki yêni din da beşdar bûm. Gelek rêxistin û partiyên Kurd, ku bona munasebetê şevan çêdikirin, ez beşdariya wan ji bûm.

Hetani niha dîkarim bêjim nêzîki 30 kasetên min derketine. Min di xebata xwe ya Ewropa da endamê tu partî û rêxistin nebûm. Lê bêtirî nêzîki Yekîtiya Niştîmanî û Komela Îran bûm. Ev herdu rêxistin ji berê da ji dostên min bûm. Min di programên wan da gelek caran beşdarî kir. Piştê vê ji programên Federasyon û programên KOMKAR li Elmanya Federal beşdar bûm. Min bî xwe li Elmanya kasetek çêkir. Piştê vê kasetê li Amerîqa li gel Kak Rîzgar Xoşnav kasetêkê dinê çêkir. Kasetê dawî ku min bî alîkariya KOMKAR'ê çêkiriye, bî navê "Be pîroz be" ye, tê da stranên zaravê Kurmancî û her weha folklorî ji heye. Niha ji

dixwazim kaseteke çekim, ku aliyeke wi bî Kurmanci, aliye dîn ji bî Sorani be.

Berê ku ez biçim Ewropayê, min bî zaravê Kurmanci nîzani-bûm. Dema ku çûm Ewropa, min peyvendi bî hevalên Kurmancî ra çekir û bî vê awayî jî dîkarim bêjim zaravê Kurmancî jî dîzanim.

Heya wan mehên dawî, li Tirkîyê stranên Kurdi bî bêjeyî Tirkî dîhatin gotin. Nîha hêdî hêdî dest pê kiriye Kurdi jî stranên gotin. Bir û bawerîya te li ser vê yekê çî ye?

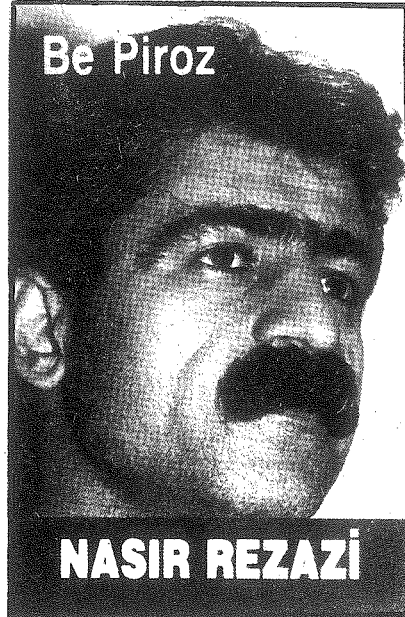
□□ Ev kareke gelek xelet e. Ez baş dîzanim, serekê wan hemû stranbêjan Celal Güzelses bû. Piştê vê İzzet Altınmeşe, İbrahim Tatlıses, Küçük Emrah, Burhan Çaçan, Mahmut Tuncer, Belkıs Akkale jî di vê rê da meşîyan û stranên Kurdi kirin Tirkî. Ev kirin ne bî tenê karên wan bû. Her usa siyaseta dewleta Tirk jî usa dixwast.

Dewleta Tirk pera dîreşîne, ji wan ra imkanan çêdike û bî her awayî alikariya wan dike, ku ewana bîkaribin stranên Kurdi bîkin Tirkî... Pîrsek min jî wan stranbêjan ra heye: Jî ber çî stranên Kurdi dikine Tirkî? Gelo folklorê Kurdi jar e?

Lê bî rasti folklorê me, çanda me pîr dewlemend e. Di her navçê Kurdistanê da; wekî Ruha, Diyarbakır, Muş, Sêrt û hwd. stran û lawîjên me pîr in. De werin ev stranên ku hatiye wegerandina Tirkî, carekê dîn bî Kurdi bixwinin. Da ku tekstên stran û lawîjên me wînda nebîn û nemîrin.

Mixabîn di Tirkîyê da gelek tekstên stranên Kurdi wînda bûye. Bîli wana, gelek stranbêjên Kurdi hene, ku tekstê strana Kurdi xelet dixwinin. Nimuneyek ev e: Arîf Cîzirî stranek dibêje. "Were were esmerê//bo te çendim keserê//aşîqê bejna te me/êşqê Mecnun bî derê". Baran jî usa dibêje: "Were were esmerim//bo te xemgin kederim//aşîqê bejna te bûm//êş-

qê hemîya bî der e". Ev tekst xelet e. Fîrat Başkale jî wekî Baran gotiye. Lê Arîf usa nabêje. Gerek hunermendên me şîyar bin. Ev staranên Kurdi ku hene, li ser wana bîfikirin. Li Tirkîyê gelek kes hene, ku Kurmancî baş dîzanin. Herin jî wan pîrskî. Kal û pîrên me pîr in. Ewana tekstên wan stra-

nan dîzanin. Gerek bî alikariya wana va stranên me werin komkirin.

Wekî dîn ez, endamê Nivîskarê Kurd li Swêd im. Min pîrtûkek belavkiriye li ser jiyana Beethoven. Ev pîrtûk jî aliye Roman Rolan hatiye nivîsandin. Bî Farisî bû, min jî wegerande zmanê Kurdi zaravê Sorani. Pîrtûkê dîn jî gerek di nav mehekê derkeve. Ev jî li ser navên Kurdi ye. Ev pîrtûk nêzîkî 220-230 rûpel e. Min hemû navên Kurdi, jî hemû parçên Kurdistanê komkiriye. Min her usa şerhek jî daniye. Mesela min nivîsiye Zozan çî ye, çî nine. Ako çî ye çî nine. Hêlin çî ye çî nine... Piştê vê min helbestê jî jî bo nimune aniye. Wekî helbest dibêje: "Ewrê reş û tari//li ser kela zînarê Mêrdînê//Qeb qeba kewa kûzê//Li ewara dixwine//Tê li ser hêlinê".

Min li Diyarbakır pîrtûkek dit. Nîzanim kê wan tekstan komkiriye. Mixabîn pîr xeletî di nav da heye.

Rast e, ew kes bî tenê vê komkiriye. Lê gerek ew, gund bî gund, bajar û bajêr bigeriya, pîr û kalên me pîrskîra û orijînalê tekstê bînivîsiya. Jî ber ku ew nesil ku iro emrên wan 7-30 salî nîn, pîraniya wan Kurdi jî bîrkirîne, asimilê bûne. Lê pîr û kalên me ne usa nîn. Ger mirov karek dike, gerek bî tenê neke. Eger bî tenê jî bike, divê eslê wi peyda bike. Jî ber ku ev pîrtûk belav bûye û stanbêjên me jî îstîfade dikin, carekê dîn ev tekstana bî xeletî bî kar tinin.

Ger jî te ra pêşneyarek were kirin, ku pîrtûkên te di nav weşanên DENG da bî çapkirin, tevra te wê çawe be?

□□ Di vê wari da problemek heye: Berê vê ez rîca dikim, ger hûn bîkarin di her hejmarek DENG da teksta stranên Kurdi ku wegerandine Tirkî, çap bikin. Disa gelek çîrok, gotinên pêşîyan û hwd. hene. Gerek ew bî komkirin û bî weşandin.

Werin mesela pîrtûkan... Mixabîn ev çend pîrtûkên ku min heta nîha belav kiriye, bî zaravê Sorani û tipê Erebi hatine nivîsandin. Lê min pîrtûka dawî, ku tê da navên kurdi hene, her usa bî Latîni jî çap dikim. Hevalê min heye, ku di vê wari da alikariya min bike. Eger bîkarin Latîni, jî bo we jî hêsan dibe, da ku bîkaribin wegerandin Kurmancî. Ez gelek kêfxweş dibim, ku hûn pîrtûkên min çap bikin. Min pîrtûkek dîn jî wegerandiya Kurdi, li ser hunerên kevn. Ev li ser dema kevir e. Lê mixabîn ev jî bî zaravê Sorani ye. Jî ber vê jî hûn nîkarin jî îstîfade bikin. Ger ev jî were wegerandin, hingê hûn dîkarin baştir jî îstîfade bikin.

Lê mixabîn ev cudatîya diyalakta Kurdi gelek zirarê dide me. Ev cudatî gelek problem jî me ra çêkiriye. Heta hukûmeta Kurdan çênebe, ev problem nayê çareserkirin. Yanê iro em nîkarin bêjin, zaravê Kurmancî û Sorani bîla bibe yek. Gelek heval hebûn, bî me ra henek dikirin: Digotin ev sorani çî ye? Hûn bî Erebi dipeyivin. Lê

Rezazî û gruba xwe di şevê Newroz'ê da

gava ku dan û standin çêbû, me zêdetir hev û du naskir, wan hevalan ji ditin ku, mesele ne usa ye. Kurdi, ne bi tenê zaravê Kurmanci, Sorani û Zazaki ye. Mirov gava ku wan zaravana fêr dibe, dibine ku zman û edebiyata Kurdi çiqas dewlemend e.

Sala çûyî li der welat şevên pişgiriye bî Kovara DENG ra çêbû. Tu ji beşdari wan şevan bûyî. Beri her tiştî em spasi te dikin. Ditne te li ser wan şevên pişgiriye çî bû?

□□ Ez tenê di şeva Berlînê da beşdar bûm. Li gel min mamosta **Rizgar Xoşnav, Evdila Mottizadeû Demoqrat** jî beşdar bûn. Şeveke pîr xweş bû. Programek gelek dewlemend bû. Mixabîn ne bi tenê şeva DENG'e, her weha şevên din da jî kêmasî pîr in. Çi li welat, çî li der welat... Weki cihaz, mikrofona û aliyê teknîkî.. Mesela KOMKAR ku li Kolnê şeva Newro-

zê çêkiribû û 14 hezar kes tê da beşdar bûbû, disa kêmasiya wi jî hebû. Gerek em ehmiyetek mezin bidin wan tiştan. Ji ber ku jî bo serketina wan programan, teknik û cihaz gelek muhim in.

Weki tu ji dizani, pîr şevên Kurdi ku li Tîrkiyê tê çêkirin. Ger ji te bê xwestin, ku tu ji di van şevan da beşdar bibi, bersiva te çî dibe?

□□ Ser seran û ser çavan. Ez gelek hez dikim. Ne tenê jî bo wan, her weha jî bo alikariya Kurdan, pêşvebirina zman û kultura Kurdi, ez hertim amade me.

Gotinên te yê dawî jî bo xwendewanên DENG hene?

□□ Xebata DENG gelek baş e. Weki DENG ku heta niha belav bûye, min hemî bî başî ne xwendîye. Lê ez pîr baş dizanim, ku ew, li Ewropa jî belav dibe û pîr jî deng

daye. Pêwist e em netirsîn û xebata xwe bibin pêş. Ev gelek girîng e. Baweriya min ev e ku karê we baş e. Ger piçek pirtir li ser kultura Kurdi kar bikin, hûn dikarin nav gel da cihên xwe xurtir bigirin.

Meseleyê din jî heye: Kurd ne tene li Kurdistanê Tîrkiyê dijin. Her usa li Îran, Iraq, Suriye û Sovyetê jî hene. Hûn dikarin bî wan ra dan û standinên baş çêbikin. Tenê ser zaravê Kurmanci xebat kîrin kêmasiyek e. Bî zaravê Sorani jî pîr tişt hene. Hûn dikarin jî wan istifade bikin û wana bidin naskirin.

Weki din ez gelek spasi we dikim, ku we vê hevpeyivîni bî min ra çêkir û imkân da, ku ez bî ba-weriyên xwe bêjim. Hêvîdarim ku em bî hev ra jî bo meseleyê Kurd û Kurdistan gelek tiştên baş çêbikin.

AMEDA REŞ

Hans-Herbert Dreiske(*)

Ev bû demeke dirêj e
lî gel xwe dîgerinim.
wê helbesta xwe ya nenivisi.
ya ku hêrgîz dîxwaze were nivîsin
û wek nameyekê were şandin.
Jî ber vê yekê dîxwazim iro
wê birêjûm ser pelikan
û bîşinim jî hevalên Diyarbekirê re

Wek nîha berçav e
ev bajar
yê ku berê bî navê Amed,
paşê bî navê Kara Amid,
Ameda Reş hate binavkirin.
Ew bajarê bî reşkevîran surkîrî
û bî girtigehêk tîrsdar.
Lî wir û lî saxa Diclê
tête bayekî taybetî,
û dî nav merovan de
hêj tête naskirin:

“Mêvan cejna
mazûban e”

Bîrîna Meyiteki,
Mîna jî filmeka
Yılmaz Güney
dîkîşîya wek şemakê
dî nav kolanan re,
dî ber Mîzgefta Mezîn re
û Karwansarayên kevn re.
Mêren berketî û bejînzîrav
-bî dor-
dîkîşandî ew meyîtê pêçandî.

Lî derveyî suran
mîn xwe dîgirt lî dengê
bîlûr û defan.
Nîşkave mîn xwe dî
dî nav şadîmanîyekê de.
Lî ser banên pehn
yên xaniyan
jînan bala xwe dîdan
govenda mêran.
Berê bîrîqî
bî tirêjên rojê
ew tasa nû

ku pê ava her dagirti
pêşkêşî kirin.

Raste-rast, lê xem
merovan bala xwe berdîdan
ser rûyê mîn.
Bê vekîşîn
bala xwe dîdan mîn gîşan,
taw nedan mîn
bîkarîbîm bistekê
xwe bîbînim bîyanî.
Neçaran
malên xwe bî mîn dînimandin,
dewlemendiya
hisên xwe yê xwezayî,
şabûna xwe û
hevalbendiya xwe.
Mezîntîrîn dewlemendiya wan
-wek lî her derê cihanê, lî ba neçaran-
gellek zarokên rûken bûn:

Hêj dengê mûzikê
dî guhê mîn de ye,
Hêj ez dîbîhîsim
çawa Şükrü pîştî govendê
lî ser xarînê
-Mêr û mêr,
jîn û jîn
tev rûnîştîbûn-
bî serbîlîndî got:
tu dîbîni,
ev e tun,
ev in stran û govendên
gelê mîn.

Zîmanê
ku tu dîbîhîzi,
zîmanê Kurdan e,
zîmanê jî Mem û Zîn e

Gellek jî me dîjîn dî neçariyê de,
bêmafî, bêmafîyên dijwar
dî Kurdistanê me ya çarparçekîrî de
lî gelê me bû û lî wî
hêj jî dibe.
Lê em çak dîzanîn:

“Segê har
dîkare çel rojan bîjî”

Dibe ku bibe rast,
ku ew gotîna lî ser heft çîyan re
derbas bibe
bigêhe wan kesan
yên ku bona wan hate gotîn,
wek metheloka kurdi
dîbêje.
Jî ber vê yekê ez helbesta xwe,
vê gotîne dîşîm Diyarbekirê:
Kurdistan dê her bîjî,
ta ku zîmanê kurdi
were peyivîn,
lî ser diroka Kurd
were axaftin
ta ku Kurd stranên xwe bîstîrên
û govendên xwe bîkîşînin,
Rabûn-rûnîştî û adetên xwe
bîparêzîn.

Hêvidar îm ku yê bîndest
bîkarîbîn,
têkoşîna xwe wîsa bajon,
ku mafdarî
lî aliyê wan bîmine,
ku pîrsîyara wan ya mafdar
bî bêmafîyan
nebe bîrîndar.
Ez dî xevna xwe de cihanekê dîbînim
ku tê de gelek
êdî gelekî bînîng neke,
jî bo xwe bîlînd bîke,
ku tê de êdî keşên zordest
û jar nemînin,
û ew gelên ku iro lîhevnehatîne
bî bîratî tev bîjîn.

Da ku bîkarîbe cihaneke welê
bibe ava,
dîvê her gel lî ser bîryara xwe
bîjî,
dîvê dî nav gelan de
ne axa û ne jî xulam hebîn,
dîvê merov her jî bo merovbûna
xwe rîzgar bibe.

(*) Nivîskarê vê helbeste bî xwe Alman e. Jî 10'î zêdetîr pîrtûkên wî yê helbestan heye. Bî xwe nîha lî Düsseldorfê dîjî. Ev helbesta dî sala 1989'an da lî Düsseldorfê bî 5 zmana (Almani, Kurdi, Tîrki, Erebi û Farîsî) hatiye çapkirin.

NAMA PÊŞMERGEYK BO DAYIKA XWE

Dayika mîn
 Ber pêket mîn girêdayî bûn.
 Çantîka mîn fişek û nan bû
 Tîfîng û bir û bawer lî mîn heval bûn
 Mîn diya lî sinor derbas bîbim
 Çiya û newalan bîbîrîm
 Singê şeva reş biqelêşinim
 Wekî cara!
 Lî ber wê rîzdê
 Lî ber wî berî:
 Arpîciya mîn lî ser mîlê mîn bit
 Xevnê reş yê nîyara birevinim
 Û demê helametê mîrîne bîbîrhînin
 Û bî dilê pîrê hêvî
 Bîkevîme gelî û serfiraz bêm
 Û te bîbînim ku:
 Lî nivê şevê
 Lî gurîna dengê arpîciya mîn
 Tu jî xewê rabûyayî
 Lî ber deriyê kolîka me!
 Destên te ser evras vegirtîne
 Û çavê te lî rêka mîn e...
 Diyariya mîn...
 Bo te dayê...
 Mîzgîniya serketîna pêşmergan e...
 Lî ser reşêkên hov û xwînşwar.
 Sê pêngava pêş mîn ve têy.
 Û tu tîfînga mîn maçî dîkî
 Ez jî herdu destên te yê pîr dîlovani
 Têr maçî dîkîm, dîdîme ser serê xwe.
 Belê, disa ev roja jî
 Her mîn diya wekî cara
 Ez bême we...!!
 Wekî rojên Kani Masi
 Û Dêra Luk'ê
 Û Keredax
 Û Dîhok
 Û Şeranişu
 Û Zavîtew
 Û Xwaqurkê ...
 Bî tîlîliya keç û xortên gundê me;
 Gula lî pêşiya me bireşîn
 Û jî xoşîya da gezgîrîyok
 Bîkeve gewrîya dayika,
 Zarokên gundi...
 Bî deng û awazên pîr şîrîn û bî şîruda:
 "Wa hatî pêşmergeyên me!"
 Pêşewaziya me bîkî...?!!
 We lê... Hey ho...?!

Çawa hatîm û mîn çî dît...?!
 Hindi ez tîm û pêngavên giran davê
 Û lî ser gupîka çiyayên bîlînd dîrinim
 Temaşê dîkîm...!
 Guh dîdîmê...!?
 Ne cotyar e, ne şivan e,
 Ne gîrîya zarokan têt..
 Ne dengê çûk û kewan
 Lî her derê dînhêrîm
 Kavîl û wêrani..
 Zevî sotîne
 Zarok û jîn jehr kîrîne...
 Dînya tari ye, hemî dukel e
 Û kumtên bîlînd duman gîrtîne...
 Senfonî ye..
 Pîr tîrs û sam guhên mîn ker kîrîn
 Çavên mîn ev dimene
 Hemû dîtin, lê hêştî jî
 Meşkê mîn ev bawer nedîkîrîn.
 Lî her derî dengê hova ye..
 Çîp çîp xwîna zarokên sêvî
 Jî bîninokên wan dîbarît
 Gelo ev çî ye...?
 Çî ferman e...!
 Çî bîkîm, kîve bîçîm...?
 Kesî nabinim
 Dîçîm "Halepçe"
 Bajarê şêrîn...!
 Zarok û jînan pêk ve qîrkîrîn
 Cade û kolan pîrî kelek in...
 Dayîk ketîne
 Zarok lî rex in...
 Ev xwînce gulên taze bîşkevîn...
 Lî şûna memkê dayîka xwe...
 Jehrê dîmîjîn...!
 Bajarê mîn...!
 "Hîroşîma Kurdistanê"...
 Ev bû
 Diyariya faşîsta bo zarokên te
 Lî cejna Newrozê, lî serê salê...?!
 Dayîka mîn...
 Guh bîde mîn
 Neke gîrî...
 Neke şîn û nelorîne...
 Dîlê mînê sotî nesotîne...
 Raweste, da bo te bêjîm:
 Jî "Halepçe" zîvîrîm berev
 "Garew Metîna"...
 Cîhên rojên gran

Û meydana wan qehremanên pîştî.
 Şeva reş dîşkandî
 Û hêvî dî dilê şehîdan da dîçandî
 Çî bînhêrîm...
 Gelo çî dimen e...?!
 Lî "Geliyê Bazê"
 Lî pala "Metîne" serbîlînd
 Qesaxana mirova ye
 Mirovên bê guneh
 Roja heşrê ye...
 Neşem bînhêrîm
 Çav bawer nakî
 Geli pîr e jî laşên mirovan
 Mirovên evîndar
 Evîndarên aşî û azadîyê...
 Bî jehr û agîrî yê kîrîn reju
 Bêkes û xwudan...
 Bê hawar û deng
 Kom kom keftîna qîz û xortên şeng.
 Na... Na, dayê
 Ne şopa Cengîz Hulagu ye...
 Ne hêrîşa Hitler û Mussoloni ye...!
 Fermana Kurdan e...
 Hêrîşa hovên Bexda ne.
 Welatê mîn, welatê cîvan
 Kîrîne dozex
 Her derî dîçî sotî û kelex
 Lî şûna bêhna sosîn û gula
 Bêhna sotî û jehrê û mîrîne jê dîfîrît
 Kevrên çîya
 Û quçîkên geliya
 Bo me dîgrîn...
 Dîkî şîn
 Lê hêştî jî û wîjdana cîhanê
 Nalîvîtin û dî xewa kîroşka da nîvîstîye
 Vêca dayê:
 Me soz û ahd û peyman e
 Em lê venabî
 Lîliya tîfînga me sar nabî
 Kuloxkên şehîda dîkî çeper
 Dî pîşt wan da dîkîne şer
 Dîbîn brusk...
 Dîbîn lesar...
 Helmetên pîroz em dîbîn
 Rûyê diroka mirova
 Jî dû û hovên çerxa 20'ê
 Dê paqîkeyn

PÊKENI... PÊKENI... PÊKENI

• Tırkiya şevê

Zilamek ji esker tê gundê xwe. Kar û sinetê wi di gund da tenê xebardana zmanê Tırki dibe. Dîbê: "mîn Kurmanci ji bir kırıye."

Şevêki cendırme davêjin ser gund. Dî gund da kesek bî Tırki nîzane. Gundi dîçin mala zîlam û ji jîna wi ra dîbên: "Mêrê te bîra bê, bî wan cendırman ra Tırki xeberde."

Jinik mêrê xwe radîke û dîbê: "Te bî me ra bî roj Tırki xeber dîda, de rabe waye esker hatîne, bî wan ra ji xeberde."

Mêrik dîbê, "qîza kerê, wê şeva tari ez karim Tırki xeber bîdîm?"

• Ser zîmanê mîn

Yek ji esker tê. Jê dîpîrsîn: "Tu hînî zmanê Tırki bûyî?"

"Belê" dîbê, "ez Tırki hemû hînbûme."

Bî şev jîna wi jê ra dîbêje: "Tu Tırki hemû dîzani?"

"Belê" dîbê, "ez zanîm."

Jinik jê dîpîrse:

— Navê mîşê çî ye?

Mêrik dîbê: "Ez tîştê wusa pîçûk hîn nebûme."

Jinik cardî dîbê: "Navê devê çî ye?"

Mêrik dîbê: "Tu ji ya tîştê pîçûk dîpîrsî, yan ji tîştê mezî. Ez navê tîştê wusa mezî ji nîzanîm."

Jîna wi îcar dîbê: "navê gu çî ye?"

Mêrik dîsekîne, dîsekîne û dîbê: "Welle lî ser zîmanê mîn e, lê ez nîkarîm bîqelîbînîm."

Mehmed Zero-Şeymus Şeyhan
Diyarbakir

• Şîna te...

Wextê bêderan, bav û qurê xwe tev dîçîne zevivê bo çîninê. Dî zevivê da gelek dîxebîtin. Dema nivro, jî wan ra nanê palan tînin. Herdu ji pîr xebîtîne û pîr ji birçî bûne. Kêlendiyê xwe datînin û dîçîn navrojê bîxwîn. Mêrik nan vedîke, dînhêre jî wan ra devşewîti şandîne. Cara pêşîn mêrik parîki lêdixê. Devê wi dîşewîte. Parîyê xwe hangava qurt dîke... Lê qurt kîrîneke usa... Cîgera wi dîşewîte, soreve dîbe..

Lawîk bavê xwe dîbine û jê dîpîrse:

— Bavo çî bû? Çîma wusa dîkî?
Bav dîbê:

— Qe, zef sar bû, loma usa dîkîm..

Vê carê lawîk parîyekî mezî çêdîke û dîxwe. Devê lawîk usa dîşewîte, hêşîr jî çava tê. Vê carê jî bav jê dîpîrse:

— Lao, çî bû? Çîma dîgîrî?

Lawîk dîbê:

— Qe bavo! Tu mîrî, ez jî şîna te dîkîm...

Y. Timur-Ağrı

• Nivîştî Huro

Lawê malê mezî bû bû. Ew êdî 15-16 salî bû. Navê wi Huro bû.

Dayka Huro pîr ber xwe dîket. Jî ber ku Huro hîn dî nîvinê xwe da mîz dîkîr...

Dayka Huro yê belengaz, bî dev û dorê xwe dîşewêre, dîpîrse, dîbê:

— Gelo ez çawa bîkîm, ku Huroyê mîn xwe da nemîze.

Cînarê wê dîbêjin:

Bîbe cem melle, bîra jê ra nivîstê tek çêke.

Dayka Huro radîbe, Huro jî hîldîde û dîçe cem melle. Melle jî Huro ra nivîstêki dînivîse û dîbê:

— Vê nivîstê bîbe, dayne bîn balgîyê Huro. Ew êdî xwe da namîze.

Dayka Huro, nivîstê hîldîde û dîbe bîn balgîyê Huro da bî cî dîke.

Sîbe dîbe, dayîk bî lez tê cem Huro û jê dîpîrse:

— Lawo, Huro, nivîştî melle lî te hat yan na?

Huro dîbê:

— Dayê mîn îşev xwe da nemîst.

Dayîk şa dîbe. Lê Huro carek dîn dîbêje:

— Mîn îşev xwe da mîz nêkîr, lê îcar jî xwe da rîye..

??? TÎŞTENOK ???

• Ser lî hundîr e, bîn lî erd e
(Bîzmar)

• Gayê zexel, lî paş malê mexel
(Kundîr)

• Du marê reş, du gulê geş
(Çav û birû)

• Tasek mast, lî meydanek rast
(Hiv)

• Dîçîm nevalê, tê qîjîna marê
(Av)

• Qesra spi, bê derî
(Hêk)

• Du reşî giya, lî pîşt çîya
(Por, kezi)

• Şevê pepuk e, rojê buk e
(Stêr)

• Apê mînê lîngeki, ho dîke garanekî
(Mîrkut)

• Kîskê sorîk, tîjî mûrîk
(Hînar)

• Qesra şûştî, du feqî tê da rûnîştî
(Gûz)

Berevkar: Xezal Sasunî

? T ? I ? Ş ? T ? E ? N ? O ? K ?

? T I Ş T E N O K ?

- Sê melle bî şaşîkek
(Sêpi)
- Zeviya şin, mar lî ser xîşin
(Esmen)
- Xîşt û mîşt
Çû lî quncîk rûnîşt
(Gêzi)
- Sê dikan lî ser hev in
Ya ewîl parse firoş e
Ya dudoya ar firoş e
Ya sîsêya dar firoş e
(Sinci)
- Giya dîxwe bîzînine
Hêka dîke mîrîşk nine
Kevîr e, kevîr nine
(Kûsi)
- Buka mamoste
Ketîye serdesta
Ne ber dîde ne pîzdank
(Mîrîşk)
- Sêniya can, tîji mîrcan
(Ezman û stêrk)
- Garana mama
Gîrte çema
Sîbê rabû
Yek nema
(Stêrk)
- Hanîkê-manîkê
Fîrşê derê kanîkê
Rê nade heywanekê
(Qeşa-Buz)
- Sed mal Şîkaki
Ser sîmê gaki
(Hînar)

- Hespê şê, zincîr lî pê
(Zebeş)
- Ser geli, bîn geli
Çav ziqo, sîmbêl zero
(Kêwruşk, kêrgû)
- Has-hasîncî
Paşek rabû, donzde cîndî
(Mîrîşk û cûcîkê wî)
- Şîva ter e, lî guhêr e
(Mer)
- Gîrê gakuviyan e
mêrga horîyan e
(Spi)
- Sûrka ser sultani
Me lî orta hewşê dani
Xerîba pê zani
Xulama jî xwe ra ani
(Bûk)
- Şîkevta reş
Tîji gayê beş
(Dev û dîran)
- Dest da bîni, dev vebî
(Meqes)
- Tit e, titmamît e
Nexşê hûr e, ecemît e
(Pere)
- Hîn jî hesîn, hîn jî bîzîn
Hîn jî qoragayê mezin
Hemî tevda dîbezîn
(Gîsîn, duhel û ga)
- Hîngî tîlîkî, tîji xanîkî
(Mûm)

- Çûme newalekî
Nale nala bîrîndarekî
(Bîvîr)
- Ser refîkê, dîde defîkê
(Çîra)
- Sûwara, dan ser mala
(Stûne konan)
- Benîk, benîk şeş benîk
Yek darîk, du kodîk
(Terazu)
- Qîz û viz
Çû bajarê Evdîlezîz
Hat wekî qîz
(Name)
- Şîranok lî daranok
Daranok lî çaranok
Çaranok lî rêket
Çîzvîzok lî dorê ket
(Xwedîyê tîrî, ku çawa lî
kera xwe dîke, mêş bî dorê
dîkevin)
- Heft tas dî tasekî da
(Pîvaz)
- Reş e, reş e, ne bîzîn e
Kîftan çêdîke, çî jîn e
(Kêzîk)
- Qasîmê qûn xar
Çû serê latê
Lat ani xar
(Gûzan)
- Ceniya kurtîsî
Ber derî reqîsî
(Zipîk)

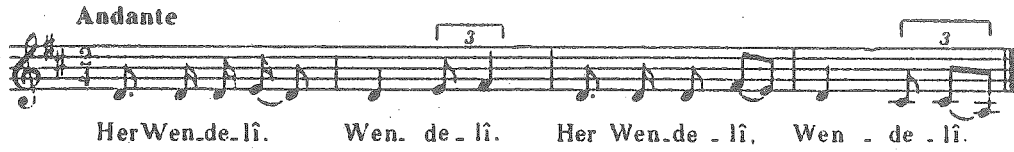
NIFIR

(Beddua)

Berevkar: Cembeli

- 1- Mêjiyê te di çavê te ra were!
- 2 - Mêş bi firaqa te nekeve!
- 3 - Miraz di çava da bîmine!
- 4 - Mirata te ji şîrîkan ra bîmine!
- 5 - Nan bîbini dew nebini, dew bîbini nan nebini!
- 6 - Nanê ceh û dewê tîrş bi dest neketi!
- 7 - Nalet li şîrê te be!
- 8 - Oxîra te ya xêrê nebe
- 9 - Oxîra te ne ya xêrê be!
- 10 - Pîrî li devê te be, hêşîr li çavê te be!
- 11 - Perçê mezînan guhê te be!
- 12 - Pergala te belav be!
- 13 - Pîzîka pis di çavê te da were!
- 14 - Pîzîka xerab lê derketi!
- 15 - Roja te ya xwe çavêş be!
- 16 - Roja xweş nebini!
- 17 - Roj li te neçe ava!
- 18 - Serê te bîkeve erda reş!
- 19 - Serê te di erda sar kîm!
- 20 - Sîlara te tune be!
- 21 - Stuyê te bişkê!
- 22 - Stuxwar li ber deriyan bîmini!
- 23 - Stuyê te di bin te da bîmine!
- 24 - Têrbûna te roja eydê be, wi ji bîxwi pê vereşî!
- 25 - Tofana ezmana lê keti!
- 26 - Tu bîbelqîti!
- 27 - Tu bi gurî ra bîzûri!
- 28 - Tu bi goştê canê xwe kevi!
- 29 - Tu gîlê gîlêyi bi!
- 30 - Tu xêrê ji canê xwe nebini!
- 31 - Tu heqê xwe bîdi derzi û dermana, bîdi ber serê xwe!
- 32 - Tu bigeri lê ji derdê xwe ra derman nebini!
- 33 - Tu bê kefen heri!
- 34 - Tu ji keda xwe nexwi!
- 35 - Tu lezetê qet nebini!
- 36 - Tu derbe - der bi!
- 37 - Tu satîlcani bi!
- 38 - Tu ji heval û hogîran bîmini!
- 39 - Top lê keti!
- 40 - Urt ocaxa te bîqe!
- 41 - Urt ocaxa te bîçe ber miratê!
- 42 - Waqîniya zarî li ber guhê te nekeve!
- 43 - Warê te qet hêşîr nebe!
- 44 - Xaniyê bavê te tep be!
- 45 - Xêrê ji te nebinim!
- 46 - Xwedê tu bendan bi destê te veneke!
- 47 - Xwelî li serê te be!
- 48 - Xweş bi, tîm li ber desta bi!
- 49 - Zuriyeta te bîqe!

HER WENDELÎ

Her Wendelî. Wendelî.

Şerê h'irçê û midûre.

Her Wendelî. Wendelî.

Her Wendelî, Wendelî.

Hûn werne. werne.

P'arsuyê wî kirne hûre.

Her Wendelî. Wendelî.

Her Wendelî. Wendelî.

Hûn werne îewa h'irçê.

H'irçek têye nav tîrşika.

Her Wendelî. Wendelî.

Her Wendelî, Wendelî.

H'irçek têye gelyê k'îfe,

Şerê h'irçê û şemsika.

Her Wendelî, Wendelî.

Her Wendelî, Wendelî.

H'irçek têye nav malane.

Her Wendelî, Wendelî.

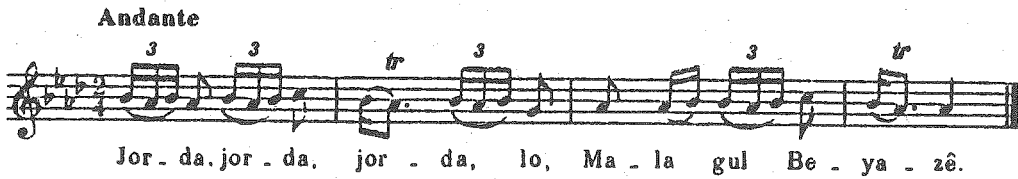
Şerê h'irçê û be'ravane,

Her Wendelî, Wendelî.

Her Wendelî, Wendelî.

Her Wendelî, Wendelî.

GULÊ GUL BEYAZÊ

Jorda, jorda, jorda, lo,

Mala gul Beyazê.

Nava gulê sorda, lo,

Mala gul Beyazê.

Râdimûsim hingorda, lo,

Mala gul Beyazê.

P'îda, p'îda, p'îda, lo,

Mala gul Beyazê.

Nava gulê spîda, lo,

Mala gul Beyazê.

Râdimûsim hîvîda, lo,

Mala gul Beyazê.

ASLAN SOSYALDEMOKRATLARIN DİYARBAKIR'DAKİ KÜLTÜR POLİTİKASINA BİR ELEŞTİRİ

Tayyar ROJBİN

Günümüz teknolojisinden, olumlu ve olumsuz bütün yönleriyle en çok etkilenen sanat dalı tiyatrodur. Bu gün insanlar bir sürü yol tepip tiyatroya gitmektense, evde oturup televizyon izlemeyi tercih edeceklerdir şüphesiz. Bu kritik durumdan dolayı tiyatronun yaşaması ve kendini idame ettirmesi açısından bu mesleği icra eden sanatkarlar ve kurumlar halkla bütünleşmek, bu mesleği gereken en iyi şartlarda icra etmek zorundadırlar.

Diyarbakır'da uzun bir suskunluk döneminden sonra ard arda iki tane yerleşik ve ödenekli tiyatro açıldı. Bunlardan biri Devlet(in) Tiyatrosu, diğeri de sosyaldemokrat ve en harbi demokrat başkan Turgut ATALAY'ın Şehir Tiyatrosu'dur.

Devlet Tiyatrosu'ndan uzun uzadıya söz etmeye gerek yok. Devletin ve resmi ideolojinin sözcüsü olduğunu ve asimilasyona yönelik sanat yaptığını artık bir ilkokul öğrencisi bile biliyor...

Ya "Aslan Sosyaldemokrat"ların tiyatrosu?

Tiyatronun kuruluş aşamalarına bakarsak bunu, bir seçim vaadi ya da yerine getirilmesine mecbur kılınmış bir söz olarak değerlendirebiliriz. "Size bir şehir tiyatrosu açacağım" sözünden hareketle bir sürü genci seçim çalışmalarında kullanan ATALAY, tiyatroya oyuncu almak için açtığı sınavda söz verdiği üzere bu gençleri (resmen-torpile) işe aldı. Ardından kurulan gencecik tiyatroyu ve bu genç insanları (yaş yetmiş, iş bitmiş denilen ve SHP'nin kurucu üyelerinden) Orhan ASENA ve takımına teslim etti. Tiyatroya Diyarbakır'a hiç bir faydası dokunmamış, Kemalist ve Turancı Orhan ASENA'nın adı verildi.

Ülkemizde süren bir özgürlük kavgası, bir zulüm tufanı ve bir SS Kararnamesi varken ve tüm bunları, yani Kürt halkının onurlu kavgasını anlatan yüzlerce oyun varken, tutup da Kürt insanı ve Kürdistan'la alakası olmayan "Atçalı Kel Mahmut" adlı oyunu tiyatroya premier oyunu olarak seçmek harği zihniyetin işiydi ne halk anlayabildi, ne belediye personeli, ne de tiyatro sanatçıları.

Tiyatroya elverişsiz bir sahnede, köhnemiş paslı kafalarla tutup da böyle bir oyunu oynamak ne tiyatroya, ne de Diyarbakır halkına bir şey kazandırdı. Daha önce amatör-devrimci tiyatroların iki oyunla kazandığı seyirci sayısına bir yılda ulaşamamak her halde düşündürücü bir soru niteliği kazanmaktadır.

91-92 sezonunun açılışını "Midas'ın Kulakları" adlı oyunla yapan Şehir Tiyatrosu halktan aynı puanı aldı.

Devlet(in) Tiyatrosu 90 bin kişiye oynarken, Şehir Tiyatrosu'nun 5 bin kişilik bir seyirciyi zorla bulması düşündürücü değil mi sayın ATALAY?

Sorun ne? Oyuncuların bir yıl boyunca tüm kişilik haklarından mahrum olarak oyun oynamak zorunda bırakılmaları mı, halkın bilinç düzeyi mi, oyun seçimi mi?

Yine aynı paslı kafalarca yapılan sınav (oyuncuları yeteneklerine ve düzene bağlılıklarına göre sınıflara ayırma sınavı) sonucunda sahneyi defalarca, izinsiz ve nankörce terketmiş, oyun oynanırken perdenin kapanmasına sebep olmuş, (tiyatro sezonunda perdenin kapanmasına sebep olan bir oyuncu dünya tiyatrolarından tecrit edilir ve bir daha hiç bir tiyatrodaki görev alamaz) ama düzene son derece bağlı, oyunculukları bile şüpheli insanlar en üst sınıflara alınırken; hakkını arayan ve geçen bir sezon sonucunda Şehir Tiyatrosu'nun tüm yükünü omuzlarında taşıyan sosyalist oyuncular diskalifiye edilerek en alt sınıflara alınmışlardır.

Sözleşmeli durumu hala devam etmekle birlikte, insanların temel istemi tiyatro üzerinde oynanan çirkin oyunların bozulması ve tiyatronun gerçek kimliği olan Kürt kimliğini kazanmasıdır.

Belediye Başkanı Turgut ATALAY'a bir kaç sorumuz olacak:

1. Şehir Tiyatrosu neden halka ulaşamadı diye hiç düşündünüz mü?

2. Henüz klasik tiyatro fikri güden ve mesleği yıllar önce bırakmış bir adama tiyatroyu her şeyiyle (oyun seçicilik, disiplin kurulu, yönetimde tek adamlık) teslim ederken halkın parasına, dahası Kürt kültürüne hiç mi acımadınız?

3. Oyuncuları bir yıldan beri sigortasız, sosyal güvencesiz ve sizin maaşınızın % 15'i tutarında komik bir maaşla çalıştırırken, ismine tiyatro açılması şerefine erişmiş Orhan ASENA'ya hem maaş hem de telif ücreti ödemeniz faşizan ve işçi düşmanlığının yanında, kültür ve sanat politikanızı açıkça ifade etmiyor mu?

Sn. ATALAY; Şehir Tiyatrosu bu yönetim ve yönetmen kadrosuyla çok yakında çökecektir, bundan emin olunuz.

Ve bunun tek sorumlusu da SİZ olacaksınız.